

9 december

Debatter m. m.

Onsdagen den 9 december

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
fru Holmqvist (s) ang. anmälan om faderskap	3
herr Jonasson (cp) ang. upphävande av prästs vigselfskyldighet ..	5
Ett miljövårdsprogram.....	13
Utarbetande av riksnormer för buller	21
Landsbygdshusmödrarnas situation	23
Den kristna etikens roll i uppfostran	29
Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.	35
Företagsdemokrati	41
Förbud mot bestämmelser av typen § 32 i SAF:s stadgar	73
Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.....	73

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 9 december

<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 69, om ett miljövårdsprogram	13
— nr 77, om utarbetande av riksnormer för buller	21
— nr 78, om landsbygdshusmödrarnas situation, om en ekonomisk värdering av arbetet med skötseln av ett hem samt om en utredning angående de hemarbetandes situation.....	23
— nr 79, ang. den kristna etikens roll i uppfostran	29
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 62 ang. ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m....	35

	Sid.
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 52, ang. ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.	41
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 70, ang. företagsdemokrati.	41
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 89, om förbud mot bestämmelser av typen § 32 i SAF:s stadgar.	73
— nr 88 ang. ändring i statstjänstemannalagen, m. m.	73

Onsdagen den 9 december

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 1 innevarande december.

§ 2

Herr andre vice talmannen meddelade, att herr Jönsson i Malmö enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden från och med den 7 innevarande december tills vidare.

Herr Jönsson i Malmö beviljades ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare.

§ 3

Svar på interpellation ang. anmälan om faderskap

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **GELJER**, som yttrade:

Herr talman! Fru Holmqvist har frågat mig, om jag anser att anteckning i barnavårdsmannaakten är tillräcklig som bevis för att barnavårdsman till pastorsämbetet har anmält faderskap till barn utom äktenskap. Fru Holmqvist har vidare — om svaret på denna fråga är nej — frågat, om jag anser att det är tillräckligt som bevis för att barnavårdsmannen har fullgjort sin anmälningsskyldighet att faderskapsanmälan inges till pastorsämbetet i två exemplar och att det ena — försett med intyg om att faderskapet har antecknats i vederbörande personakt — återgår till bar-

navårdsmannen och biläggs dennes handlingar.

Det ankommer inte på mig att göra något uttalande i frågan vad som i det enskilda fallet är tillräckligt som bevis för att barnavårdsman har gjort föreskriven anmälan till pastorsämbetet angående faderskap till barn utom äktenskap.

En annan sak är huruvida det är påkallat med särskilda föreskrifter om skyldighet för barnavårdsman att genom intyg från pastorsämbetet eller på annat sätt kontrollera att faderskapsanmälan verkligen lett till att anteckning i personakt har skett. Jag vill då erinra om att någon motsvarande kontrollskyldighet i allmänhet inte finns i andra fall av anmälningar eller underrättelser mellan myndigheter eller tjänstemän. Tillräckliga skäl att i detta hänseende införa en avvikande ordning för barnavårdsmans anmälan till vederbörande pastorsämbete synes mig inte föreligga. Här som i andra fall bör sålunda en tjänsteanteckning om den vidtagna åtgärden i princip vara till fyllest. Barnavårdsman är emellertid oförhindrad att, om han så anser lämpligt, från pastorsämbetet begära intyg om att anteckning om faderskapet har skett.

Vidare anförde:

Fru **HOLMQVIST** (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

Jag kan inte påstå att jag är nöjd med svaret. Att det är intetsägende — jag skulle nästan vilja kalla det ointresserat — beror kanske på att motiveringen

Svar på interpellation ang. anmälan om faderskap

till den framställda frågan var ensidigt formulerad och verkade ta sikte endast på barnavårdsmännens ökade ansvar; att frågan alltså inte också gällde att de utomäktenskapliga barnens nyvunna rätt till arv verkligt skulle komma de arvsberättigade till del. Jag beklagar detta i så fall. Det var inte meningen.

I samband med reformens ikraftträdande föreskrevs särskild skyldighet för barnavårdsman till barn utom äktenskap att göra retroaktivt anmälan om faderskap. I jämförelse med tiden före denna lags ikraftträdande har sålunda barnavårdsmans anmälan till pastorsämbetet om fastställt faderskap fått en annan karaktär. Från att ha varit, om jag så får uttrycka det, mera en fråga om att barnet haft en far antecknad — ofta helt okänd för barnet — kan anmälan nu bli avgörande i arvsfall, eftersom dödsbodelägare då utan större besvär kan få reda på barnets existens.

Det var inte min avsikt att begära att statsrådet skulle uttala sin uppfattning om bevisvärdet i det enskilda fallet, om föreskriven anmälan till pastorsämbetet skett, utan det som varit anledningen till min fråga är det nya ansvar som här har ålagts barnavårdsmännen. Tidigare gällde detta ansvar för barns arvsrätt endast trolovningsbarn, som då bara hade arvsrätt efter sin far. Av lång erfarenhet som barnavårdsman vet jag att avtal om erkännande av faderskap kan aktualiseras efter mer än 40 år. Med barnavårdsmannens hittills självständiga ställning gentemot barnavårdsnämnderna föreställer jag mig att den barnavårdsman som upprättat avtalet också måste bära ansvaret om formella anmärkningar kunnat göras. I framtiden kan fråga uppstå huruvida anmälan till pastorsämbetet verkligen gjorts. Min interpellation berör alltså inte minst barnets intresse.

Jag anser att jämförelser med andra former av anmälningar och underrättelser mellan myndigheter och tjänstemän och de jag tagit upp i min inter-

pellation svårligen kan göras. Jag hoppas emellertid att min fråga inte uppfattas såsom ett misstänkliggörande av postverket eller av pastorsämbetena. Min avsikt var att från auktoritativt håll — även om detta begrepp numera för många har ful innebörd — få klarlagt om ett visst sätt att inlämna en anmälan kan anses som säkrare än ett annat.

Enligt mitt förmenande bör allt göras för att eliminera risker för sådana misstag, som brukar anges vara beroende av den mänskliga faktorn. Jag har inte avsett att anklaga någon person för slarv i sin tjänsteutövning. Vad det gäller är samhällets skyldighet att se till att ingen medborgare i onödan åsamkas rättsförlust, i detta fall personer födda utom äktenskapet.

Tidigare gällde en praxis, som enligt vad jag vet de flesta barnavårdsmän använde sig av och som innebär att anmälan om faderskap ingavs till pastorsämbetet i två exemplar, varav ett återlämnades. Efter den nya lagens införande förefaller det som om praxis ändrats, så att endast ett exemplar av anmälan inges. Det verkar inte otroligt att denna praxis är förestavad av praktiska hänsyn. Om så är fallet, anser jag det vara felaktigt.

Jag vill fråga statsrådet Geijer, om han kan tänka sig in i rollen som barnavårdsman för ett barn — vilket han säkerligen kan göra — och vilket system han därvid skulle använda för att känna sig säker på att inte missa ett juridiskt mycket viktigt led i arbetet.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet GEIJER:

Herr talman! Jag beklagar om fru Holmqvist tycker att mitt svar varit ofullständigt, men det har ju utgått från den ställda frågan. Så som fru Holmqvist nu har formulerat det spörsmål hon vill ha svar på och efter att ha blivit tillfrågad hur jag skulle handla, om jag vore barnavårdsman, vill jag svara att jag, såsom författningen är skriven,

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigselfskyldighet

skulle anse det vara fullt tillräckligt att skicka in anmälan i ett exemplar. Inget säger ju att man skulle ha begått något tjänstefel eller ha förfarit felaktigt, om man nöjer sig med att skicka in anmälan i ett exemplar.

Detta besked inrymdes också i det av mig lämnade svaret. Jag hoppas att fru Holmqvist nu kan finna mitt besked vara till fyllest.

Fru HOLMQVIST (s):

Herr talman! Jag tycker att herr statsrådets svar var mycket försiktigt. Jag föreställer mig att han kanske är rädd för att bli beskyldd för ministerstyre om han skulle säga något därutöver.

Jag får väl anse mig nöjd på det sättet att min interpellation har besvarats, men jag tycker att det besked som lämnats går förbi det spörsmål jag framställt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4**Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigselfskyldighet**

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet LIDBOM, som yttrade:

Herr talman! Herr Jonasson har frågat, om justitieministern är beredd att medverka till sådana lagändringar att prästernas vigselfskyldighet upphävs och ersätts med vigselfrätt. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Frågan om prästs vigselfskyldighet hänger samman med andra frågor, som för närvarande är under utredning. Jag syftar framför allt på familjelagssakkunnigas arbete på en modernisering av äktenskapsrätten. Om man stannar för den lösning som antyds i direktiven för denna utredning, nämligen att registrering hos folkbokföringsmyndigheten

skall vara det konstitutiva momentet för äktenskapets tillkomst, skapas förutsättningar för att ta ökad hänsyn till de betänkligheter mot vigselfskyldigheten som har framförts på vissa håll.

Frågan om ändring av nuvarande regler angående prästs vigselfskyldighet bör enligt min mening inte brytas ut ur sitt större sammanhang. Jag är därför för närvarande inte beredd att medverka till en sådan reform som interpellanten efterlyser.

Vidare anförde:

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lidbom för svaret på min interpellation.

I 4 kap. 3 § giftermålsbalken stadgas: »Till vigsel inom svenska kyrkan äga de trolovade välja den präst inom kyrkan de själva åstunda; dock vare annan ej skyldig viga än präst i församling, av vilken endera är medlem.»

Prästerna har med andra ord vigselfskyldighet. Om någon präst vägrar att fullgöra denna vigselfskyldighet döms han för tjänstefel. Så har också skett i en del fall.

Det är många av prästerna som anser sig handla mot Bibelns ord därest de viger person som är frånskild. För egen del kan jag inte finna något fel i att en person som på grund av skiljaktiga åsikter eller andra slitningar i ett äktenskap skilt sig senare vill gifta om sig med någon annan; vederbörande bör kunna få handla så. Jag tycker emellertid också att den präst som ej anser sig vilja viga en frånskild person, då detta enligt prästens mening står i strid med Bibelns ord, ej bör tvingas att viga. Och att ådöma dem som vägrat viga ett straff anser jag vara att gå alltför långt. Jag kan inte kritisera vederbörande domare — de handlar ju enligt lagen. Men lagen måste väl ändå ändras snarast möjligt, så att sådana här domar inte behöver avkunnas. En uppmjukning av

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigselkyldighet

lagen eller ett borttagande av vigselplikten måste enligt min mening ske. I ett land som vårt bör väl friheten vara så stor att inga skall tvingas att handla mot sin egen tro.

Kritik mot vigselplikten har framförts vid flera tillfällen och i olika former, men ännu har ingenting hänt. Statsrådet Lidbom hänvisar i svaret till den utredning som pågår och säger att denna fråga hänger samman med andra frågor som är under utredning. Statsrådet vill alltså inte bryta ut frågan om prästs vigselkyldighet. Jag måste beklaga detta.

Den svenska kyrkan har ju under senare år dragits med viss prästbrist. Prästyrket är påfrestande; den saken har också diskuterats. Men de lagregler jag nu talar om är kanske en av orsakerna till att denna brist råder — man har velat undvika konfliktsituationer och fördenskull inte valt prästyrket.

I våra grannländer Danmark och Norge, som har ett statskyrkosystem som i stort överensstämmer med vårt, föreligger ingen vigselplikt. I Danmark kan biskopen befria präst från att viga frånskild, och i Norge har en vigselförrättare rätt att vägra vigsel om en av de trolovade är frånskild och förutvarande maken fortfarande lever. Här i Sverige finns inte dessa möjligheter, utan prästerna ställs inför domstol i sådana fall. Detta måste enligt min mening stå i konflikt med våra mänskliga fri- och rättigheter och med den religionsfrihet vi önskar ha.

År 1963 utarbetades inom Kungl. Maj:ts kansli en promemoria där följande lydelse av den lagparagraf jag talar om föreslogs: »Till vigsel inom svenska kyrkan kunna de trolovade anlita den präst som de själva åstunda och som därtill är villig.»

Kyrkomötet har sedermera anlagit detta förslag, men någonting mera har inte hänt. Sedan lång tid tillbaka föreligger således ett förslag som har accepterats av flera instanser, och det är mer

än märkligt att man inte kunnat genomföra detta. Det finns enligt mitt sätt att se icke anledning att vänta med genomförandet. Men vår mäktiga regering bestämmer, och jag frågar: Hur länge skall vi behöva vänta på att den utredning som statsrådet talar om skall bli klar och hur länge dröjer det innan en ändring kommer att göras?

Det skulle vara intressant att få klarhet i detta. Vigselplikten är enligt min mening en föräldrad företeelse och den passar inte vår demokrati. Varför kan vi då inte lösa en så självklar fråga?

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Detta är en intressant fråga som varit uppe många gånger. Själv har jag motionsvägen varit inblandad i den.

Jag undrar, herr Jonasson, om det inte är en missuppfattning att det bara är präster som har ett samvete. Jag tror att även andra människor har det, däribland sådana som är statstjänstemän och skyldiga att lyda de lagar som gäller särskilt för dem.

Det var ett mycket bra exempel när herr Jonasson säger att en präst som vägrar att viga blir ställd inför domstol. Den domare som är skyldig att döma honoin kanske har samma uppfattning som herr Jonasson och tycker att detta är oriktigt och att lagen är felaktig. Men domaren kan inte smita ifrån sitt ansvar att följa de regler som gäller för hans ämbete, eftersom han då blir straffad. Detta är naturligtvis riktigt, så som samhället är uppbyggt. Det finns säkert domare, som många gånger tycker att det är otillfredsställande och t. o. m. stridande mot deras samvete att skicka människor till fångvårdsanstalter. Ja det finns exekutiva myndighetspersoner som tycker att det är otillfredsställande att vräka människor ut på gatan. Men de måste göra det, eftersom de annars bryter mot de regler som gäller och blir ställda till ansvar för tjänstefel.

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

Det vore ju mycket bättre om man slapp tvinga människor att göra sådant som de inte vill och som strider mot deras uppfattning och samvete, hur man nu vill kalla det. Detta kan beträffande det vi nu diskuterar bli fallet med hjälp av den lagstiftning som statsrådet här talat om. Själv har jag under många år motionerat om ett sådant system, att de rättsliga effekterna av ett äktenskap skall inträda i och med att det är registrerat. Sedan får kontrahenterna vända sig antingen till en präst, en borgmästare eller någon annan, om de vill ha en ceremoni. Det är en mycket bra ordning.

I botten på detta problem, herr talman, ligger statskyrkosystemet, som innebär att prästerna är anställda av staten. Det enda riktiga sättet att radikalt lösa problemet är därför att skilja stat och kyrka åt. Staten skall inte bestämma om vad prästerna skall tro och tänka, utan det skall de göra själva. Detta kan bli fallet först när kyrkan är skild från staten.

Jag hoppas att herr Jonasson instämmer med mig i att för hans och dessa samveitskänsliga prästers del lösningen av problemet ligger dels i att man så snabbt som möjligt ordnar med att registrering av ett äktenskap är till fyllest, dels i att man så småningom radikalt skiljer stat och kyrka från varandra.

Herr statsrådet **LIDBOM**:

Herr talman! Den interpellation herr Jonasson har ställt berör en intressekonflikt, men om jag förstod honom rätt tänker han bara på den ena parten i denna intressekonflikt, dvs. den präst som från religiösa synpunkter kan känna sig besvärad av att vara tvungen att viga i ett sådant fall där han anser att kyrklig vigsel icke bör komma i fråga. Den andra parten i denna intressekonflikt är de personer som i dag söker vigsel och som har en laglig rätt till kyrklig eller borgerlig vigsel efter fritt

val. Man bör inte helt glömma bort dessa människor. De bör kunna ställa anspråk på att få sin vigsel förrättad utan föregående moralisk eller religiös prövning från prästens sida om lämpligheten av deras personliga beslut att ingå äktenskap.

Vi hoppas kunna lösa denna intressekonflikt på det sätt som herr Sjöholm nyss berörde. Intressekonflikten hänger i hög grad samman med att det i dag finns en obligatorisk vigsel, och att de båda formerna kyrklig och borgerlig vigsel är jämställda. Om vi inför ett nytt system där vigseln inte längre är obligatorisk utan en frivillig akt som kontrahenterna kan använda sig av efter eget skön, skapas bättre förutsättningar för att ge prästerna rätt att själva ta ställning till om de vill medverka till denna akt eller inte.

Herr **JONASSON** (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att man kan se den här frågan ur flera aspekter, men jag har tagit upp den just därför att jag anser att den kan brytas ut ut problemkomplexet kyrka—stat.

För att ingen skall kunna missuppfatta mig vill jag gärna säga — särskilt till herr Sjöholm — att om man läser mitt tidigare inlägg i protokollet skall man se att jag inte har kritiserat domarna. Jag underströk nämligen att jag vet att prästerna i fråga har handlat emot lagen, men jag sade också att vi borde ändra lagen i detta avseende, så att man inte behöver avkunna sådana domar. Det står ändå i grundlagen: »Konungen bör — — — ingens samvete tvinga eller tvinga låta — — —.»

Den här aktuella situationen strider enligt min uppfattning mot dessa ord. I vårt land borde det väl vara så pass »högt i taket» att man kunde bryta ut en sådan här fråga och inte behöva räkna ut för historier av det slag jag har påtalat.

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Jag har bett om ordet därför att jag själv tre gånger tidigare har interPELLERAT i denna fråga, även om jag har fått svar bara en enda gång, nämligen av statsrådet Geijer.

Enligt vad jag kan förstå innehåller dagens svar till herr Jonasson ungefär detsamma som det svar jag fick. Det har alltså inte skett någon ändring i uppfattningen på denna punkt. Jag vill därför än en gång efterlysa vad jag förra gången kallade interimbestämmelser, och jag frågar statsrådet om han inte anser att det är möjligt. Enligt svensk praxis skall vi inte kvälja dom, och det vare fjärran från mig. I stället anser jag att lagen måste ändras. Det är upprörande att bestämmelserna är sådana som nu är fallet. Här efterlyser jag likhet inför lagen.

Herr Sjöholm gjorde vissa enligt min mening haltande jämförelser. Jag vill påpeka att t. ex. en svensk värnpliktig har rätt att få sitt samvetes bud respekterat. Han säger: »Jag kan inte bära vapen för mitt samvetes skull.» — »All right», svarar vi, »du slipper det.» Men en prästs samvete respekteras inte.

Om kyrkans anseende skall kunna upprätthållas, måste lagen ändras så att de kyrkans tjänare som ser på detta sätt på Bibeln får följa sitt samvete inför Bibeln utan att därför förklaras brottsliga. Jag vet att det är många unga män som tvekar att välja prästens väg, fastän de har känt en kallelse inför Guds ord att bli präster, just därför att de är rädda för följderna på detta område. Eftersom jag också vet vilka svårigheter församlingarna har att få tjänare i sina kyrkor och vilka problem biskoparna har att besätta viktiga tjänster, tycker jag att det finns anledning att mycket snart åstadkomma en ändring. Det är bråttom. Vi har inte råd att vänta på en utredning som lägger fram ett betänkande i en oviss framtid.

Jag känner till den smärta och de påfrestningar det i många fall — kan-

ske i alla — har inneburit både för präster som har drabbats och för deras familjer när vigelskyldigheten har hävdats. Utan att bryta ut frågan ur det sammanhang som statsrådet talar om kunde man förmodligen finna vägar som redan nu anvisade en lösning. Oavsett vilken syn vi har på skilsmässa och ny vigsel måste vi beklaga det nu rådande förhållandet.

Herr WERNER (m):

Herr talman! Det är med tvekan som jag yttrar mig i den här debatten, men jag ville så gärna instämma med herr Jonasson och herr Nilsson i Agnäs. Jag talar inte i egen sak, ty jag tillhör inte dem som tvekar att viga frånskilda — vigseln är ju en välsignelseakt, och jag anser det bättre att välsigna människor en gång för mycket än en gång för litet.

Å andra sidan tycker jag att det är tokigt att man skall behöva döma oförvitliga människor för att de vill följa sitt samvete. Det kan inte vara tillfredsställande för någon. Som herr Nilsson i Agnäs säger kan vi inte invänta en lagändring via utredningen. Vi vet att utredningen skall bli klar 1972, men sedan dröjer det ytterligare flera år innan det kan bli någon lagändring. Under hela denna tid skall vi uppleva detta helt otillfredsställande, att oförvitliga män och kvinnor döms för sin vägran att förrätta vigsel.

Herr Lidbom och herr Sjöholm är rörande eniga om att frågan kan lösas genom att registrering ersätter vigsel. Är ni säkra på att det blir en så stor vinning med detta? Kommer ett sådant arrangemang att lösa problemet vi diskuterar? För närvarande är vigsel konstituerande för äktenskapet. Sedan skall registreringen bli det. Kanske vi då kommer i precis samma situation — präster vägrar medverka vid registreringen därför att den är konstituerande för ett äktenskap som de inte kan godta. Då får man alltså överlåta hela proceduren på någon annan institution än

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

kyrkan. Sådana kan konsekvenserna bli.

Jag tycker nog att herr Jonasson är ute i ett utomordentligt gott syfte när han ansluter till hovrättspresidenten Kjellins förslag om vigselrätt — man lägger vigseln på den kyrkliga organisationen och inte på den enskilde ämbetsmannen, vilket kyrkomötet också med kraft har biträtt. Jag hoppas verkligen att herr Lidbom och regeringen kan ta sig samman och lösa denna fråga. För ut den — det går lätt — ur de stora och långsiktiga utredningssammanhangen.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag trodde inte att jag skulle locka upp kammarens alla prästmän när jag tog till orda.

Herr Jonasson missuppfattade nog mig; jag menade inte att herr Jonasson hade kritiserat domarna som dömer präster. Jag sade att man kan göra en jämförelse i just det fallet då det står en präst inför skranket och domaren kanske precis som herr Jonasson tycker att detta är alldeles uppåt väggarna. Men domaren är ändå skyldig att döma efter lagen. Har inte han ett samvete? Varför är inte herrar präster angelägna om att rädda denne domares samvete? Präster borde väl ha bättre förutsättningar att klara sina samveten än en domare sitt. Det är faktiskt allvarligt menat, när jag säger detta. Varför skulle präster vara särskilt känsliga? De borde som sagt ha möjlighet att klara sig ur en sådan konflikt bättre än andra, om det nu är sant vad ni säger i andra sammanhang.

Jag tycker att ni skulle vara tillfreds med svaret; det gör helt klart att problemet kan lösas. Herr Werner anser visserligen att präster kommer att obstruera även om det blir en registrering. Men i så fall får man lägga den på andra, vettigare människor som kan klara saken.

Herr Nilssons i Agnäs jämförelse med de värnpliktiga var väl ändå befängd.

1* — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 43*

Man kallar ju in alla män i en viss ålder för att göra värnplikt men man kallar inte in alla präster under fanorna för att göra prästplikt. Det är skillnaden, herr Nilsson. Det var ett mycket dåligt exempel.

Det är alldeles rätt, som statsrådet Lidbom påpekar, att prästernas vigselvägran diskriminerar de människor som helt lagenligt vill bli vigda. Det är inte en särskilt kärleksfull behandling i kristen anda när man säger: »Ni kan inte få någon välsignelse. Ni är utstötta.» Att tala om samvete i det sammanhanget går inte bra, herr Jonasson.

Det hedrar herr Werner att hans samvete i detta avseende inte är fullt så känsligt som andras. Men kontentan är ändå att alla människor kan råka i samvetskonflikt. Alla människor men i vissa sammanhang särskilt de som är anställda av stat och kommun måste dock handla efter lag och ordning. Varför skall man jämt dra upp frågan om prästerskapets samvete?

Herr Jonasson bör som sagt vara nöjd med svaret, ty däri finns en anvisning om hur detta problem skall kunna lösas. Och ännu bättre blir det sedan vi har skilt staten från kyrkan — då är problemet ur världen för gott.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Jag är inte okänslig för det hänsynstagande till prästernas samvetsbetänkligheter som herr Jonasson efterlyser. Men jag skulle vilja efterlysa en motsvarande känslighet inför de hänsyn som andra människor kan kräva. De människor som bestämt sig för att ingå äktenskap och önskar vigsel i den ordning som lagen anvisar skall inte behöva bli utsatta för ett beteende som de uppfattar som trakasseri och som en moralisk värdering av deras rent privata och personliga beslut att ingå äktenskap.

Om det fanns en metod att snabbt lösa detta problem, varigenom man samtidigt eliminerade alla risker för tra-

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

kasseri, skulle vi använda den metoden. Det är riktigt att hovrättspresidenten Kjellin för några år sedan lade fram ett förslag till lösning. Anledningen till att det förslaget inte fullföljts är just att det icke helt eliminerade trakasseririskerna.

Däremot har vi goda förhoppningar att kunna komma över på en ordning, varigenom vigseln blir en personlig, frivillig akt. Man bestämmer sig om man vill viga sig eller inte, och det väsentliga för äktenskapets tillkomst är själva registreringerna. Med ett sådant system finns det enligt min mening möjlighet att överväga att ge prästerna fullständig frihet att välja om de vill medverka i vigselakten eller inte.

Men det skall erkännas att det kan ta litet tid innan de familjelagsakkunniga blir färdiga med sin utredning — det är ett stort arbete de sakkunniga har framför sig. Den ordning vi har i dag och som, om jag minns rätt, bestått sedan 1915, bör vi dock kunna göra oss kvitt om några få år och komma över på systemet med registrering som det avgörande för äktenskapets tillkomst.

Till herr Werner vill jag säga att om i ett sådant system en präst inte vill medverka till registrering därför att han hyser samvetsbetänkligheter mot ett äktenskap, så har jag mycket litet till övers för det. Då får man införa en ordning där prästerna antingen inte har någonting med registreringen att göra eller också har laglig skyldighet att registrera utan några moraliska kommentarer.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Det var litet överraskande att jag skulle komma i konflikt med min vän herr Sjöholm och i viss mån även med herr Werner. Herr Werner säger att det är bättre att välsigna en gång för mycket än en gång för litet. Jag är alldeles överens med honom härom då det gäller kyrkans liv och prästens kallelse i allmänhet. Men jag

skall ta ett litet exempel för att klargöra för herr Werner och andra hur problematiskt det kan vara.

Jag kom i förra månaden av en händelse att samtidigt med en präst och dennes hustru gästa en prästgård. Prästens hustru var mycket nervös och ledsen, och när jag frågade vad det berodde på berättade hon att hennes man fått, som hon tyckte, dryga böter och måst utstå mycken skam för att han följt sitt samvete. Det berättades att prästen hade fått besök av två personer som ville ha vigsel. Båda hade varit gifta och skilt sig två gånger. Prästen invände att han inte visste om han enligt Guds ord kunde förrätta en vigsel. Då sade mannen: »Vad frågar jag efter Guds ord? Vad är Guds ord för någonting? Jag struntar blankt i Guds ord; Bibeln tror jag inte ett dugg på. Det är min rättighet att få vigsel.» På detta svarade prästen: »Ja, men välsignelsen som jag skall meddela är enligt Guds ord, och när ni inte tror ett dugg på Guds ord, hur kan ni då begära att jag skall viga er? Jag kunde ha vigt er om ni sagt att ni trodde på Guds ord och hade sökt Guds ords välsignelse för att börja ett nytt liv. Men när ni uttalar er på detta sätt om Guds ord, blir jag övertygad.»

Jag tror att prästen i detta fall gjorde rätt; han välsignade inte en gång för litet, utan han handlade riktigt. Det är min övertygelse.

Vi skall, som statsrådet Lidbom sade, vara känsliga för människornas nöd. Jag medger att om jag varit präst — jag är bara en vanlig lekmanpredikant och har ingen vigelskyldighet eller vigselrätt — skulle jag ha upplevt det som oerhört svårt och ha behövt mycken bön och förberedelse innan jag skulle kunna samtala med människor i en sådan här situation. Om jag mötte samma förakt för Bibeln skulle jag handla på samma sätt som den präst jag talat om.

Sedan anser jag att herr Sjöholm an-

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

vänder haltande jämförelser även i sitt andra inlägg. Han talar om kärleksfullhet. Det är en svår fråga som man inte kan avfärda så lättvindigt och snabbt som herr Sjöholm gjorde; jag tror att vi får spara den frågan till ett annat tillfälle.

Herr WERNER (m):

Herr talman! Jag vill också apostrofera herr Sjöholms lättsinne i denna fråga. Jag tror inte man skall döma över andras samveten. Det är inte fråga om vad herr Sjöholm anser är rätt när det gäller vigsel av frånskilda, utan det är fråga om att respektera andras samveten. Vi har inte rätt att säga att den ene tar lättare på saken än den andre av den anledningen att de kommer till olika uppfattningar.

Jag sade förut att det är bättre att välsigna en gång för mycket än en gång för litet. Till grund för det resonemang ligger precis samma tankegång. Jag har den allra största respekt för de människor som tolkar Skriften så, att de i vissa fall kommer fram till att de inte kan biträda vid en vigsel. Men å andra sidan måste jag själv ha samma frihet att handla i enlighet med mitt samvete.

Herr Sjöholm gjorde en del utsvävningar och talade om domare som tvingas döma i enlighet med lagar som de själva tycker är felaktiga. Det är naturligtvis inte heller godtagbart. Men herr Sjöholm sitter i denna kammare bl. a. för att åstadkomma en lagstiftning som är riktigare — om han nu kan det förstås.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag är tacksam för att statsrådet Lidbom sade att han har förståelse för de synpunkter jag framfört, och att de har sitt berättigande. Detta tycker jag borgar för att man kan åstadkomma en ändring på detta område.

Jag har ställt min interpellation till regeringen, därför att det är regering-

ens inställning som har betydelse; jag har inte ställt den till herr Sjöholm. Det har i detta sammanhang mindre betydelse vad herr Sjöholm tycker — det visste vi redan förut.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Det är bra att herr Jonasson håller reda på vad jag tycker — det kan han ha mycket nytta av. Det är faktiskt så att interpellationsdebatterna är öppna för andra än interpellanten, herr Jonasson. Det får man acceptera om man vill följa lag och ordning.

Herr Werner talade om lättsinne. Vem är det som är lättsinnig, herr Werner? Herr Werner tar lätt på detta därför att han vill avgränsa rättigheten att handla enligt sitt samvete till en liten grupp som enligt hans mening har särskilt känsliga samveten, medan jag tycker att den i så fall skall omfatta alla som är innehavare av samveten, och det är väl alla människor. Jag tycker det är att ta mindre lättsinnigt på problemet, herr Werner.

Detta är dessutom en fråga om jämlikhet; man kan tala om jämlikhet även när det gäller frågan om man skall tvinga den ene eller andre att handla i strid med sitt samvete eller inte. Vad herr Werner vill ha är en särslagstiftning för just präster därför att de skulle vara innehavare av speciellt känsliga samveten. Det är inte så. Ni skall inte bara tänka på er själva — det är vad ni gör. Det står i dålig överensstämmelse med det kristna budskapet. Man skall tänka mer på andra än sig själv, herr Werner och herr Nilsson i Agnäs! Gå ut och slåss för andras samveten och inte bara för era egna!

Om det nu skulle bli såsom ni vill, om man skulle få lov att lyda sitt samvete mer än de lagar och förordningar som gäller och alla skulle utnyttja den möjligheten — hur skulle då samhället komma att se ut? Det skulle säkerligen bli helt obeboeligt.

Ni talar om präster som inte vill viga

Svar på interpellation ang. upphävande av prästs vigelskyldighet

dem som är frånskilda. Men en domare som tycker att det är fel att meddela äktenskapsskillnad, som tycker att det är fel att människor skiljs, som tycker att äktenskapet skall vara för livet, han får ändå lov att göra det. Varför skall han tvingas till det, herr Jonasson? Väcker Ni nästa gång en interpellation och frågar varför en domare skall tvingas skilja människor trots att han anser att det är fullständigt fel att göra det?

— Det är ju precis samma sak.

Herr Nilsson i Agnäs utvidgade nu problemet genom att tala för att en präst inte skall tvingas viga dem som inte har den rätta övertygelsen och tror på det som sägs. Då skulle det bli en lätt uppgift att vara präst och förrätta vigsel! Det skulle inte bli många vigda då. Jag tror att de som nu vigs kyrkligt — i gamla medeltidskyrkor för att det hela skall vara extra stämmingsfullt eller var det än är — gör det bara för ceremonins skull. Det är ytterst få som verkligen tror på vad som sägs. Man må beklaga det eller ej, men det är ett faktum som man inte kommer ifrån.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Om de grupper som herr Sjöholm menar också har ett samvete och som vi borde komma ihåg i detta sammanhang verkligen upplevde någonting liknande det som de präster upplever som har klagat eller som lider i tysthet, tror jag att de skulle ha fört sina tankar till torgs. Möjligen menade herr Sjöholm att han är deras talesman i dag, men jag är inte helt övertygad om att han är det.

När herr Sjöholm säger att man måste ha den rätta tron för att bli vigd, kommer han vid sidan om ämnet och framför allt vid sidan om det jag yttrade. Vad som är den rätta tron är svårt att avgöra, men all kristen tro grundas på Bibeln, på Guds ord. En präst verkar i en kyrka och har i sina prästlöften lovat att handla enligt Bibeln. Om någon säger att Bibeln inte betyder nå-

gonting, att Bibeln bara är strunt eller att man kan sätta sig över den, är det inte fråga om den rätta tron inom något speciellt område, utan vederbörande förnekar helt enkelt kyrkans grundval.

Jag kan inte finna annat än att en präst i en sådan situation måste antingen konstatera att han har hamnat i fel kyrka eller vägra att viga.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Bara några få ord!

Jag hoppas att herr Nilsson tycker att Bibeln inte är till bara för präster eller utgör ett tjänstereglemente för prästerskapet, utan att den är till för alla människor. Det kan finnas andra som läser Bibeln och tycker att vad som står där är rätt och handlar efter det.

Eftersom herr Nilsson berörde min person vill jag säga att jag faktiskt har ett samvete — jag har inte själv sagt det, men låt oss kalla det så. Jag har en gång vägrat att vräka en barnfamilj, och jag blev straffad för det, men jag har inte gått ut och skrikit om saken eller framställt interpellationer om huruvida det var rätt. Det var rätt.

Här hamnade jag i en samvetskonflikt som jag löste på fel sätt, och jag fick ta konsekvenserna. Det bör också prästerna få göra.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den å bordet vilande motionen nr 1605.

§ 6

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 208, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 73—75 och 78, första lagutskottets utlåtanden nr 65, 79 och 80, andra lagutskottets utlåtanden nr 93, 94 och 96, tredje lagutskottets utlåtanden nr 80—82 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 51.

§ 7

Ett miljövårdsprogram

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 69, i anledning av motioner om ett miljövårdsprogram.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats de likalydande motionerna I: 434 av herr *Helén m. fl.* och II: 480 av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde att en utredning tillsattes med uppgift att utarbeta ett miljövårdsprogram till ledning för forskning, lagstiftning och åtgärder i övrigt på miljövårdens område.

Utskottet hemställde,

att de likalydande motionerna I: 434 och II: 480 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Eric Peterson* (fp), *Rimås* (fp), *Johansson* i Skärstad (cp) och *Andersson* i Örebro (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 434 och II: 480 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en utredning tillsattes med uppgift att utarbeta ett miljövårdsprogram till ledning för forskning, lagstiftning och åtgärder i övrigt på miljövårdens område.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! I den folkpartimotion som behandlas i allmänna beredningsutskottets utlåtande hemställes om en utredning som skall ha till uppgift att utarbeta ett miljövårdsprogram till ledning för forskning, lagstiftning och åtgärder i övrigt på miljövårdens område.

Miljövårdsfrågorna står under en intensiv debatt, och inte minst i de olika media som vi kommer i kontakt med får vi dagligen bevis på den miljöförstöring som äger rum — det kan gälla

nedskräpning på våra fritidsområden, oljeutsläpp från fartyg, framtidens jetflyg, som kommer att lägga en bullermatta över Mellansverige, avloppsutsläpp som förorsakar syreunderskott i Östersjön eller försämringen av luften i storstädernas cityområden. I dag har vi blivit påmind om den forskargrupp som har undersökt vattnet i Nordsjön, där olika slag av utsläpp från industrin håller på att förstöra vattnet.

Listan över miljöförstörande faktorer kan göras lång. Situationen är självfallet inte ljus, men det är alldeles säkert att vi, om vi skärper oss och tar ställning för en god miljö, har stora möjligheter att rätta till vad som tidigare har försummats, och jag tror att människorna är villiga att ge naturen den chansen.

Det beror emellertid på oss själva om vi vill vidta effektiva motåtgärder och är villiga att ställa ekonomiska resurser till förfogande för att återställa balansen i naturen.

Jag vill självfallet inte förneka att mycket är på gång och att samhället har vidtagit många åtgärder för att komma till rätta med miljöförstöringen, men vad som saknas är tillräcklig överblick över problemerna. Det finns tyvärr inget klart uttalat mål för miljövården i Sverige, och det är en allvarlig brist, anser vi. Risken är stor att man utan stöd av en målsättning tvingas till ett alltför defensivt och kortsiktigt agerande, vilket skulle resultera i en ständigt fortsatt miljöförstöring och starkt ökade kostnader för olika miljövårdsaktioner när de äntligen genomförs, ibland alltför sent. Det förhållandet, att kunskapen om miljövårdens förutsättningar i mycket är ofullständig, utgör inget bärande argument för att avstå från att söka precisera ett mål, utan snarare tvärtom.

I utlåtandet hänvisar utskottet till naturvårdsverkets uttalande, att en samplanering av miljövårdsinsatserna för ett miljövårdsprogram skulle bidra till att försena de olika utredningar som är

Ett miljövårdsprogram

på gång. Vi anser att det inte behöver vara fallet, eftersom den av oss föreslagna utredningen inte skall behöva invänta detaljerade förslag från redan skall givetvis dock stå i god kontakt med naturvårdsverket.

Utskottet hänvisar till de olika utredningar som redan pågår, bl. a. om industrilokalisering i de orörda västkustområdena, och erinrar om att utskottet tidigare i avvaktan på den riksplanering som vi väntar på har avstyrkt motioner om en parlamentarisk representation i en kommitté som skulle följa upp arbetet med den fysiska riksplaneringen.

Trots de pågående utredningarna är det dock naturligt att få till stånd en samplanering av de olika insatserna. Jag skall här citera vad som uttalats av naturvårdsverket, som i och för sig inte är främmande för tanken: »Det är naturligt att situationen efter ett antal år av ständigt nya rön i fråga om såväl negativ miljöpåverkan som motåtgärder kan förefalla svåröverskådlig och föranleda en önskan att stanna upp och summera för att få en grund för det fortsatta arbetet. Sådana summeringar och inventeringar har gjorts tidigare och måste säkerligen upprepas.» Utskottet anser emellertid att man för dagen inte bör stanna upp och göra dessa summeringar. Vi uttalar i vår motion och i vår reservation att det är angeläget att så sker.

Med hänvisning till det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till beredningsutskottets utlåtande nr 69.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! »Någon fullständig översikt över i dagens naturvårdsarbete tillämpade riktlinjer, pågående undersökningsarbete etc. kan inte lämnas i detta sammanhang», heter det i naturvårdsverkets yttrande över den partimotion från vårt håll om ett miljövårdsprogram som vi nu behandlar och som

har avstyrkts av en majoritet i allmänna beredningsutskottet.

Man kan förstå att det varit svårt för naturvårdsverket att ge någon översikt. Fullständig behövde den kanske inte ha varit, men en någorlunda *samlad* bild hade varit i hög grad önskvärd just i detta sammanhang, när vi yrkat att ett allmänt, rikstäckande miljövårdsprogram skall utarbetas.

Jag vill helt kort nämna ett par ytterligare skäl utöver dem som herr Andersson i Örebro har anfört för att få till stånd ett sådant program till ledning för forskning, lagstiftning och åtgärder i övrigt på miljövårdens område. I uttrycket »åtgärder i övrigt» i motionen vill jag för min del gärna lägga in även de internationella aspekterna.

Ett skäl är att bilden av natur- och miljövården nu ger ett så splittrat intryck. Man får omedelbart detta intryck bekräftat, då man tar del av ett par statliga dokument med översiktliga redogörelser för natur- och miljövården. Det ena är en informationsskrift från jordbruksdepartementet och naturvårdsverket. »Miljövård — en växande samhällsuppgift» heter den skriften. Det andra är en skrift utgiven av utrikesdepartementet: »Svenska regeringens svar på FN-sekretariatets enkät i samband med 1972 års konferens om den mänskliga miljön».

På s. 11 i den första skriften finns en skiss över organisationen av den verksamhet det här gäller. Jag uttalade farhågor för en splittrad verksamhet redan före naturvårdsverkets tillkomst men fick en lugnande försäkran att sedan detta verk skapats skulle en koncentration komma att ske. Så har, såvitt jag kan bedöma, inte blivit fallet. Jag läser rubrikerna i den skiss jag nyss talade om. Naturligtvis står statens naturvårdsverk i centrum, men runt omkring detta finns det ett antal myndigheter: skogsstyrelsen, statens planverk, lantbruksstyrelsen, socialstyrelsen, statens institut för folkhälsan, domänver-

Ett miljövårdsprogram

ket, sjöfartsstyrelsen, fiskeristyrelsen, statens strålskyddsinstitut, veterinärstyrelsen och giftnämnden. Vidare är det länsstyrelserna och kommunerna, och om man skulle ha gått in på kommunerna, skulle man finna olika organ även på kommunsidan. Jag saknar i uppräkningsen här sådana statliga organ som yrkesinspektionen, arbetarskyddsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, trafiksäkerhetsverket och kommerskollegium, som har vissa tillämpningsuppgifter beträffande livsmedelsstadgan. Dessutom kunde kanske också nämnas sprängämnesinspektionen, som ju bl. a. har att kontrollera hur det är ställt med förvaringen av eldningsolja. En lång rad olika organ är alltså inkopplade i miljövården.

Ser man på den andra skriften, gör den ungefär samma intryck: en starkt uppdelad verksamhet som väl inte kan gagna en samlad bedömning och behandling av hithörande frågor. Integration är ju annars ett aktuellt begrepp i samhällsarbetet och i vårt samhälle över huvud taget. Ett miljövårdsprogram tillkommet som ett av resultaten av naturvårdsåret 1970 hade här kunnat åtminstone bidra till koncentration på och samlande lösningar av de många mycket svåra problem det här gäller. Om man bläddrar i det avsnitt av UD-skriften, som handlar om *åtgärder* i miljövårdssyfte i Sverige, finner man att det nästan vimlar av myndigheter, organ och lagar av olika slag. Den ger, jag vill upprepa det, en bild av en alltför stor uppdelning av arbetsuppgifter och ansvar inom detta område. För den utländske läsaren av denna skrift måste det hela lätt te sig kanske imponerande men sannolikt också förbryllande, svåröverskådligt och tveksamt i fråga om effektiviteten.

Jag kan som exempel nämna uppgiften i UD-skriften att det i fråga om buller saknas en enhetlig och samordnad lagstiftning. Samtidigt pekar man naturligtvis på de betydande svårigheter-

na att täcka så vitt skilda frågor som som t. ex. arbetarskyddsfrågor, allmän hälsovård, byggnadsteknik, allmänna ordningsfrågor, bil- och flygplanstillverkning, trafikreglering, bebyggelseplanering samt byggande av vägar och flygplatser.

Det hade varit ett icke dåligt utbyte av naturvårdsåret 1970, om arbetet med ett totalt miljövårdsprogram åtminstone kommit att påbörjas under detta år och helst även varit avslutat, då FN:s miljövårdskonferens hålles i Stockholm 1972.

Själv uttalade jag i ett inlägg i den allmänpolitiska debatten den 28 oktober förhoppningen om en välvillig behandling av vår partimotion, men utskottsmajoriteten har nu ställt sig avvisande. Den nuvarande egentligen rätt egendomliga uppdelningen av samhällets miljövård kan också belysas av att vi i fråga om en mängd andra miljöproblem än bullret, som jag nyss nämnde, har ett delat ansvar för tillämpningen av lagstiftning och andra bestämmelser.

Som jag tidigare gjort vill jag också nu peka på det rätt unika att vi har både en naturvårdslag och sedan 1969 en miljöskyddslag. I något sammanhang under debatten och den senare lagens tillkomst hävdade jag, att ingen väl ens skulle komma på tanken att komplettera barnvårdslagen med en särskild barnskyddslag. Även om man inte kan dra parallellen mer än ett mycket kort stycke, tycks det mig som om man gjort någonting sådant, då man antog 1969 års miljöskyddslag. Jag hoppas, herr talman, att man åtminstone försöker att samordna dessa båda lagar till en lag.

Mitt andra skäl för bifallen till motionen har jag redan berört och är följande. Inför FN:s miljövårdskonferens 1972 hade det från olika synpunkter varit betydelsefullt att kunna presentera ett samlat miljövårdsprogram för Sverige med prioriteringar och allt vad som i övrigt kan erfordras för en kraft-

Ett miljövärdprogram

fullt bedriven miljöskyddsverksamhet och aktiv miljövärd. I det anförande som jag nyss återopade vidgade jag perspektivet genom att även peka på miljöproblemen alltmör internationella betydelse. Sverige kunde vara riktningsgivande för övriga länders aktivitet genom ett eget, heltäckande miljövärdprogram och bidra till att ytterligare stimulera en världsomfattande opinion i miljövärdfrågan inte bara på detta sätt utan också, som jag föreslog i nyssnämnda anförande, genom att kräva att konferensen hos FN begär en komplettering av förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Det förefaller, herr talman, befogat att man i FN-deklarationen om dessa rättigheter som en av dem skriver in rätten till oförstörd luft, oskadat vatten, en rimligt bullerfri livsmiljö och tillgång till mark, som inte förgiftats. Om det inte av olika skäl kan anses vara lämpligt att föra in en 31:a artikel i deklarationen, borde man kunna finna en form för en internationell deklaration av om möjligt samma höga dignitet som denna FN:s allmänna rättighetsdeklaration. Utformningen av ett förslag till en sådan miljöskyddsdeklaration kunde förberedas av den av oss begärda parlamentariska utredningen. Det behövs därför en sådan utredning med den allmänna inriktning som vi påyrkat.

För övrigt finns det, herr talman, redan ett utkast till en internationell förklaring av åsyftat slag att utgå ifrån. Detta utkast kom till vid en av Svenska FN-förbundet anordnad konferens förra året. Jag tillåter mig, herr talman, att till kammarens protokoll läsa in detta ganska korta textutkast och räknar med att det därigenom når den vidare spridning som dess angelägna syfte förtjänar. Den konferens, eller rättare sagt det expertmöte, som jag tänker på, hölls på nordisk basis och föreslog följande deklaration rörande skyddet av den mänskliga miljön, en internationell förklaring alltså:

»I. Luft, vatten, jord och andra miljöresurser är människans egendom, som gemensamt skall vårdas och skötas till mänsklighetens bästa.

II. Envar har rätt till en miljö där människan tillfredsställande kan leva och utveckla sig fysiskt och mentalt.

Denna rätt innebär tillgång till ren luft, rent vatten, ren jord och icke förstörd natur samt skydd mot skador som ett ohämmat utnyttjande av miljöresurserna kan föra med sig.

För att möjliggöra denna rätt måste envar visa hänsyn vid sitt umgänge med miljön.

III. Det åvilar samhället att garantera den enskilde individen rätt till bästa möjliga miljö genom att på internationellt, nationellt och lokalt plan:

a) lagstifta och träffa avtal för att begränsa föroreningar och deras spridning samt ohämmat utnyttjande av miljöresurserna,

b) taga större hänsyn till miljövärdaspekterna vid all samhällsplanering,

c) intensifiera forskning som skapar förutsättning för en ändamålsenlig disposition av miljöresurserna,

d) effektivisera information om och utbyte av forskningsresultat och kunskaper på miljöområdet,

e) investera tillräckliga ekonomiska medel för att genomföra ovanstående program och därmed prioritera vården av människans miljö.»

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det var ju ett ordentligt påhopp herr Wiklund i Stockholm här gjorde! Jag är litet förvånad över att herr Wiklund ansåg att det hade en så magisk betydelse att få denna deklaration införd i kammarens protokoll. Det viktiga är väl att vi på varje punkt som herr Wiklund nämnde får fram utredningsresultat som kan förverkligas och att vi på praktiskt taget varje punkt vidtar lämpliga åtgärder. Vi behöver ju

Ett miljövårdsprogram

inte ta avstånd från deklarationen för det. Formuleringen där kan vara mycket bra. Men i och för sig har den ju ingen betydelse, om det som står i deklarationen bara är en förklaring, när vi har gått mycket längre.

Sedan tog herr Wiklund upp en annan mycket perifer fråga och sade att det är oriktigt att ha en naturvårdslag och en miljöskyddslag. Vill herr Wiklund då ta avstånd från miljöskyddslagen, som innebär att vi kan ingripa? Den är ju ett mycket viktigt komplement till naturvårdslagen. Det är väl inte där man kan rikta förebråelser mot någon för vad som hänt. Möjligen skulle man kunna säga att vi borde ha gått snabbare fram och anslagit mera pengar. Men vi har ju på det ena området efter det andra varit tvungna att vänta på resultaten av pågående utredningar — som ändå har arbetat mycket snabbt.

Reservationen, som inte alls är lika storordig som herr Wiklunds haranger, talar bara om att man vill ha en målsättningsdiskussion. Målsättningsdebatt är ju ordet för dagen. Och naturvårdsverket skriver i sitt remissvar att man inte kan få en meningsfull målsättningsdebatt på detta stadium, om man inte vill nöja sig med mycket allmänna förklaringar. Vi får väl vänta till dess de utredningar som är i gång på specifika punkter har presenterat sina resultat.

Det verkar som om man i folkpartiet har tagit upp det krav som centern för många år sedan förde fram om en allmän programförklaring beträffande miljön. Den saken har centern nu gått ifrån, förmodligen därför att man på så många punkter har sett att vi har satt i gång utredningar och vidtagit åtgärder. När centern här inte har följt folkpartiet, menar man väl i centerpartiet att vi nu är inne i ett handlingsskede som gör att programförklaringar och målsättningsdebatter har ganska litet fog för sig. Vi får vänta

till dess vi fått utredningsresultat som kan ligga till grund för den fortsatta planeringen.

Vi har i utskottets utlåtande framhållit att en hel rad utredningar nu arbetar med praktiskt taget alla de miljövårdsfrågor som man kräver utredningar om i de motioner det här gäller. Jag förstår att folkpartiets representanter måste reservera sig — det var ju ändå partiledaren som stod som första namn under motionen. I annat fall tror jag emellertid att de hade resonerat sig fram till en välvillig skrivning och hade intagit en avvaktande hållning i väntan på de resultat, som måste komma fram innan vi kan ställa nya krav på planeringen.

Beträffande den fysiska riksplaneringen, som något berördes i herr Wiklunds anförande, har statsrevisorerna ganska nyligen avlämnat ett yttrande, där de framhåller att det vore skäl att undersöka, om inte en större grad av samordning kunde åstadkommas mellan en del av planeringsuppgifterna, som nu helt naturligt handläggs av många olika verk, vilka sorterar under skilda departement. Intresset för dessa frågor har ju på mycket kort tid växt ut i tidigare oanad omfattning. Det kan hända att statsrevisorernas förslag leder till något resultat, och det är väl ingen som har något emot att planeringsarbetet får en så effektiv uppläggning som möjligt.

Vi har i utskottets utlåtande bemött kravet på en allmän programskrivning genom att hänvisa till en rad utredningar. Vi har ganska utförligt redogjort för dessa i utlåtandet, och vi anför avslutningsvis att vi inte anser att en sådan samordning av utredningarna och en sådan gemensam planläggning, som begärts, i dag har någon mening.

Jag ber att få yrka bifall till allmänna beredningsutskottets hemställan.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Det var något över-

Ett miljövärdprogram

raskande att höra att fru Eriksson i Stockholm tycker att det ligger magi i formuleringarna i den föreslagna internationella miljövärddeklarationen. Något sådant har i varje fall inte jag föreställt mig. Jag har utgått från att den har samma funktion som alla andra liknande dokument, dvs. innebär ett försök till formulering av vad man verkligen vill i miljövärdfrågorna. Sådana försök brukar vi göra i många andra sammanhang, och jag tycker att det inte heller kan vara felaktigt på detta område.

Jag är för min del rätt övertygad om att en sådan deklaration så småningom kommer att antas. Den svenska regeringen har t. o. m. i sitt enkätsvar till FN understrukit önskvärdheten härav och framhållit att den stödjer en sådan deklaration från FN-konferensen 1972. Om den kommer att göras i de ordalag jag angivit eller inte blir en annan fråga. Jag har emellertid refererat till ett exempel på ett utkast till en internationell deklaration om en allmän rätt för människor till en riskfri miljö.

Jag menar att vi behöver en samlade och enkel formulering av vad vi vill i dessa frågor. Anser inte fru Eriksson i Stockholm att det är nödvändigt, är det hennes ensak.

Beträffande påståendet att jag skulle ha tagit avstånd från miljöskyddslagen vill jag säga, att jag tvärtom själv ganska aktivt medverkade vid behandlingen här i riksdagen av denna lag. Vad jag nu ville framhålla var bara att man bör försöka sammanföra t. ex. miljöskyddslagen och naturvårdslagen för att få ett samlande grepp på de spörsmål dessa lagar omfattar.

En riksplan för miljövärdens bedrivande bör kunna underlätta strävandena att finna de bästa formerna för miljövärderna och för en rationell koncentration och integration av denna verksamhet liksom arbetet på att skapa bra former för den internationella sam-

verkan, som blir allt nödvändigare på detta område.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm säger att vår motion var en partimotion, och att vi varit tvungna att reservera oss därför att partiledaren stod som första namn på den. Nej, fru Eriksson, det avgörande för huruvida jag skall reservera mig är inte om partiledaren står som första namn på motionen utan det är dess sakliga innehåll. Jag ansåg att det var angeläget att föra fram motionens synpunkter i en reservation, eftersom utskottet hade avstyrkt motionen. Jag skall ta upp en punkt i vårt förslag. Vi har i 14 punkter räknat upp vissa åtgärder som bör ingå i ett miljövärdprogram, och däri ingår bl. a. en översyn av vårt lands sötvattenstillgångar. Nu visar det sig att dessa synpunkter delas av naturvårdsverket, som gått in till Kungl. Maj:t med begäran om att få göra en samlad utredning rörande vattentillgångarna i södra Sverige. Synpunkterna delas också av koncessionsnämnden, som sysslar med dessa frågor.

Nej, herr talman, orsaken till vårt agerande är självfallet det sakliga innehållet i motionen och inte att partiledaren står som första namn på motionen.

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! För den som i över 40 år varit verksam inom naturskyddet — eller naturvärden, som det numera heter — är det intressant att höra på denna diskussion. Det är praktiskt taget ingenting nytt som har kommit fram — inga nya faror för vår omgivning. Möjligen är närhaltsreduktionen delvis ny liksom avgasreningen och bullerbekämpningen. För övrigt är det precis de frågor som var aktuella för 40 år sedan som i dag diskuteras. Därutöver är det många frågor, som tidigare varit uppe, som inte tagits upp i diskussio-

Ett miljövärdprogram

nen i dag.

Det är ganska märkligt att se hur man, när man nu på officiellt håll och i samhället i allmänhet har vaknat inför dessa problem, dock fortfarande är litet yrvaken och plockar en sak här och en sak där. Vi saknar faktiskt den plan som reservanterna efterlyser.

Jag kan inte finna annat än att en anslutning till utskottets uttalande, att en utredning skulle tvingas invänta resultatet av andra pågående utredningar, skulle innebära att vi aldrig får någon plan. Utskottets utlåtande kan faktiskt inte tolkas på annat sätt då man nu, efter hand som man gnuggar sömnen ur ögonen, upptäcker nya saker som måste utredas och det hela tiden kommer att sättas i gång nya utredningar. På det viset blir detta inte en fråga om när vi skall få ett program för vår miljövärd, utan frågan blir om vi över huvud taget skall arbeta efter ett program eller inte.

Jag kan inte förstå att inte den begärda utredningen skulle bli fullt sysselsatt utan att invänta alla de utredningar som nu är i gång. Man blir glad när man ser vad som verkligen görs, men det är oändligt mycket mer som behöver göras. Av den anledningen kommer jag att rösta för reservationen.

När det gäller sammanslagningen av naturvårdslag och miljövärdslag vill jag hänvisa herr Wiklund i Stockholm till vad tredje lagutskottet skrev i sitt utlåtande förra året, när lagen kom till. Där står att begreppet miljö icke bara är rent vatten, frisk luft och något så när frihet från buller, utan miljö är på lång sikt hela vår omgivning. Därför, uttalade utskottet, är lagen om skydd mot miljöfarlig verksamhet bara ett steg på vägen, och man ser nog även från tredje lagutskottets sida fram mot en sammanslagning med tiden. Utskottet nöjde sig emellertid tills vidare med de åtgärder som föreslogs förra året. Herr Wiklund i Stockholm är alltså redan tillgodosedd i detta avseende.

Herr LARSSON i Borrbj (cp):

Herr talman! Tillåt mig påstå att denna debatt — som så många andra gånger när vi diskuterar miljövärd och miljöpolitik — är av den karaktären att många är intresserade av den, intresserade av att ambitiöst och objektivt uträtta någonting positivt. Jag är angelägen om att medverka till att man inte i sina ambitioner gör sig skyldig till missförstånd. Jag har anledning att ge en förklaring till varför centerpartiets utskottsledamöter inte står antecknade på reservationen. Det beror på att det egentligen inte finns ett realistiskt motsatsförhållande mellan utskottsmajoriteten och reservanterna i detta sammanhang. Under större delen av 1960-talet krävde vi som det också mycket riktigt sagts här varje år ett stort, vittomfattande och helst heltäckande miljövärdprogram. Dessa krav röntte olika öden i riksdagen; ibland var vi ensamma, ibland var vi många på reservantsidan, ibland skrevs välvilliga utskottsutlåtanden. I stort sett fick vi ett positivt bemötande men genomgående ställdes vi hela tiden inför frågan: Är det verkligen möjligt att skapa ett program som täcker hela fältet?

Utan att ha någon fullmakt att uttala mig för centerpartiet i dess helhet måste jag säga att jag personligen under åren accepterat de argument som anförts om att det kanske inte går att skriva ned ett program som täcker allting. När det gäller miljövärden kan jag personligen tänka mig program, vilka var för sig täcker sin sektor. Det kan vara program om vatten, program om luft, om buller, om olika miljöfaktorer. Det är möjligt att det är nödvändigt med enskilda program var för sig. Jag vill också liksom utskottet erinra om alla de olika aktiviteter som tillkommit under 1960-talet i mycket ambitiösa och även pretentiöst upplagda utredningar, i vilka sitter den bästa expertis som vårt land

Ett miljövårdsprogram

någonsin kan leta upp. Vad som har nämnts i motionerna och i den föreliggande reservationen om områden, där utskottsmajoriteten inte kan tala om att aktiviteter är i gång, gäller för det första frågan om riksnormer för buller och för det andra frågan om kostnadsfördelningen. Jag har dock accepterat det arbets sättet att man i enskilda motioner ställer direkta, konkreta krav. Vi har möjlighet att ställa sådana i andra sammanhang, bland annat i ett utlåtande från jordbruksutskottet, och senare i dag i ett utlåtande från allmänna beredningsutskottet i anledning av motioner om riksnormer för buller.

Vad jag här sagt är alltså förklaringen till att inte samtliga av oss har anslutit oss till reservationen när det gäller frågan om ett miljövårdsprogram.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Till herr Wachtmeister skulle jag vilja säga att jag har fullt klart för mig skillnaden mellan miljövård och naturvård. Denna skillnad diskuterades ju också 1969, då vi antog miljöskyddslagen. Man var likväl redan då inne på tanken att samordna dessa lagar. Det var också detta jag avsåg. Jag ville i mitt första anförande påminna om att det är önskvärt med en samordning härvidlag. Här sker ju ändå en glidning i begreppsinnhållet, så att miljövård och naturvård ofta användes synonymt. Det går nog inte att hålla dem isär i det långa loppet utan det bör bli ett slags sammansmältning av dessa begrepp så småningom. Vi är säkert överens om att detta också vore önskvärt.

Jag har liksom herr Larsson i Borby nog inte några stora förhoppningar om att få ett *fullständigt* miljövårdsprogram, men jag hoppas dock på ett försök att samla ihop de viktigare bitarna till ett sådant program. Jag är ganska övertygad om att detta är möjligt och att det också vore värdefullt och önskvärt att så sker. Det är

också därför motionerna har kommit till.

Jag hade inte tillgång till regeringens enkätsvar till FN:s sekretariat angående 1972 års konferens om den mänskliga miljön när jag senast talade, men jag har det nu. Jag vill gärna återge en punkt på s. 9 i detta dokument, där det heter: »Tanken har framförts att använda konferensen som forum för att stadfästa en deklaration rörande den mänskliga miljön. Den svenska regeringen understödjer denna idé. Den föreslagna deklarationen bör naturligtvis förberedas med yttersta noggrannhet.»

Det hade varit bra om vi nu hade *startat* arbetet på en sådan deklaration. Man håller kanske på med detta i förberedelsekommittén — det skulle jag tänka mig — men denna kommitté lär icke ha parlamentariskt inslag, utan den är en expertgrupp. Enligt min mening borde det ha varit möjligt för de andra partierna att medverka vid tillkomsten av ett förslag till en deklaration som den här nämnda.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 69, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit

reservationen av herr Eric Peterson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 143 ja och 46 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8

Utarbetande av riksnormer för buller

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 77, i anledning av motion om utarbetande av riksnormer för buller.

I den till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionen I: 959 av fru *Florén-Winther* och herr *Åkerlund* hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att den år 1969 tillsätta parlamentariska kommittén angående bullernormer erhöille tilläggsdirektiv om att utarbeta riksnormer för buller i olika former i enlighet med vad i motionen framförts.

Utskottet hemställde, att motionen I: 959 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Larsson* i Borrby (cp), fröken *Stenberg* (m) samt herrar *Blomquist* (m) och *Johansson* i Skärstad (cp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med anledning av motionen I: 959 i skrivelse till

Utarbetande av riksnormer för buller

Kungl. Maj:t hemställa att trafikbullerutredningen genom tilläggsdirektiv gäves i uppdrag att utarbeta förslag till riksnormer för buller.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! I motionen I: 959 påminner motionärerna om att bullret blivit ett av våra dagars största sanitära problem. Ingen har lust att mot säga dem. Vi lever i en värld där man snart kan få tystnad bara genom att tillhandla sig och använda öronproppar eller gå ned i skyddsrum. Hur rika var inte våra fäder som ägde tystnaden! På område efter område uppdragas det att vår generation när den velat skapa välfärd och skaffa undan isolering och tungt kroppsarbete åstadkommit det icke önskade eller önskvärda. Vi hade tänkt att hjälpa människan att leva — att leva bättre, att leva längre — men råkade i stället sätta in raserande krafter mot de verkliga livsvärdena. Ren luft, rent vatten, frihet från buller — det är inte längre vårt privilegium.

Bullernivån stegras alltmer och på allt fler platser. Det är en fara. Man vet att buller höjer blodtrycket. Utländska forskare tror i dag t.o.m. att buller kan åstadkomma cancer. Psykiskt ger bullret menliga följder. Vi får inte så prioritera vården av luften och vattnet att vi försummar omsorgen om bullerfrihet.

Motionärerna vill att bullerbekämpningen skall samordnas för hela landet. I dag har olika kommuner egna normer för acceptabel bullernivå eller håller på att utarbeta dem. Det riktiga är givetvis att normer och riktvärden blir gemensamma för hela landet. De kan också med fördel ligga till grund för internationellt samarbete på området.

I motionen begärs att den år 1969

Utarbetande av riksnormer för buller

tillsätta kommittén för bullernormer erhåller tilläggsdirektiv om att utarbeta riktnormer för buller. Allmänna beredningsutskottet avstyrker förslaget men reservanterna ansluter sig till motionärernas hemställan.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! I motionen begärs att bullerutredningen skall få tilläggsdirektiv om att fastställa riktnormer för buller.

Den sittande bullerutredningen skall 1972 vara klar med sitt arbete. Under den första tiden då denna utredning arbetade gjorde den en inventering av allt det kunskapsunderlag som behövdes för utredningsarbetet. Utredningen har inte bedömt det vara möjligt att arbeta enligt nya tilläggsdirektiv om den skall bli klar 1972, då naturvårds-konferensen skall hållas i Stockholm.

Den bullerutredning som pågår kommer att ge kunskapsunderlag för allmänna bullernormer. Om jag räknar upp några av de faktorer som har betydelse och som man bör känna till för att få ett tillfredsställande kunskapsunderlag när det gäller buller kommer det att visa att den sittande utredningens förberedande arbete är av sådan omfattning att det kan användas för att fastställa riktnormer för buller. Det kommer att ge kunskap om de mänskliga störningarnas mekanism, om bullrets inverkan på människans hälsa och välbefinnande, om bullret som stressfaktor, om de psykiska effekterna av bullret samt om bullrets effekt på sömnen. Om allt detta och mycket mer kommer utredningen att lägga fram ett klart material, som kommer att utgöra ett mycket gott underlag för det framtida arbetet med fastställande av riksnormer för buller.

Om riksdagen, som reservanterna föreslår, ger utredningen ytterligare uppdrag, kommer utredningen inte att

hinna med sitt arbete. Det är fastställt att utredningen skall vara klar år 1972. Jag är själv ledamot av utredningen, och vi har den bestämda uppfattningen att vi inte hinner med något ytterligare arbete. Men utredningens betänkande kommer ändå att ge ett kunskapsunderlag som är tillräckligt för en vidare bedömning när det gäller att fastställa riksnormer för buller.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Agnäs begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 77, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Larsson i Borrbym. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Agnäs begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 129 ja och 61 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Landsbygdshusmödrarnas situation

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 78, i anledning av motioner om landsbygdshusmödrarnas situation, om en ekonomisk värdering av arbetet med skötseln av ett hem samt om en utredning angående de hemarbetandes situation.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats följande motioner, nämligen,

1) de likalydande motionerna I: 960 av fru *Florén-Winther m. fl.* samt II: 1128 av herrar *Krönmark* och *Oskarson*, vari hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå att glesbygdsutredningen gäves i uppdrag att i sitt fortsatta arbete beakta de olika problem rörande landsbygdshusmödrarnas situation bland annat på grund av jordbrukets strukturomvandling som anförts i motionerna;

2) de likalydande motionerna I: 963 av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* samt II: 1110 av herr *Eriksson* i Arvika m. fl.; samt

3) motionen II: 1126 av fru *Jonäng*.

Utskottet hemställde,

1) att de likalydande motionerna I: 960 och II: 1128 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) att de likalydande motionerna I: 963 och II: 1110 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

3) att motionen II: 1126 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Eric Peterson* (fp) och *Axel Kristiansson* (cp), fröken *Stenberg* (m), fru *Hamrin-Thorell* (fp) samt herrar *Blomquist* (m), *Rinås* (fp), *Johansson* i Skärstad (cp), *Andersson* i Örebro (fp), *Nilsson* i Agnäs (m) och *Johansson* i Växjö (cp).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *NILSSON* i Agnäs (m):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 78 redovisar utskottets behandling av bl. a. motionen I: 960 likalydande med motionen II: 1128. Motionen behandlar landsbygdshusmödrarnas situation och mynnar ut i en hemställan att riksdagen skall begära att Kungl. Maj:t ger glesbygdsutredningen i uppdrag att vid sitt fortsatta arbete beakta vad som i motionen anförts om landsbygdshusmödrarnas problem.

Motionen aktualiserar det kända faktum att strukturomvandlingen i vårt samhälle, vissa näringars tillbakagång och omfördelningen av befolkningen regionerna emellan särskilt drabbat husmödrarna på landsbygden. Männen pendlar dagligen eller veckovis mellan hem och arbetsplats, kvinnorna blir kvar och är arbetslösa när ladugården lagts ned eller ortens näringsliv på olika sätt sinat.

Under arbetslöshetskrisen 1967—1968 fastslog man statistiskt att det var kvinnor och äldre som först drabbades av arbetslöshet. Kommunikationsproblemen kommer också in i bilden. Landsbygden saknar som bekant snart alla kommunikationer utom privatbilen, för dem som har råd att ha den; det är stora kostnader som medföljer. Att ha två bilar i varje familj är oftast otänkbart, och mannen använder den redan befintliga. Därtill kommer att husmodern i allmänhet har barnen om hand. Om hon än kunde åka till en tätort och få jobb har hon ingen barntillsyn att tillgå. Många av de kvinnor det gäller har dessutom inte arbetat i sina yrken på årtionden. Hur skall omskolning ordnas? Kan något slags pension tänkas? Landsbygdshusmödrarnas insats i vården av gamla och sjuka i bygden betyder mycket i dagens svåra vårdssituation i vårt land, men det är en insats som föga uppskattas och sällan värderas, åtminstone inte till fullo. Hur skall trygghet skapas för landsbygdens kvinnor? Jämlikhet och rättvisa är vackra paroller. Landsbygdskvinnorna vet att

Landsbygdshusmödrarnas situation

dessa inte har förverkligats.

Motionärerna tar även upp familjegemenskapen, barnens behov av sina föräldrar, betydelsen av att hemmen stärks och av att de jordbrukare som jämte sina hustrur alltfört är kvar i jordbruket inte glöms i jämlikhetsdebatten. Ett system för avlösning vid sjukdom eller för semester bör övervägas. Detta gäller ännu ganska stora grupper i vårt land, trots att jordbruket har mist en del av sina utövare. Detta är vitala samhällsintressen som vi inte förmått tillgodose och viktiga medborgarproblem som vi inte förmått lösa. Jag yrkar bifall till motionerna I: 960 och II: 1128.

Allmänna beredningsutskottet redogör för vad som hänt bl. a. vid årets riksdag och fäster uppmärksamheten på diverse åtgärder som vidtagits eller väntas och på sociologiska eller ekonomiska undersökningar som pågår. Jag kan instämma i en hel del av det utskottet säger. Man menar att det är mycket bra som är bra eller kommer att bli bra den åtgärd förutom som begärs i motionerna. Men motionernas yrkande, att man skall ge glesbygdsutredningen i uppdrag att se över detta, är verkligen behjärtansvärt.

I detta anförande instämde herrar *Eriksson* i Bäckmora och *Vigelsbo* (båda cp).

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! I allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 78 behandlas tre motionspar. Först är det det motionspar som herr Nilsson i Agnäs här har talat om och som innebär att riksdagen skulle begära att glesbygdsutredningen får i uppdrag att i sitt fortsatta arbete beakta olika problem rörande landsbygdshusmödrarnas situation. Vidare är det ett motionspar från folkpartiet där det hemställs att riksdagen skall föreslå Kungl. Maj:t att genom samordning och komplettering av gjorda undersökning-

ar ombesörja en ekonomisk värdering av det produktiva arbete som utförs i hemmen. Slutligen är det en motion av fru Jonäng, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall anhålla om en utredning om de hemarbetandes situation i enlighet med vad som har anförts i motionen.

Låt mig säga att utskottets majoritet på intet sätt vill nedvärdera landsbygdshusmödrarnas eller de hemarbetandes insatser. Utskottet har tagit ställning till motionerna med utgångspunkt i de krav som har ställts där och som i samtliga fall innebär att frågorna skall bli föremål för utredning.

Kammarens ärade ledamöter som haft möjlighet att ta del av utskottsutlåtandet har funnit att dessa frågor har varit föremål för behandling i riksdagen vid ett flertal olika tillfällen och att flera utredningar arbetar med spörsmål som har anknytning till de problem som aktualiserats i motionerna. Utskottets majoritet har därför ansett det onödigt att tillsätta ytterligare utredningar eller ge sittande utredningar tilläggsdirektiv.

Låt mig hänvisa till att KSA-utredningen har för avsikt att framlägga ett förslag som berör bl. a. dem som bedriver förvärsarbete i hemmet. Utredningen överväger att framlägga förslag om att den som kan styrka att han eller hon deltagit i arbetet på exempelvis den andra makens lantbruk eller i den andra makens rörelse skall få tillgodoräkna sina insatser som förvärsarbete även om någon inkomst av arbetet inte uppburits. Vi väntar utredningens förslag inom en relativt snar framtid.

Särskilda sakkunniga har tillkallats för att utreda sjukpenningförmånerna. I det sammanhanget kommer hemmakeförsäkringen att prövas.

Inom justitiedepartementet har det nyligen tillsatts en utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. En ledande princip i utredningens direktiv är att män och kvinnor skall vara likställda.

Vi vet också att det inom låginkomst-

utredningen pågår en sociologisk undersökning genom vilken man skall få närmare information om de hemarbetandes hemförhållanden och sociala situation. Den undersökningen kommer att presenteras om några månader — utredningen har sagt att undersökningen kommer att vara klar under våren 1971.

Jag kan också nämna att barnstugeutredningen genom tilläggsdirektiv har fått i uppdrag att utforma riktlinjer för kommunala barn tillsynsplaner.

I direktiven för glesbygdsutredningen som herr Nilsson i Agnäs talade om, har spörsmålen om skapande av sysselsättningsmöjligheter och om ordnande av en i alla avseenden tillfredsställande service fått en mycket framträdande plats.

När ett så stort utredningsmaskineri sysslar med dessa spörsmål tycker vi det är alldeles omotiverat att tillsätta ytterligare utredningar. Jag sade i utskottet när vi diskuterade den här frågan, att oppositionen tycks lida av utredningsraseri. Jag tycker att utskottsutlåtandet är ett klart bevis för att oppositionspartierna, i stället för att föreslå lösningar, som givetvis kostar pengar vilka måste tas ut av skattebetalarna, kräver utredningar och sedan ändå kan säga till målgrupperna att man har aktualiserat frågorna.

Vi inom utskottsmajoriteten vill på intet sätt nedvärdera de problem som aktualiserats i motionerna, men vi menar att de pågående utredningarna bör få ge de svar som erfordras för en lösning av problemet. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till allmänna beredningsutskottets hemställan i dess utlåtande nr 78.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! I mitt förra anförande sade jag att jag kunde instämma i en hel del av det som beredningsutskottets majoritet skriver. Jag vill dock tillägga att motionerna, som herr Hugosson in-

Landsbygdshusmödrarnas situation

te vill vara med om att överlämna till glesbygdsutredningen, också tar upp en ofta förbisedd fråga, nämligen hemarbetets värdering. Detta är någonting som såvitt jag vet inte hör till de saker som redan behandlats. Jag nämnde att landsbygdshusmödrarna ofta ägnar sig åt sjukvård och vård av gamla, och det är sällan detta arbete uppskattas så som det förtjänar. Förslaget att dessa motioner skall överlämnas till glesbygdsutredningen är därför positivt och värdefullt och förtjänar riksdagens anslutning.

Herr Hugosson sade att majoriteten på intet sätt ville nedvärdera det som motionen i fråga syftar till, och det vill jag gärna tro. Om man stöder motionerna, ger man dock en särskild betoning åt de synpunkter som motionärerna för fram.

Jag vill sedan, herr talman, med ett par ord beröra FN:s deklaration om borttagande av diskriminering mot kvinnor, som antogs av generalförsamlingen den 7 november 1967. I den fastställs principen om lika rätt på samma villkor för kvinnor och män, och det begärs åtgärder som främjar detta syfte. Deklarationens tillkomst har betecknats som en milstolpe. Arbetet med den började redan 1963, då generalförsamlingen i ett uttalande slog fast att diskriminering av kvinnor förekommer, även om det inte alltid sker enligt lag. I artikel 2 står det att alla lämpliga åtgärder skall vidtas för att avskaffa existerande lagar, regler, seder och bruk som diskriminerar kvinnor samt för att åstadkomma legalt skydd för lika rättigheter åt män och kvinnor. En av de viktigaste artiklarna handlar om hur kvinnorna diskrimineras på arbetsmarknaden. Man kan säga att de motioner vi i dag behandlar rör just den frågan.

Herr HUGOSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs påstår att vi inte har beaktat kravet på en värdering av hemarbetets bety-

Landsbygdshusmödrarnas situation

delse. Låt mig då säga att det är en mycket svår uppgift att göra en sådan värdering. I utskottets utlåtande står det, att det inom låginkomstutredningen för närvarande pågår en sociologisk undersökning och att ett delprojekt i denna gäller de hemarbetandes hemförhållanden. Den undersökningen kommer att redovisas under våren 1971, och genom den räknar man med att få fram ett basmaterial som skall göra det möjligt att utvärdera och ekonomiskt bedöma de hemarbetandes situation.

Utskottsmajoriteten har alltså klart för sig att det kommer information på detta område som gör det möjligt att bedöma de frågor som herr Nilsson i Agnäs tog upp i sitt senaste inlägg.

Låt mig också anknyta till den del av herr Nilssons inlägg som gällde lika rättigheter för män och kvinnor. Herr Nilsson i Agnäs hänvisade till en FN-deklaration. Som jag sade står det i utskottets utlåtande att det inom justitiedepartementet har tillsatts en utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. En ledande princip i direktiven för den är att män och kvinnor skall vara likställda. Även denna fråga är alltså föremål för utredning, och vi kan vänta förslag i den riktning som herr Nilsson i Agnäs efterlyste.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr NILSSON i Agnäs (m) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av att herr Hugosson framhåller att utredningen skall ta upp hemförhållanden och sociologiskt undersöka vissa saker i det sammanhanget vill jag säga att det i alla fall inte rör sig om samma sak. Det är inte där fråga om hemarbetets värdering.

Jag vill bara som ett intressant faktum meddela att Husmodersförbundet har startat studiecirklar under rubriken »Hemarbetets värdering» i akt och mening att skaffa fram praktiska be-

dömningsgrunder beträffande frågan hur man bör värdera hemarbetet. Alltså har en ideell förening här i landet satt i gång någonting som riksdagen egentligen borde ha brytt sig om mera.

Jag vidhåller å min sida bestämt att om vi gör motionärerna till viljes och överlämnar motionen till glesbygdsutredningen är det någonting behjärtansvärt.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Det har här i riksdagen under lång tid motionerats i dessa frågor. Det är alltså intet nytt utan någonting årligen återkommande.

Vi som står för den blanka reservationen — jag undantar herr Nilsson i Agnäs, som yrkar bifall till motionen av ledamöter av moderata samlingspartiet — förstår väl frågans vikt samt betydelsen av att man löser dessa spörsmål och gör det snabbt. Med vår blanka reservation vill vi andra understryka betydelsen av att de utredningar, som man håller på med, skyndsamt slutförs, så att det blir resultat av dem, varigenom frågorna kring kvinnans situation i arbetslivet inte minst i glesbygderna kommer närmare sin lösning.

Jag kan instämma i mycket i vad herr Hugosson här har sagt, men jag tar avstånd ifrån hans påstående, att oppositionen lider av något utredningsraseri. Jag vill påstå att de utredningar som håller på nu är en följd av att oppositionen har motionerat bl. a. om glesbygdernas problem, vilket har lett till att man nu håller på med denna glesbygdsutredning. Man skulle kunna anföra fler exempel i fråga om minoriteternas problem som motionsledes har aktualiserats från oppositionen och föranlett utredningar, vilkas resultat vi nu väntar på. Därför kan jag inte hålla med herr Hugosson i hans påstående på denna punkt.

Problemen i dessa frågor är aktuella i hela landet. Vi hörde i går vid besvarende av en interpellation relateras för-

hållanden uppe i Jämtland i samband med nedläggning av en industri där. Denna nedläggning drabbade inte bara den manliga delen av dem som arbetade i industrin, utan säkert var också en del av de anställda kvinnor, vilka nog har sämre möjligheter än männen att få nytt arbete.

Men vi väntar som sagt på resultatet av utredningarna, och jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Låt mig först uppehålla mig ytterligare litet vid vad herr Nilsson i Agnäs sade. Utöver de utredningar jag redan nämnt har även andra utredningar anledning att syssla med de frågor som herr Nilsson i Agnäs tar upp när det gäller värdering av hemarbetet. Familjelagssakkunniga har att beakta hemarbetande kvinnors ekonomiska ställning enligt sina direktiv. Även servicekommittén har till uppgift att behandla dessa frågor. Familjedagshemsutredningen har i sitt betänkande tagit med en del uppgifter härom. Konsumentinstitutet har utarbetat förslag till en större undersökning av produktions- och arbetsförhållandena i enskilda hushåll, och denna undersökning avser man att genomföra relativt snart för att därigenom få ett material som påminner om det som framkom vid en undersökning 1957. Det är alltså mot bakgrunden av allt detta som jag anser att ni lider av utvecklingsraseri.

Jag vill tala om för herr Johansson i Växjö vilka utredningar centerpartiet krävt i riksdagen i år. Jag har roat mig med att gå igenom alla de utredningskrav ni ställt i motioner som väckts under den allmänna motionstiden. Naturligtvis har ni motionerat i anslutning till under året lämnade propositioner och då också krävt utredningar. Men i motioner som väcktes under den allmänna motionstiden krävde centerpartiet 9 parlamentariska utred-

Landsbygdshusmödrarnas situation
ningar och 107 expertutredningar, summa summarum 116 utredningar. Folkpartiet är inte heller dåligt. Det har begärt 15 parlamentariska utredningar och 57 expertutredningar, summa 72 utredningar, medan moderata samlingspartiet krävt 10 parlamentariska utredningar och 80 expertutredningar, inalles 90 utredningar.

Totalt betyder detta att den borgerliga oppositionen under den allmänna motionstiden yrkat att riksdagen skulle ha begärt sammanlagt 278 utredningar. Räknar vi med att det i en utredning genomsnittligt sitter ett tiotal personer — ordförande, sekretariat, ledamöter och experter — och att en utredning genomsnittligt arbetar under åtminstone tre år, får vi totalt 9 000 manår. Ni för ju en sysselsättningskapande politik i riksdagen då ni kräver utredningar. Enligt min mening är detta ett ganska bra bevis på att det viktigaste kravet i oppositionens politik i riksdagen är kravet på utredningar. Jag tycker detta ofta är helt omotiverat eftersom utredningar redan sysslar med de frågor som aktualiseras, och jag anser det därför politiskt hederligare att i stället för utredningar kräva åtgärder. Visserligen skulle det kosta en del, men då får man naturligtvis vara med om att ta fram pengarna. Oppositionen avstår härifrån och går i stället ut i buskarna och säger, att den aktualiserat frågan i riksdagen och krävt att den samma skall utredas.

Det är detta jag har velat slå fast i anslutning till allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 78, och jag tycker det är ett mycket talande exempel på borgerlig oppositionspolitik i Sverige.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Bästa herr Hugosson, hetsa inte upp Er så där! Vi är i stort sett överens om utskottets förslag, och det finns ingen anledning att vara så aggressiv.

Landsbygdshusmödrarnas situation

Det är dock så, herr Hugosson, att vi motionerar, varefter förslagen avstyrks i utskottet det ena året och det talas negativt om dem i kamrarna. Men mycket ofta händer det, att det i Kungl. Maj:ts kansli utarbetas en proposition som sedan alla socialdemokratiska talare, vilka tidigare nedvärderat förslaget när det kommit som motion från oppositionen, ställer sig positiva till och lovordar.

När det gäller herr Nilssons i Agnäs förslag, kan han säkert själv tala för det. Det går inte ut på någon ny utredning, utan han vill överlämna ärendet till en sittande utredning.

Detta att vi motionerar kan ibland ha sin grund i att vi får så dålig information av regeringen att vi måste tillgripa denna utväg.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Mycket av det herr Hugosson talade om är detaljer och berör inte vad som i huvudsak betonas i den ifrågavarande motionen, som jag yrkat bifall till.

I motionen begärs inte en ny utredning. Man kan säga att det gäller tilläggsdirektiv. Det står »att Kungl. Maj:tt måtte ge glesbygdsutredningen i uppdrag att i sitt fortsatta arbete beakta de olika problem rörande landsbygdshusmödrarnas situation bland annat på grund av jordbrukets struktur-omvandling som anförts i motionen».

Jag kan tillägga att för många hemmaarbetande får den nya skattelagstiftningen konsekvenser, som gör deras situation problematisk. Därför är det motiverat att beakta dessa människors situation och värderingen av deras insatser samt möjligheterna för dem att över huvud taget få ett arbete som är så avlönat att de kan leva på det.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till motionerna.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Till herr Johansson i

Växjö vill jag säga att jag inte alls är upprörd. Jag har bara redogjort för fakta såsom de framkommer i motioner väckta under allmänna motionstiden i Sveriges riksdag 1970. Där kan man finna de siffror jag nämnde.

Sedan säger herr Johansson i Växjö att vi är eniga i utskottets utlåtande och att vi därför inte behöver orda så mycket i denna fråga. Nej, det behöver vi inte göra. Jag har bara talat om att man här krävt ytterligare utredningar. Herr Johansson säger att man har fått så dålig information från Kungl. Maj:tt att man inte vet vad som är på gång, men ingen kan väl påstå att informationerna i denna fråga har varit dåliga. Frågan har ju behandlats nästan varje år, inte bara i allmänna beredningsutskottet utan även i ett flertal andra utskott. Också det framgår av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 78. Följaktligen har man inte där blivit tagen på sängen utan har vetat om vilket stort utredningsmaskineri som är på gång. Där kan man inte skyla på dålig information.

Sedan skall vi väl vara tacksamma för att man inte står fast vid sina krav, när man kommer till utskottet, ty annars skulle vi inte få göra annat än utreda frågor här i landet. Jag tycker att det är bättre att handla politiskt och åstadkomma resultat i stället för att bara hålla på att utreda.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Bara några ord om en sak som jag glömde när jag hade ordet senast.

När regeringen finner att en fråga är »matnyttig» — enkelt uttryckt — tillsättes ingen parlamentarisk utredning, utan man gör en utredning inom Kungl. Maj:ts kansli. Men jag undrar om en sådan blir så mycket billigare än en parlamentarisk utredning. Jag tror inte det, herr Hugosson.

Vad sedan angår motionerandet tillhör ju detta bl. a. oppositionens arbets-

uppgifter här i riksdagen, och herr Hugosson är en så förnuftig karl att han säkert inte missunnar oss rätten till detta.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 960 och II: 1128; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Agnäs begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i mom. 1 i utskottets utlåtande nr 78, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 960 och II: 1128.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Agnäs begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 151 ja och 33 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2 och 3

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 10

Den kristna etikens roll i uppfostran

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 79, i anledning av motioner angående den kristna etikens roll i uppfostran.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! I andra kammaren har väckts en motion, nr 1141, under tecknad av inte mindre än 12 riksdagsmän representerande de tre borgerliga partierna. De begär att den kristna etiken skall vara vägledande vid planering och genomförande av skolans och samhällets fostrande gärning. Jag tillhör inte motionärerna och jag kommer inte att framställa något yrkande, som avviker från vad som uttalats i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 79, men jag vill ändå framhålla några synpunkter som jag anser väsentliga.

I motionen anföres bl. a. att det förekommer ett förakt för etiska och kristet religiösa värden och att utbudet av våld och lössläppthet hos ungdomar åstadkommer en snedvriden idealbildning. Det talas — som jag tror med rätta — om att många föräldrar känner oro inför mycket som håller på att hända i vår tid.

Jag har uppfattat situationen ungefär så att inställningen till religion och etiska frågor genomgått en förändring inte bara under senare decennier utan under kanske hundraåren. Vi hade tidigare en enhetskyrka med starka tvingande krav på medborgarna.

Det ledde under 1800-talet fram till väckelserörelsernas betoning av den enskilda människans rätt att hävda sin övertygelse och ansluta sig till den församling hon själv ville tillhöra samt hävda sin moraliska övertygelse. Vi fick en serie lagar som kallades dissenterlagar och som ledde fram till 1951 års

Den kristna etikens roll i uppfostran

religionsfrihetslag.

Ett andra skede är det som vi under väl ett par decennier varit inne i — ett pluralistiskt samhälle, som det så fint heter, vilket i stort sett innebär att skiftande livsåskådningar, idéer och uppfattningar får kämpa med varandra och att människorna i denna konkurrenssituation har att ta ställning i livsuppfattningsfrågor och etiska frågor. I stort sett är det väl en humanistisk uppfattning som har dominerat, och frågan är om inte hela vår sociallagstiftning, hela vår välfärdspolitik och hela vår folkhemsidéologi i stort sett bygger på en humanistisk åskådning med dess betoning av människans värde, av att människan skall sättas i centrum.

Det finns också en mera naturalistisk och biologiskt betonad uppfattning som främst ser på människan som ett led i djurserien och som i många fall leder fram till en ateistisk uppfattning med förkastande av kristen tro och gudstro över huvud taget. Vi har också i vårt land en lång, lång tradition av kristen tro och gudsuppfattning.

Vid sidan härav finns det sociologiskt bestämda statistiska uppfattningar om vad som anses vara riktigt. Det som de flesta människor gör anses av somliga vara det man bör göra — statistiken är avgörande för normbildningen. Detta anser jag vara felaktigt; det är ungefär som att säga att om de flesta människor har snuva, så skulle det vara normalt att ha snuva, vilket det naturligtvis inte är.

Det finns också en psykologiskt bestämd uppfattning och en under senare tid alltmer utbildad existentialistisk syn av olika typ, där livsfrågorna blivit mer och mer brännbara. Men ingen etik utan någon bakomliggande livsåskådning och grundåskådning!

Går vi till Läroplan för grundskolan 1969 finner vi att där klart utsägs att skolan skall grundlägga och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna som kan bära upp och förstärka demo-

kratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan människorna. Det heter i läroplanen att det är en huvuduppgift att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till personlig integritet, och betydelsefullt är att eleverna vänjs till hjälpsamhet mot och samarbete med alla människor. Detta uttrycker väl vad vi anser vara gemensamma värderingar över huvud taget för vårt svenska samhälle när det gäller etiska frågor och livsåskådningsfrågor. Enligt skolöverstyrelsens uppfattning skall den kristna etiken komma till klart uttryck både direkt och indirekt i det innehåll som skolan arbetar med, och skolöverstyrelsen menar att så också är fallet.

Jag vill betona att dessa ord ur läroplanen inte bara får bli ord och fraser och ett högt och ädelt ideal, utan vi måste verkligen arbeta på att nå upp till de mål som där finns uttryckta.

I läroplanen för grundskolan finner vi vidare att det klart och tydligt uttrycks att undervisningen i religionskunskap har till uppgift att orientera eleverna om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll. Det heter även att eleverna skall orienteras om kristen tro och etik samt om huvuddragen av kristendomens historia och samfundsformer. Undervisningen skall orientera om övriga religioner också och deras heliga skrifter, deras tro och etik och samfundsformer. Den skall också ge kännedom om andra livsuppfattningar och andra attityder än de religiösa, och den skall ge en inblick i nutidens etiska och livsåskådningsmässiga grundfrågor och tankeströmningar.

Vad beträffar undervisningens form och sätt heter det att den bör ske på sådant sätt att eleverna uppfattar frågeställningarnas allvar och betydelse så att den främjar deras personliga utveckling och bidrar till att skapa förståelse för värdet av en personlig livsåskåd-

ning liksom förståelse och respekt för olika uppfattningar i livsåskådningsfrågor.

I de anvisningar och kommentarer som finns i läroplanen för grundskolan beträffande lärostoffet i detta ämne framhålles det också klart, att undervisningen i religionskunskap skall behandla tros- och livsåskådningsfrågor och i anslutning därtill, heter det, ge etiska frågor en framträdande plats. Frågorna skall belysas utifrån kristendomen och övriga religioner och icke-religiösa livsuppfattningar.

Vad jag förut sade om den tendens till existentialistisk livsuppfattning som finns — dvs. att själva livsexistensen ställer problem och frågor — kommer den till uttryck också i de anvisningar och kommentarer som finns. De skall nämligen beröra liv och död, ansvar och skuld, lidande och medmänsklighet, rädsla och trygghet samt ensamhet och gemenskap. Jag skulle vilja tillägga att dagens ungdom i mycket hög grad är känslig för de stora problem som tillhör den mänskliga existensen i dag: frågan om krig och fred, kärnvapnets betydelse och farorna av dessa, kriget i Vietnam och i andra delar av världen som har väckt många ungdomar till att tänka över livets mening och mål, hungern och svälten på många håll i världen, befolkningsexplosionen, orättvisorerna, socialt och ekonomiskt osv. I anvisningar och kommentarer hävdas att det är angeläget att väsentliga frågor av livsåskådningsmässig art och etisk art blir föremål för ett allsidigt studium. God kännedom om kristendomens förhistoria och grundare, dess källskrifter och historia, dess olika riktningar, nutida trosuppfattningar och institutioner och dess betydelse i dagens samhälle hör därför inte bara till allmän bildning att känna till utan också till de instrument som var och en behöver för sin livsorientering, uttryckes det bl. a. i dessa anvisningar och kommentarer. Eftersom kristendomen från internatio-

Den kristna etikens roll i uppfostran

nella synpunkter spelar en väsentlig roll, och då den kristna religionen i vår kulturkrets har ett avgörande inflytande på människors livshållning, måste undervisningen i religionskunskap i första hand vara en undervisning om kristen tro och om kristen etik.

Detta är alltså inte några påfund från extrema grupper, utan detta är vad som har antagits i läroplanen för grundskolan när det gäller anvisningar och kommentarer. Där framhålls också att studium av urkunder, i första hand Bibeln, skall vara i centrum. Bibeln skall ha en central plats i undervisningen om kristendomen, och det är väsentligt att eleverna blir förtrogna med Bibelns religiösa och etiska budskap och får en god kännedom om bibelns innehåll och tankevärld. Denna del av undervisningen bör ge en samlad bild av Jesu person, hans liv, förkunnelse och betydelse för den urkristna församlingen, och när de olika bibeltexterna tas upp, bör deras betydelse för dagens situation och människor belysas.

Det finns alltså klara och tydliga riktmärken för undervisningen i religionskunskap och i etiska grundfrågor. Det viktiga är — och det vill jag här betona — att vi satsar på att söka förverkliga dessa mål.

I diskussionerna här i kammaren har under de senaste veckorna då och då förekommit hänvisning till den samkristna skolnämndens undersökning, som gjordes av Gallupinstitutet här i april och maj månader. Jag tror att det kan vara riktigt att vi även i debatten inför denna undersökning. Den kan belysa skolans fostringsprogram och allmänna målsättning. Det kan vara viktigt att framhålla att svenska kyrkans centralråds och svenska skolnämndens enkäter gav det samstämmiga resultatet att 73 procent av de tillfrågade var positiva till kristen fostran även om — och det vill jag särskilt framhålla — sedan begreppet kristen fostran tolkas på olika sätt av olika tillfrågade personer.

Den kristna etikens roll i uppfostran

Det var 18 procent som ansåg att fost-
ran i hemmet bör syfta till att skapa
verkligt varmt kristna människor, och
samma procental gällde för dem som
önskade att också skolan skulle ha detta
mål. Vidare var det 52 procent av de
tillfrågade som ansåg att man i hemmet
bör ha som mål för fostran att skapa
hyggliga människor utan bestämd reli-
giös uppfattning, och de som ansåg att
skolan bör ha samma mål var 45 pro-
cent. Man skall alltså ta dessa siffror för
vad de är och inte uppfatta de 73 pro-
centen alltför kategoriskt.

I diskussionen kring skolans och ock-
så förskolans uppgifter kan detta under-
sökningresultat inte undgå att klargöra
för de ansvariga att samhället måste
agera på ett sådant sätt att förtroendet
från dessa sistanämnda, ganska stora för-
äldragrupper inte sätts på prov genom
åtgärder som får till följd att kristen-
domen sätts på undantag i den offent-
liga skolans arbetsprogram. Det är in-
tressant att konstatera att samkristna
skolnämnden säger att den i stort sett
positiva attityd som skolnämnden finner
i 1969 års läroplan för grundskolan
ligger i linje med de önskemål som man
bör ställa på skolan i detta avseende.

Jag vill betona vikten av att de höga
målsättningar som finns nedsatta i våra
texter i läroplanen för grundskolan och
i anvisningar och kommentarer verk-
ligen realiserar på fältet. Det finns kan-
ske en och annan lärare som rappor-
terar svårigheterna att i skolan förverk-
liga dessa målsättningar. Religionskun-
skapen skall i vissa sammanhang såsom
orienteringsämne integreras i andra äm-
nen, och det är viktigt att i denna inte-
grering mellan orienteringsämnena reli-
gionskunskapsämnet och de etiska frå-
gorna icke så att säga integreras bort
utan får ha den plats både när det gäl-
ler timtal och när det gäller diskussio-
ner som verkligen förutsätts i våra
handlingar.

Herr talman! Jag ansluter mig till vad
allmänna beredningsutskottet anför:

»Eftersom den ansvariga centrala skol-
myndigheten redan har sin uppmärk-
samhet fäst på dessa förhållanden fin-
ner utskottet vad motionärerna i dessa
stycken anfört inte böra föranleda nå-
gon riksdagens åtgärd.» Utskottet un-
derstryker också att den speciella ut-
redningen rörande sexual- och samlev-
nadsfrågor i undervisnings- och upp-
lysningsarbetet, som redan framlagt
några betänkanden, sannolikt skall avge
sitt slutbetänkande nästa år. Jag finner
därför inte anledning att framställa nå-
got särskilt yrkande, men jag vill ha
dessa ord betonade i sammanhanget.

I detta anförande instämde herr
Eriksson i Bäckmora (cp) samt herrar
Westberg i Ljusdal, *Sellgren*, *Löfgren*,
Nilsson i Lönsboda, *Antby*, *Strömberg*
och *Nelander* (samtliga fp).

Herr OSKARSON (m):

Herr talman! Jag hade inte tänkt ta
till orda i detta ärende även om det
gäller min motion, eftersom utskottet
är enigt och har behandlat motionen
positivt. De remissinstanser som har
yttrat sig med anledning av motionen
har också instämt i de synpunkter som
vi motionärer har tagit upp i vår moti-
ivering. Emellertid har herr Källstad nu
hållit ett längre anförande, som mynna-
de ut i att han inte ville framställa nå-
got yrkande om bifall till motionen;
jag visste inte under anförandets gång
vad herr Källstad egentligen skulle kom-
ma fram till.

Jag instämmer i herr Källstads ord
att många verkligen är oroade i dag.
Framför allt är de oroade över föraktet
för de bestående värdena i vårt samhäl-
le. Detta förakt framträder inte hos
någon större grupp av svenska folket
utan hos en mindre grupp — det är
ett fåtal medborgare som för fram det-
ta budskap. Men det oroande är att
dessa har lyckats få alltför stort infly-
tande och medhåll både i press, radio
och TV.

Vad de angriper är framför allt våra kulturvärden, ja nära nog hela den grund på vilken den västerländska kulturen vilar — den kultur som vi ansluter oss till. Vad de är särskilt föraktfulla mot är den kristna religionen, de kristna religiösa värdena och över huvud taget den etik som kristendomen har byggt upp och slår vakt om.

Skolöverstyrelsen har yttrat sig över motionen och i alla stycken instämt i vad vi motionärer fört fram. SÖ är tydligen liksom vi oroad över den utveckling som pågår men drar sig naturligtvis nu, liksom tidigare när det gäller motioner av detta slag, tillbaka och säger att läroplanen dock är uppbyggd i enlighet med de kristna etiska värderingarna. Slutligen säger SÖ att vad de framhållit i sitt yttrande bör »ge en antydan om att den kristna etiken kommer till klara uttryck både direkt och indirekt i det innehåll som skolan arbetar med».

Utskottet framhåller också: »Utskottet anser de i läroplanerna angivna riktlinjerna väl avvägda och ägnade att ligga till grund för den etiska fostran skolan skall ge.»

Om utskottet är enigt på den punkten — vilket det tydligen är — och har stöd av skolöverstyrelsen tycker jag nog att riksdagen kunde ha vågat sig på att göra ett sådant uttalande som vi har begärt. Det skulle i det läge vari vi befinna oss ha varit av stor betydelse för skolöverstyrelsen och framför allt för alla de lärare ute i landet som undervisar i dessa ämnen. Sveriges riksdag är dock det tyngsta organet, och om den hade givit ett bestämt uttryck för att den kristna etiken bör vara vägleddande för skolans och samhällets fostran av ungdomen hade det haft mycket stor betydelse.

Vi har i motionen talat om den kristna etiken. Vi har inte sagt att skolan skall fostra till någon bestämd tro utan har begränsat oss till att ange att den kristna etiken skall ligga till grund för

Den kristna etikens roll i uppfostran

den fostrande gärningen. Därmed behöver inte någon som har en annan religiös uppfattning ta anstöt. Den helt övervägande delen av svenska folket är dock medlem av svenska kyrkan.

Vi ser det ännu tydligare om vi tar reda på hur många det är som begagnar sig av dopet, konfirmationen och den kyrkliga vigseln. Detta talar för att den helt övervägande delen av svenska folket ansluter sig till den kristna etiken och de kristna värderingarna, även om alla inte är troende.

Det är mot den bakgrunden vi ansett att riksdagen borde kunna — i demokratins intresse, höll jag på att säga — göra ett sådant uttalande som vi begärt. Det är inte fråga om att tvinga någon, utan det är fråga om att ge en rättighet till den stora del av svenska folket som hävdar, ansluter sig till och vill slå vakt om de kristna värderingarna. Jag tror, i likhet med herr Källstad, att ett sådant uttalande från riksdagens sida skulle ha medfört att de etiska frågorna hade fått en helt annan tyngd och en helt annan plats i undervisningen i våra skolor och även när det gäller ungdomens fostran i samhället utanför skolan.

Herr talman! Inte heller jag skall yrka bifall till motionen. Det betyder emellertid inte att vi inte återkommer i detta angelägna ärende.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Motionerna om den kristna etiken har faktiskt blivit en följetong här i riksdagen. Jag kan bidra till historiken med att påminna om att vi för ett par år sedan från vårt håll väckte en motion, vari vi begärde en kodex, en bok där man skulle försöka skriva ned vad som är grundläggande, elementärt och viktigt då det gäller fostran och undervisning, så att eleverna får veta vad man begär av dem i samhällslivet och arbetslivet, varför det finns bud och normer på olika områden, varför man skall vara lojal, osv.

Den kristna etikens roll i uppfostran

Vi hänvisade i förbigående till vad katekesen betytt. Motionerna avslogs i riksdagen.

Vi behandlar nu den sista motionen för i år om den kristna etiken. Jag har varit med om att underteckna den motionen, och man kan då undra varför det inte fogats någon reservation eller något särskilt yttrande till utlåtandet, trots att jag har deltagit i utskottets behandling av frågan. Jag vill i det avseendet helt kort anföra att det vid motionens behandling i utskottet påpekades att det ofta talats om denna sak. Det förekom kanske också en del negativa uttalanden om vad herr Källstad kallade »extrema grupper» som agerar på detta område. Det framhölls också att skolöverstyrelsens remissyttrande hade påpekat, att allt det som begärs i motionen egentligen redan finns och att skolan har den undervisning motionen talar för. Att i ett sådant läge foga en reservation till utlåtandet är naturligtvis meningslöst. Jag ansåg dessutom att utskottets skrivning var ganska bra. Jag hade inte heller tänkt delta i denna debatt men vill nu med anledning av vad som sagts påpeka ett par saker.

Skolöverstyrelsen framhåller alltså att skolan har den målsättningen att kristendomen skall betonas, att eleverna skall lära känna Bibeln och att Jesus skall bli känd. Men vad säger verkligheten? Den negativa förändringen av samhällsbilden är fullt tydlig. En av de värderade förstakammarledamöterna i utskottet sade, att man på sina håll kan iakttä en allt större fientlighet mot de kristna normerna. Jag vet inte om den slutsatsen är riktig, men många har i alla fall upplevt det på detta sätt. Ser man ut över samhället finner man många mörka inslag. Det finns personer, som av naturen inte är pessimistiskt lagda men som anser att det kommer att bli besvärligt för oss; dessa negativa inslag i samhällsbilden får återverkningar på alla sätt i samhällsarbetet och på samhällets kostnader.

Man måste då fråga: Är det verkligen så att skolans målsättning när det gäller kristendomsundervisningen och religionsundervisningen — att Bibeln skall bli känd — realiserats? Vittnar inte verkligheten om någonting annat?

Jag har från olika håll fått uppgifter om undersökningar som visar hur oerhört okunniga de unga egentligen är om de centrala gestalterna i Bibeln — Frälsaren själv, apostlarna och profeterna — och om det som sägs i Den heliga skrift t. o. m. när man kommer upp på universitetsnivå; när man skall doktorera befinnas det att man placerar Uppenbarelseboken i Gamla testamentet och Daniels bok i Nya osv. Till detta kommer allt som i praktiken visar att kunskaperna på detta område inte är vad de har varit. Det märker man av människors sätt att tala om Bibeln i vardagslivet och i pressen. Jag vill påminna om vad dr Alf Ahlberg gång på gång i föredrag och tidningsartiklar påpekat: det är verkligen så att kunskapen i Den heliga skrift, kunskapen om vad kristendomen egentligen är, har försvunnit. Jag vill gärna instämma i vad herr Källstad sade. Jag hoppas på en ändring. Jag hoppas att det verkligen skall lyckas, att det bara är en tillfällighet att det hittills inte gått bra och att vi i fortsättningen skall få se en annan utveckling på detta område.

Jag gjorde i höstas en resa i Polen, och jag kom där att samtala med en företrädare för den lutherska kyrkan. När han talade om Polens historia under de senaste 25 åren då Polen åter byggts upp från ruiner sade han att det är kristendomen som har räddat Polen. Jag sade: Men ni har ju inte någon kristendomsundervisning i skolorna! — Nej, svarade han, men kyrkan ordnar undervisningen. Alla människor här får verkligen veta vad kristendomen egentligen är. — Därför uppger sig också, om jag minns rätt, 80 procent av befolkningen vara praktise-

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

rande kristna. Man kan också se att folk där aktar Guds ord och går i kyrkan, trots att landet är kommunistiskt och trots att den officiella inställningen är negativ till kristendomen. Här har alltså kristna, då de själva kunnat ordna skolningen i kristendomen, nått långt.

Jag hade för en tid sedan djärvheten att tala om en alternativ skola. Jag fick då höra att det var stolligheter jag framförde. Måhända kan förslaget betraktas så på vissa håll. Men jag vet att det finns en utbredd föräldraönskan om en alternativ skola. För egen del vill jag deklarerat att jag har en bestämd uppfattning om att det, om det vore tillåtet för föräldraföreningar, för kyrkliga och frikyrkliga grupper att själva ordna skola, inte skulle betyda en uppsplätning av samhället som skulle få negativa verkningar, utan det skulle här liksom i en hel del andra länder vara någonting oerhört positivt. Jag vet att det redan finns föreningar bildade här i landet av föräldrar som på allvar tänker försöka ordna en undervisning på egen hand. De ser detta som den enda möjligheten.

Jag vill i detta sammanhang tala om att jag nyligen läst en bok av den norske lektorn Ole Øystese i Bergen, en skolman som är mycket kunnig och initierad på detta område. Boken heter »Demokrati i skolen». Jag vill mycket varmt rekommendera den. Han har i den framfört en hel del tankegångar som återfinns i den motion vi hade väckt. Jag undrar alltfört om det inte vore det riktiga att skolpenningen — skolepengen som danskarna säger — följde eleven och man kunde ordna skolgången som man ville. Men om detta inte är möjligt, är det min förhoppning att det skolöverstyrelsen talar om i sitt remissvar och det som faktiskt är målsättningen för skolan verkligen måtte realiseras, att det måtte lyckas att undervisa i den kristna etiken på ett så-

dant sätt att det ger återverkningar ute i livet.

Med detta anförande, under vilket herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 62, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte motioner.

I propositionen nr 178 hade Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 oktober 1970 föreslagit riksdagen, såvitt nu var i fråga, att

dels anta inom finansdepartementet upprättade förslag till

1) förordning om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt,

2) förordning om ändring i förordningen (1960:258) om utjämningskatt å vissa varor,

3) förordning om ändring i förordningen (1968:361) om avgift vid införsel av vissa bakverk,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta förordade ändringar i tulltaxan (1968:25) och att utfärda föreskrifter för förordad restitution av särskild varuskatt i fråga om viss export.

Utskottet hade vidare i detta betänkande behandlat följande motioner:

1) de likalydande motionerna I: 1325 av herr *Eric Carlsson* samt II: 1545 av herrar *Hedin* och *Nilsson* i Tvärälund;

2) de likalydande motionerna I: 1327

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

av herr *Stefanson m. fl.* och II: 1546 av herr *Sjönell m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 1328 av herrar *Tistad* och *Österdahl* samt II: 1543 av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*;

4) de likalydande motionerna I: 1329 av herr *Tistad m. fl.* och II: 1544 av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*, vari hemstälts,

att riksdagen beslutade att försäljningsskatten och pälsvaruskatten skulle avvecklas samt att bevillningsutskottet utarbetade förslag till erforderlig författningstext inklusive eventuellt behövliga övergångsbestämmelser; samt

5) motionen I: 1326 av herr *Gösta Jacobsson*.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 178, såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet,

dels anta de vid propositionen fogade förslagen till

1) förordning om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt med den ändringen, att ingressen erhöles av utskottet angiven lydelse,

2) förordning om ändring i förordningen (1960:258) om utjämningskatt å vissa varor med de ändringar att ingressen och 2 § erhöles av utskottet angiven lydelse samt

3) förordning om ändring i förordningen (1968:361) om avgift vid införsel av vissa bakverk med de ändringar att ingressen och 2 § erhöles av utskottet angiven lydelse,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta förordade ändringar i tulltaxan (1968:25) och att utfärda föreskrifter för förordad restitution av särskild varuskatt i fråga om viss export;

B) att riksdagen måtte avslå följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 1325 och II: 1545,

2) motionerna I: 1327 och II: 1546,

3) motionerna I: 1328 och II: 1543,

4) motionerna I: 1329 och II: 1544,

5) motionen I: 1326,

i den mån motionerna icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört.

Reservationer hade avgivits:

Beträffande varuområdet

1) av herrar *Tistad*, *Österdahl* och *Larsson* i Umeå (samtliga fp);

Beträffande skattesatsen

2) av herrar *Sundin* (cp), *Gösta Jacobsson* (m), *Karl Pettersson* (m), *Magnusson* i Borås (m), *Eriksson* i Bäckmora (cp) och *Sundkvist* (cp);

Beträffande beskattningsvikten

3) av herrar *Tistad* (fp), *Sundin* (cp), *Gösta Jacobsson* (m), *Karl Pettersson* (m), *Österdahl* (fp), *Magnusson* i Borås (m), *Eriksson* i Bäckmora (cp), *Larsson* i Umeå (fp) och *Sundkvist* (cp);

Beträffande avveckling av försäljningsskatten och pälsvaruskatten

4) av herrar *Tistad* (fp), *Gösta Jacobsson* (m), *Karl Pettersson* (m), *Österdahl* (fp), *Magnusson* i Borås (m) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett att utskottet under B 4 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1329 och II: 1544 anta i denna reservation framlagda förslag till *dels* förordning om upphävande av förordningen (1948:85) om försäljningsskatt,

dels förordning om upphävande av förordningen (1943:477) om skatt å vissa pälsvaror;

5) av herrar *Sundin*, *Eriksson* i Bäckmora och *Sundkvist* (samtliga cp);

och var reservationerna under 1—3 och 5 utan angivna yrkanden.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Den proposition som

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 62 rubriceras »särskild varuskatt». Nu heter de s. k. särskilda varuskatterna i folkmun populärt »lyxskatter». De infördes i ett läge när statskassan behövde förstärkas. Man beskattade då olika grupper av varor som ansågs umbärliga. Med tiden har en del tagits bort från beskattning. Man hade ursprungligen särskild skatt på tandkräm och skokräm.

Oppositionen har under årens lopp begärt i motioner att skatten skulle tas bort åtminstone på sådana varor som behövs för hygien. Ett första steg var egendomligt nog slopande av skatten på skokräm, och sedan togs skatten på tandkräm bort — värderingen gjordes väl i kanslihuset, och jag skall inte fördjupa mig i den. Sedan togs också en del andra varor undan från beskattning, bl. a. schamponeringsmedel och andra varor för hårvård. Strax efteråt slopades också den särskilda skatten på glass, om jag inte minns fel.

I ett par blanka reservationer har vi velat ge till känna att vi har en annan syn på vissa frågor än utskottsmajoriteten. Vi accepterar utskottets skrivning, men vi vill ge till känna att vi ändå skulle önska att en del förändringar genomförs någorlunda snabbt.

Den första reservationen gäller varuområdet och anknyter till en motion från folkpartiet, i första kammaren nr 1328 och i andra kammaren nr 1543. Vi vänder oss där framför allt mot att matvaror betraktas som lyxvaror. Enligt den bedömning av skattens omfattning som har gjorts faller vissa typer av barnmat som smaksatts med kakao inom området för beskattningen, och det är väl inte meningen att varor av den typen skall betraktas som umbärliga.

Dessutom beskattas halvfabrikat. Vi har den uppfattningen, att skatten bör renodlas genom att läggas på den fär-

diga slutprodukten. Vi anser också att skatten bör tas bort från sådana typer framför allt av matvaror som inte kan sägas vara lyxvaror utan konsumtionsvaror. Det innebär åtskilligt trassel att reda ut vad som skall betraktas som beskattningsbara varor.

Att vi bara har avgivit en blank reservation beror på att utskottet i sin skrivning förutsätter att Kungl. Maj:t i annat sammanhang skall göra en översyn av de här frågorna. Vi vill understryka vad utskottet skriver om att det föreligger ett behov av en översyn, och vi hoppas att den översynen skall komma till stånd med det snaraste och leda till att de nuvarande olägenheterna försvinner.

Vi har en annan blank reservation, som gäller frågan huruvida skatten på konfektyrer skall tas ut på bruttovikt eller nettovikt. Det företas en omläggning av beskattningen på så sätt, att den nuvarande beskattningen efter varans värde läggs om till en beskattning efter vikt. Propositionen innebär att skattebelastningen inte skall ökas, utan att det görs en mera teknisk omvärdering. Genom att priserna på sockerkonfektyrer har varit rätt låga har beskattningen på dem varit lägre så länge skatten beräknats på värdet, medan skatten på mer förädlade varor såsom choklad har varit högre. Nu införas en viktskatt, och det innebär att det blir samma beskattning på både sockersötvaror och chokladvaror. Det innebär alltså en viss fördyring av billigare sötvaror och ett förbilligande av de mer kvalificerade varorna.

Att vi har avgivit den blanka reservationen beror på att Nordiska rådet har avgivit en rekommendation, att Sverige liksom de övriga nordiska länderna skall beräkna skatten på nettovikten. I propositionen föreslås emellertid att skatten skall beräknas på bruttovikten, och det betyder beträffande de flesta sötvarorna en beskattning av 107 procent av nettovikten, eftersom det

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

beräknas att emballaget väger ungefär 7 procent av varans totala vikt. Det gör i och för sig inte så mycket — det rör sig om ungefär 15 öre per kilo eller, eftersom de här varorna ofta säljs per hekto, 1,5 öre per hekto, vilket alltså inte är något större belopp. Det hade emellertid varit önskvärt att vi, när skatten nu läggs om från värdeskatt till viktsskatt, hade tillmötesgått Nordiska rådets presidiums önskan och beräknat beskattningen efter nettovikten.

Det nordiska samarbetet innebär ju ändå att vi skall försöka samordna bestämmelserna. När man hade kunnat göra det så enkelt i samband med att beskattningen läggs om till viktbeskattning är det litet egendomligt att propositionen inte har följt Nordiska rådets riktlinjer. Det nordiska samarbetet innebär ju inte bara att man skall träffa principiella överenskommelser vid sammanträden, utan det innebär också att man skall försöka förverkliga överenskommelserna i praktiken. Med litet god vilja hade man här kunnat anpassa sig till de övriga nordiska länderna.

Utskottet skriver emellertid att man skall avvakta erfarenheter av inverkan på konkurrensförhållandet mellan billigare och dyrare sötvaror av beskattningens omläggning. Eftersom det som jag sade rör sig om en kostnadsskillnad på 1,5—2 öre per hekto tror jag inte att det kommer att inträffa några större sensationer, och jag hoppas att vi snart får ett förslag om nettobeskattning.

I reservationen 4 föreslår vi en annan skrivning än utskottsmajoriteten har föreslagit — det gäller försäljningsskatten bl. a. på guldsmedsvaror, knutna mattor och pälsvaror. Beskattningen av dessa varor har vi tidigare diskuterat vid ett flertal tillfällen. Man kan ju säga att dessa varor är umbärliga. Alla varor är naturligtvis umbärliga, och många människor måste helt enkelt finna sig i att vara utan dem,

eftersom man inte har råd att köpa dem.

Skatterna infördes i ett läge när statskassan behövde förstärkningar långt innan vi fick momsens. Nu har vi dels den särskilda försäljningsskatten på dessa varor, dels momsens, som läggs ovanpå. Läget är därför nu ett helt annat än det var när skatterna ursprungligen infördes.

Försäljningsskatten på guldsmedsvaror har fått en annan verkan än som avsågs. Svenska folket åker nu i stor utsträckning till utlandet och köper guldsmedsvaror i främmande länder. Skatten gav 45 miljoner kronor 1968/69, men på grund av att utlandsturismen ökar får man räkna med en nedgång. Förbrukningen av guld hos guldsmeder har under den senaste tioårsperioden minskat med 10 procent genom att svenska folkets inköpsvanor har ändrats. Man undgår skatten genom att köpa varorna utomlands.

Vi undgår inte bara den särskilda försäljningsskatten, utan vi undgår dessutom momsens, när vi gör på det sättet. Man kan därför fråga med anledning av att försäljningsskatten ger 45 miljoner: Hur mycket skulle det ha blivit i moms, om man inte haft den särskilda försäljningsskatten i Sverige? Det är svårt att bedöma skattebortfallets storlek, men ett faktum är att den inhemska branschen har kommit i kläm. Det kan inte vara förenligt med den fria konkurrensen och en rättvis behandling av yrkesutövarna här i landet, att man har en sådan här beskattning som innebär att man gynnar utländska företagare på svenska företagens bekostnad.

Vad beträffar skatten på de knutna mattorna ger den inte mycket. Men det är framför allt en u-landsfråga. Skall vi gynna u-länderna genom att köpa deras produkter och därigenom skapa arbetstillfällen för dem, skall vi naturligtvis inte försvåra för folk att köpa u-ländernas varor genom att läg-

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

ga särskild skatt på dem. Det strider väl egentligen mot hela vår inställning till u-länderna att vi särskilt beskattar u-landsvaror. Den skatten ger inte mycket till statsverket och gör mycket stor skada för de länder som exporterar dessa varor till oss.

I fråga om pälsvaruskatten har ju EFTA:s råd rekommenderat Sverige att ändra den, så att skatterna på importerade varor inte kommer att belastas mer än skatten på inhemska varor. Eftersom vi är med i EFTA, bör vi givetvis följa rekommendationen på den punkten, och därför bör man ändra på den skatten. Den ger för närvarande, för det senaste året, 11,4 miljoner.

Vad angår såväl pälsvaruskatten som skatten på mattorna har punktskatteberedningen tagit upp dessa problem. Den anser att dessa skatter bör tas bort. De är olämpliga, de är svåra att handskas med, och det finns egentligen inte någon direkt statsfinansiell grund för att ha kvar dem, eftersom de i och för sig ger så litet. Man borde ha gjort den justeringen i samband med att man gjorde omläggningen till högre moms.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen 4 och för övrigt till vad utskottet har föreslagit.

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! Införande av en vikt-skatt på konfektyrvaror kommer att innebära, att vi får en betydligt lägre skatt på chokladen, medan vi däremot kommer att få en högre skatt på de billigare karamellerna. Man har i motionerna I: 1327 och II: 1546 föreslagit en differentiering, så att man på sockerkonfektyrerna skulle få en skatt på 1:50 och på chokladen 2:50. Jag har haft vissa sympatier för detta förslag, men med hänsyn till att man vid bifall till förslaget skulle få vissa besvärigheter har jag funnit mig i vad utskottet har sagt på denna punkt.

Vi får emellertid hoppas att resulta-

tet inte blir strukturförändringar. Det finns nämligen risk för att de mindre karamellfabrikerna genom en ganska kraftig skattehöjning kommer i den situationen att de inte har möjlighet att driva sysselsättningen vidare. Det har emellertid visat sig, att det, när man genomförde en liknande anordning i Danmark, inte fick de följdverkningarna. Vi vågar därför hoppas och tro att det inte skall bli en sådan strukturförändring. En sådan skulle nämligen kunna bli ganska olycklig för de mindre samhällen där sådana här fabriker ofta är placerade.

Herr Larsson i Umeå har för övrigt noggrant utvecklat vad man har menat med reservationerna. Vi har ju bl. a. föreslagit att skatten på guldsmeds- och pälsvaror skulle tas bort. Det innebär helt enkelt inte något annat än ett instämmande i vad hela bevillningsutskottet flera gånger tidigare har sagt, nämligen att dessa skatter bör bort. Vi tycker att tillfället nu är inne för att ta bort dessa skatter. Men majoriteten menar att man måste vänta ytterligare med det.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 4.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Då det gäller det här betänkandet är det endast moderater och folkpartister som reserverat sig genom ett yrkande, och det gäller ju avveckling av försäljningsskatten på guldsmedsvaror, knutna mattor och pälsvaror. I övrigt finns det endast blanka reservationer. Jag skall därför fatta mig kort och erinra om — vilket också framhölls av herr Magnusson i Borås — att bevillningsutskottet tidigare uttalat sig för att dessa skatter borde avvecklas. Även nu understryks detta av bevillningsutskottet, men när man tidigare yrkat på avveckling av de här skatterna i anslutning till stora skattepolitiska reformer har vi framhållit, att detta ändå inte är det angelägnaste utan att

Ändring i förordningen om särskild varuskatt, m. m.

andra skatter dessförinnan borde avlägsnas.

Vi vidhåller vårt tidigare uttalande, att dessa punktskatter bör avvecklas, men tolkar finansministerns ställningstagande i samband med propositionen så — eftersom han inte tar upp punktskatteutredningens förslag om avveckling av dessa skatter, den utredningen tog nämligen också upp frågan — att han inte har tagit ställning till dessa punktskatters vara eller icke vara utan bedömt budgetläget och det allmänna ekonomiska läget vara sådant, att han inte funnit anledning yrka på ett avskaffande nu. Bevillningsutskottets majoritet anser sig inte heller kunna föreslå att dessa skatter avskaffas i dagens läge men framhåller som sagt, att det bör skapas utrymme för en avveckling av dem.

Herr talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Till bevillningsutskottets betänkande nr 62 har fogats ett par blanka reservationer, vilkas innebörd tidigare talare redan har redogjort för. Jag kan helt kort instämma därvidlag.

Beträffande reservationen 4, som bl. a. avser guldsmedsvaru- och päisvaruskatter, har vi i centerpartiet inte anslutit oss till reservanterna. Vi har samma uppfattning som dessa, men frågan har ju tidigare varit uppe i bevillningsutskottet, som då enhälligt framhållit att dessa punktskatter bör avskaffas snarast. Bevillningsutskottet konstaterar detsamma i år i sitt betänkande nr 62 där det framhålls, att en avveckling av punktskatterna bör prövas när »ekonomiskt utrymme» skapats. Jag medger gärna att skatter av det här slaget bör avvecklas och att en avveckling bör ske när förutsättningarna här för finns.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Som motionär vill jag säga några ord om försäljningsskatten på guldsmedsvaror. Herr Larsson i Umeå har redogjort för principen för skattens tillkomst och för dess bibehållande. Jag skall endast ta upp ett par detaljer som hör samman med de problem som guldsmedsvaruskatten skapar.

Herr Brandt sade att budgetläget inte medger att vi avskaffar skatten, eftersom den trots allt ger omkring 45 miljoner kronor. Räkna vi med storleken på utflödet och lågt uppskattat att var tredje svensk som reser utanför Norden köper guldsmedsvaror för 100 kronor — 1968 reste mer än en och en halv miljon svenskar utanför Norden — uppvägs rätt mycket av den skatten.

Var tredje person köper guldsmedsvaror för mer än 100 kronor. Att skatten finns kvar har medfört mycket trassel för guldsmedsbranschen och mycket kineseri — ja, jag vill påstå även olagligheter. Man kan här i Sverige köpa guldsmedsvaror utan att betala skatt. Såvitt jag kunnat se framskymtar det ingenstans i utskottets utlåtande att guldsmedsvaror som förs ut ur landet är befriade från både den särskilda guldsmedsskatten och mervärdeskatten. Man kan t. ex. köpa ett smycke värt 10 000 kronor och få en tullhandling utfärdad av guldsmeden, och sedan kan man tulla ut smycket vid resa från Sverige. På det sättet kan priset reduceras med dels den särskilda guldsmedsskatten, dels mervärdeskatten. Detta förfarande har börjat tillämpas i ganska stor utsträckning, meddelar branschens talesmän.

Nu har också Norge och Danmark avskaffat denna speciella skatt, och det har gjort att alla guldsmeder i gränsstäderna kommit i en mycket besvärlig situation. Där om råder inget tvivel. Det märks på att den kvantitet guld som guldsmederna årligen köper sjunker successivt.

Det är framför allt det konstnärliga

Företagsdemokrati

ädelsmidet som drabbas av beskattningen. Om man använder silver, för låt oss säga 100 kronor, för att göra en pokal, så är det inte rimligt att man skall betala punktskatt på arbetet därmed. En pokal vars silververde utgör 100 kronor får, efter ädelsmide, ett försäljningsvärde på 600 à 700 kronor, och på beloppet mellan 100 kronor och uppåt utgår då skatt på arbetet.

Detta hämmar det svenska ädelsmidet, och bl. a. därför är det angeläget att vi tar bort denna skatt. Det är en nödvändighet för att skapa någorlunda fri konkurrens i yrkesutövningen för våra konsthantverkare inom guldsmedsbranschen. Bevillningsutskottet har också i olika sammanhang uttryckt önskemål härom, men departementschefen har inte velat gå med på det.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationen 4.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 4; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 62, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 4 av herr Tistad m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voterings-
2* — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 43*

propositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 135 ja och 60 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan oförändrad.

§ 12

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till jordbruksutskottet.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Företagsdemokrati

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 70, i anledning av motioner angående företagsdemokrati.

Förslag om åtgärder för att åstadkomma ökad företagsdemokrati hade framlagts i ett antal motioner, vilka i detta utlåtande behandlades i ett sammanhang. Dessa var:

a) de likalydande motionerna I: 21 av herr *Helén m. fl.* och II: 25 av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari yrkades att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle

1. uttala som sin mening att det arbetsdemokratiska reformarbetet borde intensifieras i alla typer av verksamheter — statlig, kommunal, kooperativ och enskild,

2. begära att en utredning med par-

Företagsdemokrati

lamentarisk representation och företrädare för arbetsmarknadens parter tillsattes — så snart försöksverksamheten med styrelserepresentation för de anställda givit tillräcklig erfarenhet — med uppgift att framlägga förslag till kodifiering av partsrepresentation i aktiebolagslagen och eventuellt annan lagstiftning.

3. begära att såväl den s. k. företagsdemokratidelegationen som utredningen om fördjupad företagsdemokrati i statsförvaltningen utökades med företrädare för de politiska partierna,

4. begära att frågan om de legala förutsättningarna för delegering av viss beslutanderätt inom en given budgetram till företagsnämnd inom den kommunala sektorn utreddes,

5. begära att motionerna översändes till *dels* den s. k. företagsdemokratidelegationen, *dels* utredningen om fördjupad företagsdemokrati i statsförvaltningen för beaktande;

b) de likalydande motionerna I: 809 av herr *Bohman m. fl.* och II: 953 av herr *Holmberg m. fl.*, vari såvitt nu var i fråga yrkades att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle

A. hemställa att Kungl. Maj:t måtte överlämna motionerna för beaktande till delegationen för försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen,

B. uttala »att det arbetsplatsdemokratiska reformarbetet intensifieras i såväl statlig och kommunal som kooperativ och enskild verksamhet»;

c) de likalydande motionerna I: 808 av herr *Bengtson m. fl.* och II: 951 av herr *Hedlund m. fl.*, vari yrkades att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla att en utredning med representanter för de politiska partierna och arbetsmarknadens parter tillsattes i syfte att samordna forskningsinsatser och andra åtgärder som kunde leda till en fördjupad företagsdemokrati, i enlighet med vad som anförts i motionerna;

d) motionen I: 828 av herrar *Svanström* och *Ernst Olsson*.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte avslå

a) motionerna I: 21 och II: 25,

b) motionerna I: 809 och II: 953,

samtliga såvitt de avsåge uttalande om reformarbete på företagsdemokratis område,

B. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 21 och II: 25, såvitt de avsåge yrkande att motionerna skulle överlämnas till vissa utredningar,

C. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 809 och II: 953, såvitt de avsåge yrkande att motionerna skulle överlämnas till viss utredning,

D. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 21 och II: 25, såvitt de avsåge parlamentarisk representation i vissa utredningar,

E. att riksdagen måtte avslå motionen I: 828 om utredning angående företagsdemokrati,

F. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 808 och II: 951 om utredning angående företagsdemokrati,

G. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 21 och II: 25, såvitt de avsåge utredning angående revision av aktiebolagslagen m. m.,

H. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 21 och II: 25, såvitt de avsåge utredning om beslutanderätt för företagsnämnd inom den kommunala sektorn.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Strandberg* (m), *Annerås* (fp), *Brundin* (m), *Regnéll* (m), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Stridsman* (cp) och *Hyttander* (fp), vilka ansett att utskottet under A bort hemställa,

att motionerna

a) I: 21 och II: 25,

b) I: 809 och II: 953,

samtliga såvitt de avsåge uttalande om reformarbete på företagsdemokratis område, måtte anses besvarade med

Företagsdemokrati

vad reservanterna anförst;

2. av herrar *Annerås* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Stridsman* (cp) och *Hylltander* (fp), vilka ansett att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa att motionerna I:21 och II:25 överlämnades för beaktande till delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen och till utredningen angående försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati inom statsförvaltningen;

3. av herrar *Strandberg*, *Brundin* och *Regnéll* (alla m), vilka ansett att utskottet under C bort hemställa,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa att motionerna I:809 och II:953 överlämnades för beaktande till delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen;

4. av herrar *Annerås* och *Hylltander* (båda fp), vilka ansett att utskottet under D bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:21 och II:25, såvitt nu var i fråga, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anförst rörande parlamentarisk representation i vissa utredningar;

5. av herrar *Börjesson* i Glömminge och *Stridsman* (båda cp), vilka ansett att utskottet under F bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:808 och II:951 hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående företagsdemokrati i enlighet med vad reservanterna anförst;

6. av herrar *Annerås* (cp), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Stridsman* (cp) och *Hylltander* (fp), vilka ansett att utskottet under G bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:21 och II:25, såvitt nu var i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående revision av aktiebolagslagen m. m. i enlighet med vad reservanterna anförst;

7. av herrar *Annerås* och *Hylltander* (båda fp), vilka ansett att utskottet under H bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:21 och II:25, såvitt nu var i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning om beslutanderätt för företagsnämnd inom den kommunala sektorn i enlighet med vad reservanterna anförst.

Herr TALMANNEN yttrade:

Överläggningen rörande detta utlåtande må omfatta jämväl andra lagutskottets utlåtande nr 89, men yrkanden beträffande sistnämnda utlåtande framställs först sedan detsamma föredragits.

Bankoutskottets hemställda föredrogs; och anförde därvid:

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Förhållandena på arbetsplatserna inom företagen har under de senaste åren varit föremål för en ganska omfattande debatt. Denna debatt berör inte bara de vanliga trivsel-frågorna utan avser även spørsmålet vad som skall förstås med begreppet demokrati i arbetet inom ett företag. Debatten har också blivit allt livligare, och målet för den har angivits vara att göra det möjligt för de anställda att få insyn i vad som verkligen sker på arbetsplatsen och inom företagen och att framföra sina önskemål beträffande olika förhållanden där. Det finns de som vill ändra på vokabulären när det gäller begreppet företagsdemokrati. Man vill kalla det för arbetsplatsdemokrati eller för arbetsdemokrati eller för arbetets demokrati. Det kan hända att de har rätt — men det spelar väl i och för sig inte någon roll.

Vi diskuterar ju ofta ingående här i Sveriges riksdag vad man skall göra för att förverkliga företagsdemokratien på arbetsplatserna. Och jag skulle i detta sammanhang vilja komma med en liten

Företagsdemokrati

parentes: Kanske riksdagen själv inte riktigt kan klara av detta problem med företagsdemokrati. Det har ju hänt att en högre tjänsteman på förvaltningskontoret, som sköter ordergivningen inom riksdagen, har antytt att de i det nya riksdagshuset vid Sergels Torg arbetande riksdagsledamöterna inte skulle få mottaga besök av sina fruar å de till arbetsplatsen hörande förhyrda rummen. Det är ju mindre demokrati än vad landets straffångar åtnjuter! Problemet med företagsdemokrati är tydligen inte så enkelt.

I de likalydande centerpartimotionerna I: 808 och II: 951 yrkas på en statlig utredning. Vi har angivit hur den skall sammansättas — med representanter för arbetsmarknadens parter och för de politiska partierna. I bankoutskottet har vi följt upp motionen genom reservationen 5, men samtidigt stöder vi folkpartisterna och moderaterna i kravet att deras motioner beträffande reformarbetet på företagsdemokratins område skall överlämnas till de delegationer och utredningar som arbetar, bl. a. när det gäller revision av aktiebolagslagen.

Någon fast målsättning för vad företagsdemokratin i olika former skall innebära finns, som vi skriver i motionerna, tydligen inte. Men arten av den tekniska, den ekonomiska och den strukturella utvecklingen här i landet gör att dessa frågor blir mer och mer påträngande. Att vi i reservationen 5 till bankoutskottets utlåtande vidhåller utredningskravet beror på att vi anser att det behövs ett samordnande grepp då det gäller den översyn och den försöksverksamhet som utskottsmajoriteten talar om. Vi menar att man bara inte skall komma undan frågan genom att begära en utredning, utan vi vill ha till stånd ett samordnande grepp. — Herr Hugosson sade för en stund sedan att de borgerliga hade framfört mellan 200 och 300 utredningskrav här i kammaren under detta år, och det kan väl

hända. Märkligt är emellertid att detta sker 25 år efter det att det socialdemokratiska partiet proklamerat att skörde-tiden var kommen. Det är tydligen mycket kvar att skörda i samhället ännu, och det är inte minst fallet på företagsdemokratins område.

Samma yrkande som återfinns i vår motion har framställts under tidigare år. Om det blir avslaget även i år, får vi återkomma. Som jag nyss sade är vi fullt medvetna om att man i dag inte kan ha någon enhetlig målsättning. Man får gå stegvis fram och se hur man kan skapa det bästa möjliga. Okunnighet föder alltid ogrundade rykten vare sig det är fråga om företag, allmänna institutioner eller något annat. Och ogrundade rykten skadar alltid både företaget och produktionen.

Herr talman! Jag har ingen anledning att gå djupare in i detta ärende eller att komplettera det ytterligare, utan jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 5 och 6 till bankoutskottets utlåtande nr 70.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HYL TANDER (fp):

Herr talman! I strävan efter ett mänskligare samhälle med bättre villkor för den enskilda individen är miljön en viktig faktor. Debatten tidigare i dag har berört detta. Människan har ju en välkänd och stor anpassningsförmåga till yttre förhållanden, men en strävan att sätta människan och det mänskliga i centrum innebär en inriktning och arbete på att söka anpassa omgivningarna och miljön. Detta gäller den yttre miljön såväl som den inre och även vad jag gärna skulle vilja kalla den innersta miljön.

Till den mänskliga miljön hör till mycket stor del arbetsmiljön, som ju är aktuell under största delen av dagen och därmed också under största delen av vårt medvetna liv.

Företagsdemokrati

I motion I:21 och II:25 tar folkpartiet upp en del av detta stora frågekomplex med förslag till åtgärder att förbättra företagsdemokratin eller som man med motiveringen i motionen föreslår namnändrat till arbetsdemokrati, en term som bättre täcker det begrepp som avses.

Folkpartiet har sedan 25 år tillbaka arbetat med och drivit dessa frågor, och de samarbetsråd som tillkom efter delegationsinitiativ år 1945 är på väsentliga punkter likartade med företagsnämnderna, som var en frukt av överenskommelser mellan parterna ett år senare fast man då beslöt att använda detta vedertagna namn.

I motionen framhålls att målet för en fördjupad arbetsdemokrati är god arbetstillfredsställelse, förbättrad produktivitet och ökad spridning av inflytandet i företagen. Till stor del är detta en fråga om förändrade attityder hos de människor som är verksamma i arbetslivet. I väsentlig grad är det problem som måste lösas i positiv samverkan mellan arbetsmarknadens parter. Men även politikerna har ett ansvar för att vidga förståelsen för arbetsdemokratis värld och förbättra förutsättningarna för den.

De organisatoriska förändringar som aktualiseras av dessa arbetsdemokratiska reformförslag avser främst de stora och även medelstora företagen, men frågan om bättre arbetsdemokrati gäller även offentliga organ av skilda slag. Ökat inflytande för de anställda kan medverka till att vidga individens intressesfär. Det är i dagens samhälle med starka inslag av centralisering och delegering uppåt av beslutsfunktioner angeläget att motverka den enskilda människans passivitet och ointresse för vad som händer inom det »egna företaget» — det företag där han eller hon arbetar. Arbetsdemokrati kan vara en väg att skapa mera aktiva medborgare som har bredare orientering och som finner det naturligt att »lägga sig i» och ta

ansvar.

Uppfattningen att de anställdas medinflytande automatiskt skulle förverkligas i en socialistisk ekonomi har verkligheten avvisat som orealistisk. Som påpekas i motionen kan det spänningsförhållande, som råder mellan förstataligandesocialism och demokrati i arbetet, förenklat beskrivas så, att ju fler beslut gällande det enskilda företaget som fattas av statsmakterna desto mindre är det beslutsområde där de i företaget arbetande kan få ett verkligt inflytande.

Arbetsdemokratin fungerar bäst i ett ekonomiskt system, där företagen i princip utgör självständiga och självstyrande enheter inom den generella ekonomiska politiken och inom de allmänna ramar, som statsmakterna och övriga myndigheter drar upp.

Den skiss till en första etapp i ett arbetsdemokratiskt program som presenteras i motionsförslaget upptar i huvudsak sex punkter: Vidareutveckling av företagsnämndsverksamheten — varför inte samarbetsrådsverksamheten? — Ökad omfattning av försök med självstyrande grupper, Bredning av försök med styrelserepresentation för de anställda, En på längre sikt aktuell revision av aktiebolagslagen, Lämpliga metoder att stimulera till bildande av s. k. förvaltarshipsbolag, som huvudsakligen ägs av de anställda, samt Vidareundersökning för att finna ett system för de anställda att få andel i företagets sparande och vinst.

Mycket av det som här framföres är i dag inne i vad man kan kalla ett försöksskede, och det är därför angeläget att man samlar erfarenheter och ger tillfälle till utbyte av information och erfarenheter på bredaste möjliga bas samt att den forskning som bedrivs får tillräckliga resurser.

Från vårt håll har aldrig ifrågasatts det primära ansvar för en fördjupad arbetsdemokrati som vilar på arbetsmarknadens parter, men den försöks-

Företagsdemokrati

verksamhet som 1968 års företagsdemokratidelegation skall söka få till stånd kan leda till resultat som på flera sätt påfordrar riksdagens ställningstagande. Genom att ge delegationen ett parlamentariskt tillskott ökar man förutsättningarna för en bred politisk uppslutning i arbetsdemokrati frågorna, då detta ger alla de stora politiska partierna möjlighet att på ett tidigt stadium få tillgång till diskussionsmaterialet och delta i informationsutbytet. Detsamma gäller utredningen om fördjupad företagsdemokrati i statsförvaltningen.

Under överläggningarna i utskottet framhöll övriga partiers representanter att — vilket också framgår av utskottsskrivningen — alla var i stort sett ense i sak, men att de inte kunde gå med på ett bifall till motionsyrkandena. Vi har emellertid, som jag inledningsvis berörde, genom att föra fram våra yrkanden reservationsvis velat betona den stora vikt dessa frågor har och kanske än mer kommer att få i morgondagens samhälle. Arbetsdemokratin inverkar ju på arbetsmiljön och därmed på en mycket stor del av den mänskliga miljön och på den enskilda människans möjligheter att i görligaste mån förverkliga sig själv genom insatser som syftar till både hennes eget och samhällets bästa. Jag vill i sammanhanget understryka — vilket herr Börjesson i Glömminge med ett mycket drastiskt exempel redan har gjort — svårigheten att utveckla ett system för att få arbetsdemokratin att fungera, men detta bör rimligen inte avhålla oss från att arbeta på att göra arbetsmiljön till en mänsklig miljö.

Med det sagda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1, som innebär ett understrykande av de allmänna synpunkterna på arbetsdemokrati, av behovet av en intensifiering av reformarbetet i alla typer av verksamheter — statlig, kommunal, kooperativ och enskild — samt av önskvärdheten av ett riksdagsuttalande härom, reservationen 2, som innebär hemstäl-

lan att motionerna I: 21 och II: 25 överlämnas för beaktande till delegationen för försöksverksamheten med företagsdemokrati och till utredningen angående försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati inom statsförvaltningen, reservationen 4, som innebär hemställan om parlamentarisk representation i nämnda delegation och utredning, reservationen 6, som innebär hemställan om parlamentarisk utredning angående revision av aktiebolagslagen, samt reservationen 7, som innebär hemställan om utredning om beslutanderätt inom en given budgetram för företagsnämnd inom den kommunala sektorn. Samtliga dessa reservationer har avgivits vid bankoutskottets utlåtande nr 70.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Frågan om fördjupad demokrati i företagen är inte ny — den har diskuterats ute på arbetsplatserna under en lång följd av år och har även varit föremål för behandling i riksdagen tidigare. Debatten om denna viktiga fråga måste dock ständigt förnyas — nya synpunkter måste tillföras den. I motionerna I: 809 och II: 953 har representanter för moderata samlingspartiet uttalat bl. a. att demokratin på arbetsplatserna måste intensifieras i såväl statlig och kommunal som kooperativ och enskild verksamhet.

Alla som arbetar inom ett företag, stort eller litet, vet säkerligen att ett förtroendefullt samarbete mellan anställda och företagsledning är den första förutsättningen för att företaget skall kunna lyckas och utvecklas. Detta gäller särskilt i dessa dagar då konkurrensen inom näringslivet — både inom landet och från utlandet — är hårdare än någonsin tidigare, då svårigheterna att anskaffa riskvilligt kapital är större än förut och då antalet konkurser och företagsnedläggelser är rekordstort.

Som enskild företagare har jag många

Företagsdemokrati

gångar fått den uppfattningen att begreppet företagsdemokrati har gjorts alltför komplicerat. I de allra flesta fall är det dess bättre så att samarbetet mellan anställda och företagsledning fungerar synnerligen bra. Här talar jag med erfarenhet från ett medelstort företag, och jag vet att inom de mindre och medelstora företagen är avståndet — om det över huvud taget existerar — mellan direktionsrum och verkstadsgolv mycket litet. Där arbetar anställda och företagare sida vid sida. Och så skall det vara om man skall komma någonstans.

Jag tror — och jag har fått den uppfattningen bestyrkt — att de största problemen på detta område återfinns hos de stora företagen, både inom den privata och inom den statliga sektorn. För samtliga företag, antingen de är stora eller små, gäller dock givetvis att ingenting är så bra att det inte kan bli bättre.

Som jag nyss framhöll anser jag det viktigt att debatten om fördjupad demokrati på arbetsplatserna ständigt hålls levande. Jag tror mig kunna säga att det råder ett mycket starkt intresse från olika håll för att få en meningsfull debatt i denna fråga. Intresset från arbetstagarhåll är mycket stort, och jag vågar påstå att det i de allra flesta fall möts av ett starkt gensvar från arbetsgivarerna. Jag kan exempelvis erinra om det mångåriga och goda samarbete som vi har i företagen genom företagsnämnderna. Inför dessa redovisar vi klart och tydligt företagets ställning och ger de anställda en ganska god insyn.

Det är väsentligt, att statsmakterna med en välvillig grundinställning prövar sådana statliga åtgärder på företagsdemokratis område som arbetsmarknadsparterna kan komma att framställa önskemål om. Ett principuttalande härom borde ytterligare kunna stimulera reformarbetet.

Mycket kan givetvis anföras i denna debatt, men som alla känner till har

vi tidigare diskuterat denna fråga i kammaren, och det skulle i stort sett bli en upprepning av den debatten om vi nu gick in på detaljer. Så mycket nytt har nämligen inte inträffat under de senaste åren.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag konstatera att våra motioner från moderata samlingspartiet innehåller synpunkter som väl förtjänar att uppmärksammas av delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i statliga aktiebolag. Därför ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 3 till bankoutsrottets utlåtande nr 70.

I detta anförande instämde herrar *Wennerfors* och *Ringaby* (båda m).

Herr FRIDOLFSSON i Rödeby (s):

Herr talman! Det föreliggande utskottsutlåtandet behandlar en rad motioner från samtliga de tre borgerliga partierna. Motionernas krav på en utökad och fördjupad företagsdemokrati kan vi alla dela. Såväl utskottsmajoriteten som reservanterna är intresserade av att något görs på detta viktiga område. Men när det gäller vägarna att komma fram till för berörda parter uppställda mål har vi olika uppfattningar.

Utskottsmajoriteten tar stor hänsyn till arbetsmarknadsparternas inställning till en lösning av företagsdemokratis problem och vill för närvarande inte biträda förslaget om en parlamentarisk utredning eller att överlämna motionerna till redan befintliga utredningar. Vi anser att de inom arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna pågående utredningarna bör slutföra sitt arbete utan inblandning från riksdagens sida. Resultatet av pågående försöksverksamhet bör redovisas innan frågan om lagstiftning tas upp till slutgiltig lösning.

För övrigt vill jag hänvisa till att riksdagen enhälligt på förslag av konstitutionsutskottet tidigare i år avslä-

Företagsdemokrati

git motioner angående företagsdemokrati. Motiveringen var då densamma som den bankoutskottets majoritet nu anför, nämligen en hänvisning till pågående utredningar och försöksverksamhet. Vid den motionsbehandlingen var det inte någon av utskottets borgerliga ledamöter som reserverade sig.

Arbetsmarknadens parter har beretts tillfälle att yttra sig över motionerna. Remissyttranden har för arbetsgivarparten avgivits av Svenska arbetsgivarföreningen och för de anställda av Landsorganisationen, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation och Sveriges arbetsledareförbund — alltså de organisationer som representerar den övervägande delen av de anställda i vårt land.

Svenska arbetsgivarföreningen uttalar att det är angeläget att den ändring av organisations- och arbetsförhållanden som nu i ökad grad sker ute på företagen ej hämmas genom någon detaljerad och omfattande reglering utan utvecklas i samförstånd mellan företagsledning och anställda. SAF anser att det ej finns någon anledning till utredning enligt motionärernas förslag.

LO hänvisar till den försöksverksamhet som projekteras eller pågår inom olika sektorer av arbetsmarknaden. Ett uttalande om en ytterligare intensifiering av detta arbete skulle, menar LO, knappast kunna få någon praktisk betydelse. Däremot skulle ett sådant uttalande kunna skapa oklarhet om huruvida statsmakterna fortfarande anser att dessa frågor i första hand bör lösas genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Genom den försöksverksamhet som pågår eller förbereds kan man, framhåller LO, vinna praktisk erfarenhet av en vidgad företagsdemokrati. LO anser det inte vara möjligt att redan nu överblicka vilka förändringar i lagstiftningen som kan komma att aktualiseras genom försöksverksamhetens resultat el-

ler det programarbete som pågår inom LO. Enligt LO:s mening skulle de i motionen påyrkade uttalandena från riksdagens sida inte kunna bidra till en utveckling mot vidgad företagsdemokrati.

SACO hänvisar till pågående utredningar inom såväl den enskilda som den offentliga sektorn och finner det angeläget, att dessa utredningar ostört får redovisa sina resultat, man anser ytterligare utredningar ej önskvärda.

Även TCO hänvisar till pågående försöksverksamhet för att få bättre demokrati på arbetsplatserna. Man hänvisar vidare till de utredningar inom TCO som påbörjades hösten 1969 och anser att något skäl för en särskild åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionerna inte föreligger.

Sveriges arbetsledareförbund avvisar tanken på en politisk representation i arbetet för en förbättrad företagsdemokrati samt anser att ansvaret för reformverksamheten på företagsdemokratis område bör ligga hos arbetsmarknadens parter. Man önskar därför inte för närvarande någon lagstiftning.

Samtliga remissvar utmynnar i avslag på motionskraven. Jag anser att vi måste ta hänsyn till dessa samstämmiga synpunkter, framförda av dem som närmast har att ta ansvaret för reform- och utvecklingsarbetet inom arbetsmarknaden.

I ett flertal reservationer har den borgerliga delen av bankoutskottet ställt sig bakom vissa krav i motionerna, krav som utskottsmajoriteten inte kunnat biträda.

Reservanterna understryker liksom utskottet arbetsmarknadsparternas stora intresse för en utbyggnad av företagsdemokratin. Reservanterna säger att det pågår en betydande aktivitet för ett verkligt reformarbete på företagsdemokratis område. Jag måste fråga: Varför skall vi då inte kunna enas om att låta de organisationer,

Företagsdemokrati

som håller på med utredningar och försöksverksamhet, få fortsätta sitt arbete enligt de riktlinjer som lämnas i de olika remissvaren? Låt oss undvika uttalanden och pekpinnar från riksdagens sida!

Om vi skall komma fram till en verklig företagsdemokrati, bör problemet lösas av dem som närmast är berörda, alltså arbetsmarknadens parter. En på detta sätt skapad företagsdemokrati kommer säkerligen att värdesättas mera av den enskilda människan.

Ute på arbetsplatserna är man mycket intresserad av att kunna påverka utbyggandet av företagsdemokratin. Denna påverkan blir med all säkerhet större, om de berörda själva i största utsträckning får delta i skapandet av en verklig demokrati på arbetsplatserna.

Herr talman! Jag vill sluta mitt anförande med att på alla punkter yrka bifall till bankoutskottets utlåtande.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Då jag hörde herrar Börjesson i Glömminge, Hyltander och Hovhammar uttrycka sin besvikelse över att detta utlåtande — på de grunder som herr Fridolfsson i Rödeby nu angivit — är så negativt, kom jag att tänka på en facklig ledares yttrande i samma fråga. Det fälldes så långt tillbaka som för nära 50 år sedan. Han sade: Vi gick ut för att fälla ett mastträd, och sedan har vi kapat ned det och kapat ned det, så nu är det bara en tändsticka kvar, och ändå är det för stort.

Jag tror inte att förre LO-ordföranden Edvard Johanson — det är nämligen från honom jag hämtat citatet av år 1923 — skulle ha använt dessa ord som karakteristik av bankoutskottets behandling av de borgerliga motionerna om företagsdemokrati; i dem har det inte funnits några mastträd att kapa. Men hans yttrande karakteriserar spänningen mellan våra ambitioner på

det företagsdemokratiska området och möjligheten att nå fram till konkreta lösningar. Edvard Johanson tillhörde utredningen om industriell demokrati, som bl. a. fick följande direktiv från dåvarande statsministern Hjalmar Branting: Utredningen skulle ta sikte på »en nygestaltning av förhållandet inom industrin», varigenom de i produktionen »i olika ställningar medverkande grupperna skulle beredas ett tryggt inflytande på vederbörande företagsförvaltning och allmänna utveckling och därigenom främja en ofta saknad solidaritet hos industrins arbetare med den produktion deras arbete skapar».

Edvard Johansons besvikelse berodde — som utredningsbetänkandets författare Ernst Wigforss framhållit — på avståndet från dessa förhoppningar till de begränsade förslag man kom fram till på 1920-talet, nämligen om inrättande av de s. k. driftnämnderna. Dessa begränsade förslag i betänkandet kunde inte godtas av arbetsgivarna och förverkligades för övrigt inte förrän långt senare och då i annan form.

Vad jag tycker saknas hos dem på den borgerliga sidan som i dag så flitigt och ibland med större geist än här i kammaren diskuterar ett ökat löntagarinflytande över villkoren i arbetslivet är medvetenheten om att vad det ytterst handlar om är makt och maktfördelning.

Ernst Wigforss har nyligen som 89-åring, 50 år efter det att han skrev betänkandet om industriell demokrati, spänstigt formulerat vad saken gäller i en artikel i Metallarbetaren. »Om dödläget verkligen skall brytas», skriver han, »tror jag inte att det kan ske bättre än genom att söka se hur stort problemet är, att det är fråga om makt. Det är lika lätt att tala om medbestämmande och del av makten som det är svårt att forma ut en sådan balans i praktiken. Det finns här inte någon anledning att uttala någon mening om

Företagsdemokrati

att radikala lösningar är nödvändiga, men skall en diskussion fylla sin uppgift, kan den enligt min mening inte lämna sådana lösningar ur sikte.»

Vi tre socialdemokrater — Gösta Skoglund, Hilding Johansson i Trollhättan och jag — som vid denna riksdags början föreslog att ett sådant konkret uppslag skulle prövas, motionerade angående en förutsättningslös utredning om inrättande av en företagsmodell där makten på bolagsstämman skulle delas lika mellan aktieägare, anställda och samhället.

Motionen har på grund av sin räckvidd behandlats särskilt i bankoutskottets utlåtande nr 62. Som det erinras om i föreliggande utskottsutlåtande fick vår motion en mycket positiv bedömning. Riksdagen biföll för ett par veckor sedan bankoutskottets förslag, vilket innebär att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att en företagsmodell innefattande styrelserepresentation på lika villkor för aktieägarna, samhället och de anställda bör övervägas i samband med den fortsatta behandlingen inom Kungl. Maj:ts kansli av samarbetsutredningens förslag.

Jag tycker det var riktigt glädjande att vi nådde enighet i riksdagen om utlåtandet över detta socialdemokratiska initiativ, även om bifallet till tanken på en sådan prövning gavs från olika ideologiska utgångspunkter. Jag är emellertid förvånad över att mittenpartierna i reservationen 6, som just handlar om en revision av bl. a. aktiebolagslagen, helt utelämnat den hänvisning till riksdagsbeslutet om prövning av den av oss aktualiserade företagsmodellen som återfinns i utskottsmajoritetens skrivning. Jag vägrar att tro att beslutsamhetens friska hy hos mina utskottskamrater från mittenpartierna vid behandlingen av vår motion nu gått över i eftertankens kranka blekhet. Det vill jag inte tro om herrar Löfgren och Stridsman, som mycket konstruktivt medverkade till utskottets skrivning.

Det väsentligaste i utlåtandet över denna motion är vad som sägs om att olika uppslag i syfte att befrämja en eftersträvad fördjupning av den ekonomiska demokratin bör prövas. Jag tycker det är ett bra tillägg till det tal vi har hört under valrörelsen. Det räcker inte med läpparnas bekännelse till den industriella demokratin; vi måste pröva konkreta uppslag, om vi skall komma någonstans.

Redan i vår motion framhöll vi, som fört fram förslaget, att det är olämpligt att binda sig för den ena eller andra handlingsvägen innan samarbetsutredningens betänkande publicerats och underkastats debatt och remissbehandling, men vi såg det som viktigt att i den debatt som kommer om företagsdemokratin och som kanske kulminerar vid LO:s kongress nästa år en konkretisering av den av oss diskuterade företagsmodellen finns med.

Genom att behandlingen av motionen uppsköts till hösten kunde utskottet pröva vårt förslag i sammanhang med vad som sägs i samarbetsutredningens betänkande om beslutsfattande och samråd i företagen. Glädjande nog har samarbetsutredningen anslutit sig till motionärernas synpunkter på intressefördelningen i de moderna företagen.

Att det har skett stora förändringar har framgått av debattinlägg från både arbetsgivar- och arbetstagarkretsar, påpekar utredningen. Industriminister Krister Wickman påpekade inför socialdemokratiska partikongressen förra året att det i dagens storföretag och i många medelstora företag ofta finns ett lika stort risktagande från de anställdas och samhällets sida som från aktieägarnas. De anställda och samhället får ta minst lika hårda stötar som kapitalägarna, om något går galet. Men vad mera är: det starka samband som förr fanns mellan aktieäggande och omdelbart intresse för det företags skötsel i vilket man ägde aktierna har förändrats radikalt. Ser vi på de börsnoterade aktiebo-

Företagsdemokrati

lagen i Sverige, skall det inte till något större skarpsinne för att inse att det är ett mycket begränsat antal aktieägare, ofta också med ett mycket begränsat antal aktier, som har vilja och förmåga att ta aktiv del i bolagens affärer. Det kan knappast finnas många, om ens någon av dessa bolagsstyrelser som är valda på en majoritet av antalet aktier i bolaget. De aktiva minoriteterna dominerar, och den stora majoriteten betraktar aktieinnehavet som en sparform.

Jag är därför övertygad om att vi under 1970-talet kommer in i situationer där både löntagarna och samhället kan anföra tungt vägande skäl för en kraftigt förbättrad insyn i skötseln av och beslutsfattandet i företagen. Samarbetsutredningens betänkande innehåller, såsom redovisats i det utlåtande som presenterats riksdagen, olika förslag till en sådan förbättrad insyn framför allt för samhällets företrädare vilka är en viktig intressentgrupp i företagens omgivning. Men även de anställdas krav på inflytande över företagets förvaltning måste tillgodoses. Att skapa företag utan ägare — en idé som ursprungligen lanserades av Ernst Wigforss — bör därvid, som LO förordat, prövas såsom ett uppslag bland andra.

Jag är mycket glad att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt att frågan prövas i samband med remissbehandlingen av samarbetsutredningens betänkande. Att den prövningen sker i en positiv anda ser jag som möjligt, sedan jag läst följande uttalande av industriminister Krister Wickman: »Vi måste på sikt kunna tänka oss bolagsbildningar som är konstruerade så att också andra intressentgrupper erkänns på samma villkor som dagens aktieägargrupper, bolagsbildningar, som ansluter sig till dagens och morgondagens syn på den reella ansvarsfördelningen i våra aktiebolag. Det är få som i dag skulle vilja säga att det enbart är aktieägarna som är ansvariga för våra stora

industriföretags utveckling. Samhällets ansvar är alltmer uppenbart och de anställdas, som direkt känner av effekten av besluten om dessa företags framtid.»

Med dessa reflexioner vill jag göra klart att ett yrkande om bifall till föreliggande utlåtande, som innebär avslag på alla de förslag som har framförts från borgerligt håll, inte hindrar att företagsdemokratins problem under 1970-talet kommer att bli livligt uppmärksammas både av arbetsmarknadsparterna, såsom herr Fridolfsson i Rödeby här har klargjort, och i anslutning till behandlingen av samarbetsutredningens betänkande.

I detta anförande instämde herr *Henrikson* (s).

Herr **BÖRJESSON** i Glömminge (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det var herr Svensson i Eskilstuna som gav mig anledning att säga några ord. Han hänvisade till den motion som han väckt och som tidigare har behandlats av bankoutskottet och som han här tydligen ville kommentera ytterligare.

Den utgick ifrån ett begrepp ägarlösa företag. Jag tyckte att både motionens och herr Svenssons argumentering var ljusblå beträffande möjligheterna att få resultat av motionen. Även om vi i slutomgången gick med på att man skulle genom försöksverksamhet eller på annat sätt undersöka, om det låg någonting i detta, finns det ingen anledning att ta med det i reservationen till detta utlåtande. Herr Svensson framförde det argumentet att om man bara fick sådana här företag skulle man därmed befria företagsledningen från den dubbla lojaliteten dels mot de anställda, dels mot ägarna, och det skulle bli bättre relationer mellan gräsrotterna och ledningen och ägaren. Jag ställde då i utskottet frågan: Vad säger t. ex. generaldirektör Lars Peterson i SJ om

Företagsdemokrati

detta? Han reser ju omkring och möter på sina möten med järnvägsfolket en väldig opposition med anledning av SJ:s skötsel och SJ:s personalpolitik och andra förhållanden. Detta resonemang om att den dubbla lojaliteten skulle komma bort, om man bara följde herr Svenssons ljusblå idéer, tror jag inte på. Jag sade till honom i utskottet, att jag visserligen inte trodde på det men att vi ju kunde gå med på en något så när välvillig skrivning. Det är inte bara frågan om makt och maktfördelning som är avgörande för om folk skall trivas på en arbetsplats. Det är inte alltid där problemet ligger.

Herr Svensson talade om att det är de anställda som till sist får den stora smällen, när ett företag går omkull. Det kan nog hända, men då har ofta de anställda varit informerade på ett tidigt stadium. Man har vid tidigare förhandlingar sagt från företagets sida: Så här långt kan vi gå, men inte längre utan då måste vi lägga ned företaget. Därför är det oftast fel, när man efteråt säger: Men varför har ni inte sagt någonting om att ni måste lägga ned företaget? Nu står vi här med våra familjer, och nu är vi arbetslösa. Det kan hända att det förts en mycket lång diskussion om hur stor ekonomisk belastning företaget tålde innan man måste lägga ned driften. Det var, herr Svensson, orsaken till att vi inte flickade in något ytterligare om det resonemanget i reservationen 6.

Herr HYL TANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Egentligen kunde jag väl ha avstått från replik i detta sammanhang, men herr Svensson i Eskilstuna gav uttryck för den uppfattningen att vi, som har talat före herr Fridolfsson i Rödeby och honom, i vår tur skulle ha givit uttryck för en besvikelse över att inte utskottsmajoriteten gått med på våra förslag. Jag vet inte om mitt anförande skulle kunna uppfattas som att jag skulle ha givit uttryck för

en besvikelse. Jag tror inte ens att det fanns något av en sådant tonfall i mitt anförande. Jag skall därför be att få reservera mig mot herr Svenssons uttalande på den punkten.

Att hela detta frågekomplex är svårt sade herr Svensson. Att det är komplicerat har jag redan betonat i mitt anförande. Man kan inte förenkla det till att det bara skulle gälla en fråga om fördelning av makt. Jag tror att hela komplexet är betydligt mer sammansatt. Det är just därför som jag kan instämma i vad herr Svensson sade i slutet av sitt anförande, nämligen att diskussionen kommer att fortsätta under 1970-talet. Och det är just därför som vi velat framhäva betydelsen av de idéer som framförts i motionerna I: 21 och II: 25.

Däremot kan jag kanske av herr Svenssons inlägg utläsa en viss besvikelse över att vi inte i reservationen 6 omnämnt motionen av herr Svensson i Eskilstuna m. fl. Orsaken var väl att vi i det fallet höll oss till det nu föreliggande motionsyrkandet, vilket — jag vill betona det — givetvis inte innefattade något avståndstagande från den tidigare ståndpunkten. Alldenstund jag inte nämndes i sammanhanget vill jag ställa mig på samma sida som herr Löfgren, som nämndes i sammanhanget.

Som en liten replik till Herr Fridolfsson i Rödeby vill jag understryka vad jag inledningsvis yttrade, nämligen att vi betonat arbetsmarknadsparternas både möjlighet och frihet att verka på det arbetsdemokratiska området. Men jag tror inte att det hela blir sämre genom en breddning av det samråd, samarbete och utbyte av informationer och intentioner som motionsförslaget innebär utan menar att det innebär en förbättring. Det är inte meningen att på något sätt dämpa den diskussion som förs mellan parterna eller utöva någon form av förmynderi, som man kanske har velat tolka det. Vi är besjälade av en vilja att berika diskussionen och bredda underlaget för den och att på

Företagsdemokrati

det sättet medverka till att föra frågan framåt.

I detta sammanhang kan jag inte avstå från att göra en liten reflexion. Är det inte möjligen så att den trend till centralisering, som liksom är i pakt med tiden, på alla områden och alla nivåer medför ett ökat behov för den enskilde medlemmen, även inom olika intresse- och partsammanslutningar, att lägga sig i och för det centrala styret att ta kontakt med »gräsrotterna». Jag tycker att bl. a. det senaste årets förhållanden på marknaden ger ett gott belägg härför.

Herr **HOVHAMMAR** (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är närmast herr Svensson i Eskilstuna som föranleder mig att på nytt ta till orda. Han gick tillbaka till 1920-talet, och det är ju alltid intressant med historieskrivning, även om det skett synnerligen mycket sedan dess och de tankar som då framfördes kanske inte har samma aktualitet i dag, eftersom de flesta är ganska överens om nödvändigheten av en industriell demokrati. Jag vill understryka att samtliga motioner från de icke-socialistiska partierna som diskuterats i dag är mycket positiva till just demokrati på arbetsplatsen. I intet fall kan man väl påvisa någon som helst negativ attityd.

Det talades om risktagandet och framhölls att även arbetstagarna får ta risker, och jag vill gärna instämma i detta. Men jag skulle också vilja säga att inte minst de mindre företagarna tar mycket stora risker, ty om ett egenföretag går omkull, drabbar det inte bara bolaget som sådant utan även ägarna och deras familjer, eftersom de i de allra flesta fall har fått gå i borgen och ställa allt vad de äger i företagets tjänst. Det finns många exempel som bevisar detta. Jag tror att man måste ha klart för sig att risktagande föreligger på alla håll, men man bör inte försöka skapa

några motsatsförhållanden, något som jag kanske i någon mån skymtade i herr Svenssons inlägg, då han talade om aktieägare och de anställda. Båda kategorierna behövs, och jag vill påminna om att moderata samlingspartiet ofta talat om ägardemokratin, som ju innebär att allt flera människor skall äga mera. Jag vet inte om herr Svensson har varit så särskilt positiv när det gäller den frågan.

Avslutningsvis konstaterar jag med glädje att LO nu skall ta upp denna fråga och ganska snart konkretisera sina synpunkter i ett uttalande. Det tror jag behövs för den debatt vi här för och som vi skall föra vidare. Då kanske vi också kan få reda på vad man på LO-håll anser om vinstandelssystemet. Vi har många gånger aktualiserat den saken, men vi är inte riktigt på det klara med hur man ser på den frågan på LO-sidan.

Herr **SVENSSON** i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! De senaste inläggen från tre borgerliga talare visar att deras bifall till bankoutskottets hemställan i dess utlåtande nr 62, som behandlade min motion, har tillkommit från olika ideologiska utgångspunkter. Jag noterade att man från folkpartiet visade en mera positiv inställning än den som kom till uttryck i herr Börjessons i Glömminge anförande.

Sedan vill jag säga till herr Hovhammar att samarbetsutredningen i sitt betänkande Företag och Samhälle har klarat ut att den fråga som jag har tagit upp visserligen började diskuteras redan på 1920-talet men att den fortfarande har stor aktualitet. På s. 33 i utredningens betänkande står det ordagrant: »Företagets relationer till de inom företaget verksamma och till omvärlden brukar numera i administrativ litteratur beskrivas som ett spel mellan olika parter eller *intressenter*. Med *intressenter* menas därvid sådana indivi-

Företagsdemokrati

der eller kollektiv som gör insatser av olika slag för företaget — i detta sammanhang i första hand ägarna, det allmänna och de anställda — och som i gengäld kräver 'ersättning' i form av lön, utdelning, skatter etc. Detta synsätt, som i sina principiella huvuddrag kan spåras långt tillbaka (jfr t. ex. Wigforss-kommitténs rapport 1923), har särskilt under 1960-talet gått igen i debattinlägg från såväl arbetsgivarsidan som från arbetstagsarsidan och kan, trots olikheter i utformningen, sägas vara tämligen allmänt accepterat.»

Sedan fortsätter utredningen och skriver att den »emellertid inte tagit på sig uppgiften att låta denna syn komma till mer konsekvent uttryck i vår associationsrättsliga lagstiftning».

Utan att ge några konkreta uppslag begär nu mittenpartierna en översyn av den associationsrättsliga lagstiftningen, och utskottets majoritet erinrar då om att det i ett riksdagsbeslut har uttalats att man bör överväga den frågans samband med prövningen av den i bankoutskottets utlåtande nr 62 angivna försöksmodellen. Den saken har inte tagits med i reservationen; där nämns inte att ett sådant beslut har fattats. Det är den saken jag har velat notera till kammarens protokoll.

Herr FRIDOLFSSON i Rödeby (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hyltander talade mycket om den parlamentariska utredningen och om den påtryckning som riksdagen skulle göra vid en sådan lösning av frågan om företagsdemokrati. Då vill jag deklarerat att vi från socialdemokratisk sida inte alls är rädda för en politisk lösning i detta fall, men vi vill i första hand att arbetsmarknadsparterna själva skall lösa frågan. Om det då visar sig att frågan inte kan lösas den vägen får vi gå den politiska vägen, som vi gjort tidigare med semesterlagen, arbetstidslagen, ATP och mycket annat. Man skall inte på borgerligt

håll tro att vi inte kan lösa denna fråga den politiska vägen, om det verkligen gäller, men vi anser som sagt att arbetsmarknadsparterna själva i första hand skall handlägga ärenden av detta slag.

Slutligen vill jag till herr Hovhammar bara säga att det väl inte är så bra ställt inom de mindre företagen som herr Hovhammar ville göra gällande. Samarbetet gnisslar väl ganska betänkligt vid åtskilliga av dessa företag.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill understryka herr Svenssons i Eskilstuna uttalande tidigare under denna debatt att spörsmålet om vilka som skall bestämma inom företagen är en maktfråga. Makten ligger i det nuvarande samhället hos kapitalägarna. Andra lagutskottet uttrycker detta förhållande mycket klart i sitt utlåtande nr 89, som vi nu också diskuterar. Utskottet skriver där bl. a. följande: »Bestämmanderätten kan härledas ur äganderätten. Den som är ägare till ett produktionsmedel får också bestämma hur det skall användas. På denna bas vilar näringslivets uppbyggnad.»

I dagens svenska samhälle ägs produktionsmedlen, dvs. fabriker, maskiner och råvaror, av ett fåtal kapitalägare, vilka är beroende av lönearbetarna för att kunna utnyttja sitt kapital. Dessa lönearbetare är i sin tur beroende av att sälja sin arbetskraft för att kunna existera.

»På arbetsplatserna går klassamhället i dagen», skriver sociologen Walter Korpi. »Där blottas den sociala skiktningen i samhället. Vi kan klart skilja mellan översåtar och undersåtar. Där levereras arbetskraften till köparna och omvandlas till privilegier för fåtalet, knapphet för flertalet.»

I företagen råder kapitalets diktatur — eller för att ännu en gång citera andra lagutskottet:

»Ur arbetsgivarnas synpunkt har det

Företagsdemokrati

varit viktigt att bestämmanderätten i väsentliga avseenden inom företagen varit tillförsäkrade arbetsgivare.»

Den nuvarande arbetslagstiftningen stadfäster klasskillnaderna på arbetsplatserna. På dessa finns enligt nu gällande svensk rättskipning en uppdelning i befäl och underordnade. Befälet ger order, och arbetarna måste lyda enligt gällande lag. Svenska arbetsgivareföreningens expert på arbetsrätt Eric Forstadius sammanfattar i sin bok Arbetsmarknaden rättsläget så att i praktiken »arbetstagaren normalt har lydnadsskyldighet och måste följa den givna ordern, oavsett om han måhända själv är övertygad om att den är felaktig».

Professorn i arbetsrätt Folke Schmidt skriver att gällande lagstiftning har följande innebörd beträffande lydnadsplikten: »Arbetstagaren är skyldig att underkasta sig arbetsledningen — — —.»

Bestämmelserna om lydnadspikt för arbetarna i välfärdssambället skiljer sig alltså inte nämnvärt från de lagar som gäller i det militära, påpekar docent Korpi.

Kapitalets allmakt i företagen uttrycks i § 32 i Svenska arbetsgivareföreningens stadgar, där det stipuleras att arbetsgivaren »äger att leda och fördela arbetet samt att fritt anställa och avskeda personal». Medlemmar och medlemsförbund anslutna till SAF åläggs att i avtal med fackförbunden hävda arbetsgivarsuveräniteten. Paragrafen har i realiteten av juristerna givits verkan som lag. Arbetsdomstolen har fastslagit att grundsatsen gäller även om en klausul av ovan berört slag inte har införts i kollektivavtal.

Detta är ingen enbart formell eller betydelselös grundsats. Arbetsgivarnas § 32 framstår som en symbol just för den kapitalistiska diktaturen inom företagen. Den har samband med alla de problem, som i dag finns på arbetsplatserna och som för lönearbetarna fram-

står som alltmera brännande. Frågorna om arbetsmiljön, om hetsen och stressen i samband med de nya lönesystemen och andra uttryck för kapitalistisk s. k. rationalisering, om arbetsvillkoren och om lönearbetarnas ställning i arbetsprocessen och i företaget är i grund och botten maktproblem. Genom sina rättigheter enligt § 32 har arbetsköparna en mängd möjligheter att vidta åtgärder, som i praktiken fungerar som stridsåtgärder på arbetsmarknaden men som i allmänhet inte betraktas som sådana. Stridsåtgärder av detta slag är t. ex. lönesänkningar genom ackordsförändringar i samband med ändring av arbetsprocesser, omflyttningar, masspermitteringar osv.

§ 32 uppfattas som förhatlig av lönearbetarna, och det finns därför en stark opinion för dess avskaffande. Denna opinion har kommit till uttryck i uttalanden från fackföreningar och arbetsplatskollektiv, i artiklar i fackförbundspressen, i motioner till och uttalanden från fackliga kongresser osv. Endast ett exempel: Till Metalls senaste förbunds-kongress fanns en rad motioner som tog upp hithörande frågor. Några krävde direkt avskaffande av § 32, andra tog mera allmänt upp hela frågan om arbetsplatsdemokratin. Metallettan i Stockholm krävde i en motion lagstiftning för att skapa demokrati på arbetsplatserna. Om § 32 sade dess talesman i sitt debattinlägg:

»Det är en bestämmelse vars djupt kränkande karaktär varit föremål för fackföreningsrörelsens uppmärksamhet under många år, och trots att flera viktiga inskränkningar i dess verkningar åstadkommits under åren kvarstår dess mot alla demokratiska regler riktade karaktär. Vi anser att ett nödvändigt villkor för ett förverkligande av arbetsplatsdemokratin är att man lagstiftningsvägen tar bort verkningarna av § 32 ur svensk arbetsrätt — — —. Vi är övertygade om att arbetsgivarna kommer att resa så starkt motstånd

Företagsdemokrati

mot en demokratisering i detta avseende, att lagstiftningsvägen blir den enda framkomliga.»

Naturligtvis inbillar sig ingen att kapitalismen krossas därför att § 32 kommer bort. Den kapitalistiska utsugning- en har sin grund i äganderättsförhållandena, och dessa förändras inte därför att denna paragraf stryks eller förbjuds. Men avskaffandet av § 32 skulle innebära en rad fördelar för arbetarna och tjänstemännen, särskilt om kollektivavtalslagens strej克福bud samtidigt avskaffas, som vi föreslagit i en annan motion. Maktfördelningen på arbetsplatserna är ytterligt ojämn, och grunden härför är kapitalets monopol på ägande av produktionsmedlen. Men lönearbetarnas underläge skärps ytterligare av kollektivavtalslagen och av § 32. Ett avskaffande av dessa skulle alltså innebära en mindre ojämn maktfördelning på arbetsplatsen. Arbetarna får större resurser att hävda sina intressen och kan därmed förbättra sina förhållanden. För dem som i dag talar så mycket om jämlikhet bör påpekas att ett avskaffande av § 32 är en väsentlig jämlikhetsreform som kan genomföras utan kostnader för statskassan.

Man kan tänka sig olika vägar för att undanröja § 32 och dess verkningar. Andra lagutskottet berör de möjligheter som finns att genom avtal begränsa företagsägarnas beslutanderätt och säger att detta utnyttjats i icke obetydlig grad. Det bör emellertid påpekas — och detta refereras också av utskottet — att det enligt arbetsdomstolen all- jämt gäller att arbetsgivaren har uppsägningsrätt. Nu finns det en statlig utredning om ökad anställningstrygghet som framför allt tar sikte på de äldre arbetarnas problem, men oavsett vilka förslag denna kan komma att framlägg- a kvarstår ju hela problemet om den andra delen av § 32, den som berör frågorna om maktförhållandena. Och här har det, som också andra lagut- skottet medger, inte skett några in-

skränkningar i företagsägarnas beslutanderätt.

Det är helt riktigt som utskottet på- pekar att man inte kan inskränka eller avskaffa huvudregeln om arbetsköpa- rens bestämmanderätt utan att samti- digt reglera förhållandena på annat sätt. Vad det här handlar om är ju att lönearbetarna skall ha makt i stället för kapitalägarna. Löntagarmakt och verklig företagsdemokrati förutsätter att kapitalismen avskaffas. Det är en il- lusion att demokrati inom företagen kan genomföras så länge den privata äganderätten till produktionsmedlen består. Men däremot kan och måste lönearbetarna börja tillkämpa sig makt på arbetsplatserna, i företagen, som ett led i kampen för att bryta kapitalets välde.

Några frågor står där i förgrunden. Enligt vår mening bör lönearbetarna ha ett verkligt inflygande över personalpo- litiken och över företagens driftsfrå- gor. Skyddskommittéerna skall ha be- slutanderätt. På arbetsplatserna skall finnas mötes- och agitationsrätt. § 32 är ett hinder för att genomföra dessa och liknande krav. En lämplig väg att gå är den som föreslagits i vår motion, näm- ligen att i lag förbjuda bestämmelser av typ § 32 därför att de strider mot folkmajoritetens intressen och mot demokratins principer.

Herr talman! Jag återkommer med ett särskilt yrkande.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon större debatt med herr Hermans- son om vem som tycker mest illa om § 32 i Arbetsgivareföreningens stadgar. Många löntagare tycker illa om den därför att de anser att den utgör ett hinder för en effektiv företagsdemo- krati.

Arbetsgivarens rätt att leda och för- dela arbetet samt fritt antaga och av- skeda arbetare, som är intagen i § 32, har emellertid i avsevärd grad besku-

Företagsdemokrati

rits. Kollektivavtal på detta område har träffats mellan arbetsmarknadens parter, och arbetsgivarens rätt är kanske inte så helt oinskränkt som herr Hermansson velat göra gällande.

Det huvudavtal som föreligger mellan arbetsgivarna och LO och som kanske är det viktigaste som finns på arbetsmarknaden har blivit normgivande för övriga avtal. I detta finns regler inskrivna som gör att § 32 är i hög grad uppluckrad. Jag skall inte ingå på innehållet i dessa avtal. De är alltför väl kända för att det skall vara nödvändigt. Jag vill bara påpeka att det inte finns några hinder att avtalsvägen rubba på bestämmelserna i § 32. Det har också framgått av den tidigare debatten att parterna kommit en bit på vägen. De kan säkerligen komma ännu längre.

Detta är en fråga som i allra högsta grad gäller arbetsmarknadens parter. Vi vet att det pågår en stark facklig aktivitet både i de centrala organisationerna och inom lokala fackföreningar för att komma till rätta med detta problem. Ett intensivt arbete pågår alltså för att man skall få bättre förhållanden till stånd. Tidigare i debatten har man också visat på den försöksverksamhet beträffande varierande grader av inflytande i arbetslivet som pågår.

När det gäller frågan om anställningstryggheten vill jag understryka att detta är ett stort problem och viktigt problem, vars betydelse jag absolut inte vill förringa. Jag vill också understryka att trygghet i anställningen är en mycket vital fråga för socialdemokratin och fackföreningsrörelsen. Att man inte anser att allting är bra som det är framgår av att inrikesministern i december 1969 tillsatte en utredning för att undersöka vilka åtgärder som kan anses lämpliga för att öka anställningstryggheten. Det är kanske inte för mycket att säga att utredningen har sin udd riktad just mot § 32.

Jag kan instämma i vad som tidigare yttrats från denna talarstol, nämligen

att det kan bli nödvändigt med en skärpt arbetsmarknadslagstiftning på olika områden. Jag tror inte att något kan vara statiskt i ett snabbt föränderligt samhälle. För arbetarrörelsen är det naturligt att se demokratiseringen inom företagen som en del av den allmänna demokratiseringsprocessen i samhället i övrigt.

Herr talman! Andra lagutskottet har vid sin behandling av detta motionspar från vänsterpartiet kommunisterna konstaterat att det inte är nödvändigt att, som föreslås i motionerna, nu tillsätta en utredning syftande till att förhindra giltigheten av bestämmelserna i § 32 i SAF:s stadgar, eftersom den redan tillsatta utredningen inte kan undgå att komma in på det problemkomplex som det här gäller. Vi bör alltså avvakta dess resultat.

Jag vill tillägga att även om man skulle ogiltigförklara denna paragraf, löser man väl inte därmed alla de problem som är förknippade med frågan om trygghet i anställningen. Herr Hermansson har sagt att det skulle medföra en rad fördelar om man fick bort paragrafen. Jag vill inte förneka detta, men jag tror inte att man i och med det skulle klara av alla problem i fråga om demokratiseringsprocessen eller heten och besvärligheten på arbetsplatsen. De ligger nog djupare än så.

Det är nog bäst om arbetsmarknadens parter får sköta dessa frågor. De kanske kan åstadkomma lösningar som kan accepteras. Kanske kan det bli nödvändigt med en lagstiftning i någon form. Hur den lagstiftningen skall utformas vill jag dock inte ta någon som helst ställning till, och andra lagutskottet har inte heller varit inne på den saken.

När det gäller rätten att leda och fördela arbetet har det blivit en allmänt vedertagen rättspraxis att arbetsgivarna har den funktionen, och någon måste ju ha den. Även detta anser jag vara ett viktigt led i företagsdemokratin. Att de

Företagsdemokrati

anställda bör ha inflytande över beslut som formar den egna arbetsplatsen, arbetsmiljön, arbetarskyddet, företagsdemokratin och annat sådant är vi helt överens om, men den frågan löses bäst om parterna själva formar reglerna här för.

Herr Hermansson berörde också frågan om trygghet i arbetet för den äldre arbetskraften, och jag vill gärna instämma i att den inte är vad den borde vara — vi har klara statistiska fakta som visar att de äldre drabbas hårdast vid företagsnedläggningar och driftsinskränkningar. När de blir permitterade har de svårast att få arbete. Så får det inte vara; alla bör ha rätt till arbete. Men man kan förmoda att utredningen kommer att ägna den äldre arbetskraften speciell uppmärksamhet.

Sedan sade herr Hermansson att de privata företagen i allmänhet sköter denna sak ganska dåligt. Det kanske inte är riktigt rättvist att dra alla företag över en kam. En del kanske sköter denna fråga ganska bra, andra mindre bra och en del dåligt. Men om arbetsmarknadens parter får fortsätta med det intensiva arbete som pågår — och det kommer de naturligtvis att göra — kommer arbetsplatsens problem säkerligen att lösas. Det måste emellertid ske genom samarbete i någon form. Jag tror inte att det kan ske genom att en viss paragraf i Arbetsgivareföreningens stadgar förbjuds. Lämpligheten av att lagstiftningsvägen bestämma vad som skall stå i respektive organisationers stadgar kan också diskuteras.

Jag vill än en gång understryka att dessa frågor är viktiga men att jag litar på att arbetsmarknadens parter skall kunna lösa dem. Jag tror inte att de är av den arten att man bäst klarar det hela genom en lagstiftning. I så fall återstår ändå besväret att göra paragraferna levande på arbetsplatserna.

Herr talman! Jag återkommer med särskilt yrkande.

Herr **HOVHAMMAR** (m) kort genmäle:

Herr talman! Det var närmast herr Hermanssons inlägg som föranledde mig att begära ordet. Herr Hermansson sade att arbetarna i Sverige känner av kapitalets diktatur — han uttryckte sig så. Han sade detta helt generellt. Jag betvivlar inte att de anställda, exempelvis i statliga företag eller i vissa större företag, känner ett tryck. Jag kan dock inte gå med på att beteckna detta som diktatur.

Jag protesterar mot denna generella bedömning, och jag skulle vilja rekommendera herr Hermansson att ta kontakt med de många anställda i de små och medelstora företagen och fråga dem, om de på sina arbetsplatser känner av kapitalets diktatur. Jag tror att herr Hermansson då skulle få en helt annan inställning till dessa problem än den han i dag givit uttryck för i denna kammar.

Herr **HERMANSSON** (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först bemöta herr Hovhammars inlägg, i vilket han upprepade vad han sagt tidigare i debatten. Det är alldeles självklart att det finns små företag där förhållandena ur arbetarnas och de anställdas synpunkt i vissa avseenden är bättre än de kan vara i de stora företagen, där man har en omfattande byråkrati och en militär ordergivning. Givetvis kan man skapa ett mer personligt förhållande på en liten arbetsplats. Men det ändrar inte det grundläggande, nämligen att bestämmanderätten också i de små företagen ligger hos kapitalägaren — ett faktum som väl herr Hovhammar ändå inte kan förneka.

Vad gäller herr Fredrikssons inlägg vill jag inte ställa upp i någon tävlan om vem som tycker mest illa om § 32 — det var inte min avsikt. Det är inte någon partipolitisk fråga, och jag tror att de flesta löntagare har precis sam-

Företagsdemokrati

ma inställning. De känner nämligen kapitalägarnas makt som en väsentlig inskränkning i vad de anser vara de demokratiska rättigheter som borde genomföras i praktiken i företagen och på arbetsplatsen.

Men om det nu finns en sådan allmän inställning och man vill ha bort § 32 och vill ha andra förhållanden, varför har man då inte avtalsvägen kunnat åstadkomma mera på det området under de många år som gått? Är det inte en del av förklaringen att det reses ett så starkt motstånd från kapitalägarnas sida att man måste tillgripa lagstiftningsvägen för att få ett resultat? Hur länge skall lönearbetarna annars vänta på att det blir resultat avtalsvägen?

Det är naturligtvis riktigt, som herr Fredriksson underströk, att ett avskaffande av § 32 inte löser alla problem; det betonade jag också i mitt anförande. Vi är överens om att de grundläggande problemen i detta samhälle naturligtvis ligger djupare. Men ett avskaffande av § 32 börjar i alla fall att lösa vissa problem, och därför är det viktigt att § 32 avskaffas.

Nu vill herr Fredriksson lita till överläggningar mellan arbetsmarknadens parter. LO:s ordförande herr Geijer har tydligen inte samma optimistiska uppfattning. När denna fråga debatterades i medkammaren anmälde han nämligen att LO kommer att begära en översyn av arbetslagstiftningen. Det tror vi också är brännande nödvändigt.

Herr **HOVHAMMAR** (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse att herr Hermansson nu konstaterade, att det inte finns någon s. k. diktatur, i varje fall inte i de mindre och medelstora företagen. Jag kan emellertid inte hålla med honom om att de anställda skulle sakna medbestämmanderätt i egenföretagen. Jag vågar påstå att de anställda har väldigt mycket att säga till om i dessa företag, ex-

empelvis när det gäller rationaliseringar och ombyggnader av företaget och när det gäller att framföra tips och synpunkter. Vi har i dessa företag ett bra samarbete, särskilt i våra företagsnämnder. Det har visat sig att det arbete som utträttats i företagsnämnderna i de mindre företagen är betydligt bättre och effektivare än arbetet inom företagsnämnderna vid de stora företagen, framför allt på den statliga sektorn.

Herr **HERMANSSON** (vpk) kort genmäle:

Herr talman! För att det inte skall stå någonting i protokollet som inte är riktigt vill jag genmäla till herr Hovhammar att han nog uppfattade mitt tidigare yttrande såsom alltför välvilligt. Även i de mindre och medelstora företagen är det kapitalägarna som har den avgörande bestämmanderätten, och i den meningen råder även där kapitalets diktatur. Men det kan vara ett mer familjärt förhållande i de mindre företagen — det var det jag underströk och var villig att gå med på. Men när det gäller avgörandena i de viktiga frågorna äger de anställda där inte bestämmanderätt, lika litet som de anställda i de stora företagen.

Herr **FREDRIKSSON** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Hermansson bara säga att vad som står i Arbetsgivareföreningens stadgar visst kan vara av intresse. Men mest intressant är vad som står i avtalen. Kan man genom avtalsbestämmelser få bort verkningarna av vad som står i stadgarna så har man uppnått det väsentligaste i denna sak.

Mellan Arne Geijer och mig finns ingen meningsmotsättning. Även jag har sagt att det kan bli nödvändigt med en kraftfullare lagstiftning på arbetsmarknaden i olika sammanhang.

Företagsdemokrati

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Först ett par ord om själva handläggningen av detta ärende.

Det väcktes motioner i denna fråga redan i januari månad. Vi är nu framme i december, omedelbart före avslutningen av årets riksdag. Det är, herr talman, enligt min mening icke tillfredsställande att frågor som är så väsentliga och som tagits upp motionsvägen behandlas så sent under året.

En annan fråga gäller möjligheten för riksdagens ledamöter att ta del av de utlåtanden som utskottet avger. När vi lämnade riksdagen i går kväll fanns förevarande utlåtande ännu inte delat på bänkarna. De flesta av ledamöterna har haft många uppgifter av annan art att handlägga före den tid då denna debatt började i dag. De har stora svårigheter att hinna ta del av vad utskottet skrivit. Jag tycker inte heller att detta är riktigt tillfredsställande.

Jag vill sedan säga ett par ord om § 32. Det skall inte bli mycket — jag tycker nämligen att denna fråga är så intimt förknippad med frågan om § 2 och § 3, som kommer senare på dagordningen, att jag tror att det är nödvändigt att se detta som en helhet. Men jag vill med tillfredsställelse notera vad herr Fredriksson nyss framhöll, nämligen att socialdemokratin alltid haft ett brännande intresse för anställningstryggheten, som bl. a. ligger inom ramen för just § 32. Man kan då fråga sig varför det skulle ta så lång tid för herr Fredriksson och andra inom hans parti att bestämma sig för att gå med på att utreda just frågor som rör en bättre anställningstrygghet. En sådan utredning har folkpartiet föreslagit alltsedan 1957, men de förslagen har vi ständigt fått avslagna från socialdemokratiskt håll.

Jag erinrar mig också att vid en tidpunkt när herr Fredriksson och andra senast gick emot denna fråga, stod herr Fredriksson i denna kammare och ar-

gumenterade mycket hårt mot behovet av en utredning. Men det begav sig inte bättre än att justitieministern vid samma tidpunkt i medkammaren lämnade en uppgift om att han nu tänkte föranstalta om en sådan utredning eftersom organisationerna ville ha den. Det var naturligtvis snopet när en socialdemokratisk kurir — jag tror till och med statsminister Erlander själv — kom in i kammaren och viskade om vad som hände i medkammaren.

Det är alltså den negativa inställning som intill sista sekunden demonstrerades ifrån socialdemokratisk sida som dess värre har gjort att vi ännu inte har något utredningsresultat på bordet och inte heller några färdiga förslag, än mindre beslut. Jag tycker det är beklagligt, men jag hoppas hängivenheten för denna större anställningstrygghet kommer att ta sig bättre praktiska uttryck i fortsättningen, så att det verkligen blir en förändring på denna punkt.

Jag vill gärna begagna tillfället att instämma med herr Fredriksson på en punkt. Han har i dag yttrat att riksdagen inte skall fatta beslut om hur enskilda föreningar skriver sina stadgar. Jag tycker det är en riktig inställning. Det är kanske inte den som alltid kommer fram i den mest onyanserade agitationen emot denna paragraf. Det som man verkligen bör knäcka är den rättsprincip som ligger till grund för våra olika åtgärder i detta land och som i så väsentlig grad skiljer sig från de rättsprinciper som är gällande i andra västeuropeiska länder.

Härefter, herr talman, skulle jag vilja säga något om bankoutsrottens utlåtande och de frågor som behandlas där. Inte minst i år har man diskuterat frågan om arbetsdemokrati, som jag vill kalla det, är en fråga för politiska partier och politiska instanser. Jag vill gärna stryka under ordet arbetsdemokrati. Jag tycker det är riktigt att vi använ-

Företagsdemokrati

der detta ord för att markera att det inte bara är fråga om demokrati inom företagen utan också gäller demokrati inom statliga och kommunala förvaltningar, på arbetsplatser över huvud taget.

Är detta över huvud taget en fråga för oss i denna församling eller inte? De motioner som framlagts från olika politiska partiers sida visar att dessa frågor intresserar också de politiska företrädarna i vårt land, och jag tror att så bör vara fallet. Jag tror att det vore nyttigt för alla parter, inte minst för dem som verkligen är betjänta av en utvecklad arbetsdemokrati, att man så snart som möjligt från debatten avför ett så befänt påstående som att detta är något som de politiska instanserna över huvud taget inte skall befatta sig med.

Det är ju nödvändigt att fatta en del beslut om lagändringar, där sådana blir aktuella, och hur skulle man kunna göra det om man inte är förberedd genom en debatt och genom ställningstaganden på politiskt håll? Jag vill dessutom i detta sammanhang gärna stryka under att det inte finns någon avvikande mening mot den som företrädades av arbetstagarorganisationerna eller arbetsmarknadens parter över huvud taget. Vad de säger är emellertid att dessa frågor i första hand skall lösas på arbetsmarknaden av de parter som rör sig där.

Jag tror det är viktigt att se den skillnaden och i första hand välja den väg för att — om det inte är möjligt att komma fram enbart på den vägen — gå vidare till de politiska instanserna.

Inom folkpartiet har vi redan i motionen sagt att detta i väsentlig grad är en fråga för arbetsmarknadens parter. Det överensstämmer också helt med den uppfattning som TCO och andra organisationer har uttalat, att man i första hand bör behandla frågorna av-

talsvägen.

Sedan vill jag som företrädare för ett politiskt parti gärna slå fast ett par saker.

En utvecklad arbetsdemokrati är för oss liberaler ett nödvändigt inslag i ett mänskligare samhälle. Det arbete som har nedlagts inom vårt parti och de beslut som där har fattats som går i riktning mot en utvecklad närdemokrati och över huvud taget en decentralisering av beslutsfattandet i vårt samhälle leder också till ett ökat medbestämmande på arbetsplatserna — arbetsplatserna kan i det hänseendet inte utgöra något undantag. Den lagstiftning vi har i dag är emellertid uppbyggd efter helt andra och mera gammalmodiga principer. I allmänhet är det hierarkiska modeller som vi återfinner bl. a. på arbetsplatserna och även i övrigt i vårt samhälle. Om vi inte skall låta lagstiftningen hindra en utveckling i arbetsdemokratisk riktning, är det nödvändigt att se över i vad mån lagstiftningen sätter käppar i hjulet för en sådan utveckling.

Vidare tror jag det är meningsfullt att se hur staten själv uppträder som arbetsgivare. Beslut om en utvecklad arbetsdemokrati på statens område måste i första hand fattas just i denna församling. Jag kan som exempel nämna de frågor som tas upp under nästa punkt, nämligen 3 § i statstjänstemannalagen och 2 § i kommunaltjänstemannalagen. Det gäller här problem som ingalunda kan lösas enbart genom några avtal på arbetsmarknaden.

Herr Svensson i Eskilstuna har såvitt jag kan se lämnat kammaren. Han höll tidigare ett eldigt anförande och hetsade upp sig så att mikrofonerna vibrerade. Han talade om makten i företagen. Om jag uppfattade honom rätt var upphetsningen föranledd av att det i reservationen inte fanns någon hänvisning till ett beslut som har fattats tidigare av riksdagen.

Jag tror att arbetet skulle bli ganska

Företagsdemokrati

tungt om vi i alla utskottsutlåtanden och reservationer hänvisade till tidigare ställningstaganden och talade om att vi inte frånträtt den ståndpunkt som vi intagit en eller två månader tidigare. Dess värre har regeringspartiet i år i väsentliga frågor uttryckt en uppfattning före valet och sedan bytt uppfattning, och därför kan det ha en viss mening att gång på gång påpeka att man håller fast vid sin tidigare uppfattning, men enligt vårt sätt att arbeta är detta inte nödvändigt, utan den ställning vi har intagit står vi fast vid. Detta är därför inte någonting vi behöver diskutera i dag. Jag hoppas att herr talmannen håller mig räkning för att jag inte i dag tar upp till diskussion en fråga som riksdagen i år redan har fattat beslut om.

Eftersom herr Svensson i Eskilstuna ordade en del om den rent ideologiska motiveringen och anförde funderingar över skilda åsikter på den punkten vill jag mycket kort slå fast att det säkerligen finns skillnader i synsätten. En skillnad är den att vi inom vårt parti inte har en sådan där övertro på staten som man har på socialdemokratiskt håll. Vi tror mer på den enskilda människan och den anställde som bör få vara med och ha ett inflytande, ja till och med medbestämmanderätt.

Herr Svensson talade om en särskild bolagsmodell, och det kan naturligtvis vara en intressant fråga att diskutera. Men jag tror att vi skall skjuta på den diskussionen tills en utredning föreligger eller frågan står på riksdagens dagordning.

Den tankegång som vi närmast har framfört och även har med i vårt parti-program är frågan om förvaltar-skapsföretag där de anställda får ett ägande i någon form. Vi anser det väsentligt att den saken prövas. Vi har i allmänhet ingenting emot att man dessutom diskuterar uppslag från andra håll som kan tas upp till prövning i större sammanhang och bli beaktade efter vad de

är värda.

Redan år 1967 skrev vi i vårt parti-program in ett krav på en utvecklad arbetsdemokrati, och jag tillåter mig att läsa den korta meningen till protokollet: »Vidgad delaktighet i beslutsfattandet inom företagen motverkar maktkoncentration, skapar ökad jämlikhet och ger besluten en bredare förankring.»

Det är nog svårt att hitta en motsvarighet till detta i andra parti-program från denna tidpunkt, och kammarens ledamöter kanske kan ha förståelse för att vi med utgångspunkt i ett så förpliktande program verkligen vill driva dessa frågor framåt.

Det finns en reservation, nr 6, som jag finner väsentlig. Den tar upp just frågan om hur man skall gå vidare, vad som behövs för att man inte skall stanna på vägen när tänkandet har fortskridit. Det gäller frågan om en kodifiering i aktiebolagslagen av representationen i styrelserna. Vår tidigare partiledare har i sitt eget företag på ett mycket tidigt stadium inbjudit till styrelsrepresentation — med ett visst motstånd från början, men när man väl kommit in i det fungerar det tillfredsställande. Folkpartiets gruppleddare i andra kammaren, herr Sven Gustafson i Göteborg, ledde ett arbete benämnt »Konkurrens och balans», som utvecklade och behandlade just dessa frågor mycket ingående.

Vi finner det väsentligt att man i en utredning med parlamentariskt inslag går vidare för att finna goda lösningar och att man på ett tidigt stadium förbereder sig för de förändringar i lagstiftningen, som kan bli nödvändiga.

Vi begär en ny utredning eller nya direktiv till den gamla. Av dessa alternativ är det betydligt vettigare att få en ny utredning med den parlamentariska förankring som är naturlig och självklar när det gäller en fråga av denna vikt.

När det sedan har bedrivits försöks-

Företagsdemokrati

verksamhet på olika områden i denna fråga parallellt med att utredningen arbetar, finns det möjlighet att ganska snabbt med ledning av erfarenheterna från försöksverksamheten klippa till och fatta de beslut som en utredning eventuellt kan leda fram till.

Den stora tjänstemannaorganisationen TCO hade under den gångna sommaren arbetsdemokratifrågorna uppe på sin kongress. Det program som där antogs överensstämmer i stora delar med den motion som i januari månad väcktes här från vår sida. Jag vill gärna hänvisa till vad dåvarande TCO-ordföranden sade i den debatt som ägde rum på TCO-s kongress, nämligen att vi måste se till att vi blir mogna för denna fråga, så att vi kan föra en debatt på alla nivåer och med arbetsgivarna. Han tillade att den även kan komma upp i andra sammanhang t. ex. i lagstiftningsarbetet. Jag tycker att just dessa uttalanden tydligt visar vart vi syftar: inte att rycka frågorna ifrån arbetsmarknadens parter utan att göra oss beredda att ta upp detta i det lagstiftningsarbete som med all säkerhet kommer att bli aktuellt i denna fråga under 1970-talet.

Till sist, herr talman, en fråga om ambitioner på de områden, där man har några möjligheter att verkligen mera direkt påverka än i ett långsiktigt perspektiv. Staten har naturligtvis utomordentliga möjligheter att på alla de områden där man har ett inflytande gå före med gott exempel.

Men man kan inte gärna säga, att de statliga företagen eller de statliga förvaltningarna är goda föredömen i arbetsdemokratiskt hänseende. Var och en erinrar sig då det gäller dessa frågor det synsätt som för ungefär ett år sedan framkom vid LKAB. Vi vet hur det ser ut vid många av de arbetsenheter där staten är bestämmande, och vi kommer på nästa punkt in på samma sak när 3 § i statstjänstemannalagen skall behandlas.

Jag tycker i alla fall att det är nödvändigt med detta perspektiv när de här frågorna behandlas, ty det är så lätt att kritisera t. ex. enskilda företagare som inte har gått nog långt, samtidigt som man inte ser de väsentliga bristerna på just den offentliga arbetsmarknaden.

Hur är det för resten i de företag där regeringspartiet på olika sätt har ett inflytande, jag tänker på LO-ägda företag, A-presseföretag och liknande? Är arbetsdemokratin där mer utvecklad än inom andra företag? Vi har i pressen läst olika referat om hur vederbörande upplever situationen på sina arbetsplatser, och det är inte precis rekommenderande för de socialdemokratiska arbetsgivare som återfinns i dessa företag. Det är möjligt att tidningsreferaten inte alltid är helt rättvisande. Låt mig därför bara ta ett enda färskt referat som i alla fall torde vara korrekt återgivet, eftersom det återfinns i just Smålands Folkblad. Där skriver man lördagen den 5 december bl. a. följande beträffande tryckningen av tidningen och personalens protester: »Detta är ett typexempel på hur företagsdemokrati inte skall gå till.»

Jag gissar att tidningen inte haft något intresse av att förvrida bilden och ge en skenverklighet, utan att det är ett korrekt återgivande av hur man där ser på den här frågan. Jag har velat nämna detta därför att jag tycker att det är nödvändigt att vi allmänt från olika politiska partiers sida ser nyanserat på dessa frågor och inte bara riktar hammarslagen mot ett enda håll. Här finns mycket att göra på olika platser i arbetslivet, och här finns verkligen ett behov av att alla goda krafter hjälper till för att något skall hända. Därmed skall inte heller de politiska instanserna vara uteslutna.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Jag instämde i herr Hovhammars första anförande för en

Företagsdemokrati

stund sedan. Jag tyckte att det var en utmärkt sammanfattning av vår syn på arbetsdemokratifrågorna. Jag föredrar begreppet arbetsdemokrati före begreppet företagsdemokrati, och jag tycker att det är lite synd att utskottet inte har kunnat skriva litet starkare på den punkten.

Ändå vill jag göra ett tillägg till herr Hovhammars anförande om hur företagsnämndsverksamheten fungerar. Herr Hovhammar talade nämligen om det mycket goda arbete som bedrivs i företagsnämnderna. Av ett senare anförande framgick att det gällde de mindre företagen. Jag arbetar i ett större företag, och jag vet att många andra här gör det. Många har också erfarenheter från statsföretag och statsverk. Ni är nog överens med mig om att så som företagsnämndsverksamheten i dag bedrivs på de större arbetsplatserna finns det verkligen anledning att begära skärpning. Det beror självfallet på vilken ambitionsnivå man har. Man kan nog flytta upp ambitionsnivån många steg.

Att jag över huvud taget yttrar mig nu trots de långa debatter vi tidigare haft — t. ex. i november förra året och den 26 maj i år om delägarskap — beror på att det inte har hänt särskilt mycket sedan dess. Vidare är det verkligen inte stor skillnad mellan vad som står i majoritetens utlåtande och vad som står i reservationerna. Men jag vill markera politikernas krav på åtgärder och förhoppningar om att opinionen på allvar skall svänga bland de många människorna — jag vill särskilt betona bland de *många* människorna.

Sedan vill jag bara anföra ytterligare en sak. Herr Hermansson, jag kan inte vara med och avskaffa någon paragraf i vänsterpartiet kommunisternas stadgar. Jag tänker inte försöka heller. Vi kan heller inte vara med och avskaffa några paragrafer i någon organisation i Organisationsssverige.

Således kan inte vpk eller vi andra avskaffa några paragrafer i Svenska arbetsgivareföreningens stadgar. Att vi sedan naturligtvis kan uttala vad vi tycker om själva stadgan eller någon paragraf i den är en annan sak. Jag tycker emellertid att uttrycket avskaffa § 32 är fånigt. Det är helt enkelt omöjligt. Att vi, som sagt, sedan kan säga att vi vill ha en ändring är jag med på.

Jag kan också, herr Hermansson, mycket väl tänka mig en uppmjukning av § 32 — om jag hade någon rimlig möjlighet att påverka dess utformning.

Herr FRANZEN i Motala (s):

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat på denna ganska långa debatt om ökad företagsdemokrati, och särskilt noga har jag lyssnat på vad herr Hovhammar anför. Han framhöll själv att han i dag uppträder i denna talarstol som aktiv företagare, och det finns då anledning att något bemöta och kommentera vad han sade. Herr Hovhammar är ju inte vem som helst i detta sammanhang; han är en mycket initierad och inflytelserik ledare för en grupp medelstora och mindre företag här i landet. I den egenskapen väger naturligtvis hans ord i debatten ganska tungt.

Det finns inga avstånd mellan direktionssrummet och verkstadsgolvet, sade herr Hovhammar. Ja, det skulle ju vara bra om det vore så lyckligt bestämt. Men verkligheten är tyvärr en helt annan; det har vi upplevt många gånger. Många talare har också från denna plats verifierat den saken. Och om det vore så väl bestämt som herr Hovhammar lade ut texten, funnes det ju ingen anledning att ha en lång debatt om denna fråga här i andra kammaren och i riksdagen över huvud taget. Då vore ju frågan mer eller mindre löst.

Bevisen för att det inte är så väl bestämt som herr Hovhammar beskrivit det finns bl. a. att hämta i det material som kom fram i anledning av den uppmärksammade och, om jag så får säga,

Företagsdemokrati

verklighetsfrämmande aktion, som företagare med mycket stark förankring i de borgerliga partierna gjorde under valrörelsen. Så småningom fick vi dock efter utredningar klara papper på att det var ganska skralt bevänt med företagsnämndsverksamheten i just de företag som då uppträdde i dagspressen med jättelika annonser. Vi konstaterade sålunda att man i flera företag hade dåligt fungerande företagsnämnder. Ledningen för dessa företag menade att det inte fanns någon anledning att i förväg underrätta de anställda i de fall där man hade planer på att lägga ner verksamheten. En sådan företeelse är inte något bra bevis för att det inte existerar några vattentäta skott mellan direktionsrum och verkstadsgolv. Det tyder snarare på att det verkligen finns sådana vattentäta skott. Intresset för arbetsplatsdemokratin är inte på alla håll så stort som det gjorts gällande.

Jag hälsar därför med stor tillfredsställelse den borgerliga omvändelsen i denna fråga. Jag inlägger däri också den förhoppningen att detta intresse inte skall falla i glömska, utan att man gemensamt med socialdemokraterna skall försöka klara ut dessa frågor, så att strävandena att fördjupa och förbättra företagsdemokratin verkligen kan ge några resultat.

Man har ibland en känsla av att de borgerliga i detta sammanhang jagar efter kortsiktiga politiska favörer, och man kan därför anfäktas av tvivel på deras uppriktighet. Vi är emellertid nu överens om att det verkligen är angeläget att angripa dessa problem, så att det kan bli konkreta resultat av intresset härför och så att det inte bara stannar vid resonemang. Sådana har vi ingen glädje av om det inte ligger allvar bakom.

Herr Wennerfors sade alldeles nyss att företagsdemokratin och företagsnämndsverksamheten tyvärr inte fungerar väl ens i de stora företagen, och det finns därför all anledning att förmoda

att detta inte heller fungerar väl i de mindre och medelstora företagen. Jag medger emellertid att det finns företag, som ser seriöst på dessa spörsmål och som har en god företagsnämndsverksamhet, men de är beklagligtvis alltför få.

Jag tror trots allt att det finns grund för att se optimistiskt på problemet. Vi har nämligen läst om och behandlat denna fråga i bankoutsiktet och då har vi kommit fram till att samtliga arbets- tagarorganisationer, och även arbetsgivarernas organisationer, är helt inställda på att man nu verkligen skall fortsätta att resonera sig fram till hur man bäst skall lösa problemen. Det finns väl tyvärr stora möjligheter att man inte kan få till stånd en riktigt bra lösning, men vi väntar på att förslag skall läggas fram. Om lämpliga förslag inte kan läggas fram får vi här i riksdagen säkerligen höra av arbetstagarernas organisationer på så sätt att de kommer att begära en lagstiftning. Då kommer det att finnas anledning att ta upp dessa frågor på fullt allvar.

Jag har med stort intresse lyssnat till fru Nettelbrandts anförande, i vilket hon mycket livfullt har beskrivit folkpartiets långa kamp för en förbättrad företagsdemokrati eller — som hon nu uttrycker det — arbetsplatsdemokrati. Det är märkligt att postgången mellan företagarevärlden och folkpartiet är så kärv. Folkpartiet och företagarevärlden har ju under många år haft goda förbindelser med varandra. I vart fall har företagarna i stor utsträckning givit folkpartiet — och även moderata samlingspartiet — ekonomiskt stöd. Då skulle man kunna anta att postgången tillbaka vore så bra att folkpartiet skulle kunna påverka företagarevärlden att, mer än som hittills skett, intressera sig för dessa frågor. Tydligt är det emellertid inte så lätt att få kommunikationerna att fungera på rätt sätt.

Såväl samtliga borgerliga representanter som kommunisternas representanter

Företagsdemokrati

har talat mycket om § 32.

Det finns väl en allmän önskan att man så snart som möjligt skall kunna få fram någonting annat. Men vi måste ändå förstå att det inte är så enkelt. Den som har haft privilegiet att under många år jobba hos ett företag — på verkstadsgolvet, som det heter — vet hur besvärligt det kan vara att klara dessa problem. Här måste till några andra regler — det håller jag med herr Wennerfors om. Jag förmodar att de överläggningar, som nu pågår mellan LO, SAF och flera andra organisationer, verkligen leder till att § 32 kan ersättas med något annat instrument, som gör att dessa problem kan lösas på ett bättre sätt än hittills.

Det finns således ingen anledning att göra annat än avvakta tills vidare. Men om det skulle bli nödvändigt med lagstiftning, torde ingen sväva på målet; det kanske blir nödvändigt så småningom.

Herr WENNERFORS (m) kort genmäle:

Herr talman! Det beror på, herr Franzén i Motala, vilken ambitionsnivå man har. Om man har den ambitionsnivån att man skall uppfylla de krav som ställts på oss i företagsnämndsavtalet, är det en rätt hög ambitionsnivå. Ändå kan den nivån bli högre, men då måste vi träffa ett annat avtal.

Vad är det för frågor som skall behandlas? Är det om brevpapperet skall vara blått eller rött, eller om man skall klara av fyra sammanträden om året, eller sex som i Danmark eller 12 som i Norge? Är det en ambitionsnivå som herr Franzén tycker är rimlig att ha som grund när vi diskuterar detta ärendet?

När jag säger att det är dåligt i de större företagen och att det kanske också är dåligt i de statliga företagen och verken eller på de kommunala arbetsplatserna, då innebär det, herr Fran-

zén, att jag har en mycket hög ambitionsnivå.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Franzén i Motala vill jag säga att avståndet mellan direktionsrummet och verkstadsgolvet är betydligt kortare i ett mindre eller medelstort företag än det är exempelvis i ett stort statligt företag. Jag har sagt detta tidigare och jag vågar fortfarande påstå det. Men även i de mindre och medelstora företagen finns det mycket mer att göra. De motioner som i dag diskuterats syftar till en hel del åtgärder som ännu inte är vidtagna men som vi hoppas kan bli vidtagna inom en snar framtid.

Herr Franzén tog också upp den mycket förkättrade företagaraktivitet, som Svenska företagares riksförbund, vars ordförande jag är, genomförde för några månader sedan. Vi gick fram med en annonskampanj under bl. a. mottot »Tacka också företagaren för ditt välstånd». En annan devis var »I dag anställd, i morgon friställd». Dessa annonser bekostades av våra många tusen medlemmar genom smärre bidrag. Tack vare dessa insatser kunde vi genomföra denna aktivitet.

Här var det alltså inte några stora företag eller borgerliga politiska partier som låg bakom kampanjen. Resonemang i den riktningen vill vi på det bestämdaste tillbakavisa. Den organisation det gäller är icke partipolitisk. Den är en näringspolitisk rörelse och partipolitiskt obunden.

Industriminister Wickman var nere i Lagan i Småland hos de småföretagare som till en del låg bakom den nämnda aktiviteten. Herr Wickman kunde då konstatera att företagen var väl skötta och att ett bra samarbete rådde mellan dem och de anställda. Problemen var inte så stora där nere.

Däremot tyckte inte herr Wickman om företagarnas inställning till politis-

Företagsdemokrati

ka ting. Han tyckte att de kunde sköta sina företag betydligt bättre än de kunde tala politik. Politik begrep de ganska dåligt, enligt vad herr Wickman uttalade.

För min del anser jag att även företagarna bör ta del av samhällspolitiska problem. De får inte utgöra en grupp som ställer sig vid sidan om, utan även företagarna har ett stort ansvar i samhället. Även om antalet företagare i denna kammare tyvärr inte är så stort, noterar jag med tillfredsställelse, herr talman, att allt flera företagare ger sig in i de aktuella samhällspolitiska debatterna.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett avsnitt av herr Franzéns i Motala anförande som gjorde mig något förbryllad.

När denna fråga tidigare vid ett flertal tillfällen diskuterats här i kammaren har vi, som jag nämnde, mötts just av argumentationen att man vill se vart LO och SAF kan komma, innan man är beredd att gå vidare med eventuella lagstiftningsåtgärder. Nu arbetar ju en utredning och vi har, efter det att man prövat på denna väg, kommit i ett läge som föranledde landets justitieminister att för en tid sedan beskriva Sverige som ett u-land på detta område i jämförelse med andra länder.

Var det herr Franzéns mening att återgå till den argumentationen, att återföra diskussionen till ett läge där man vill avvakta vad som händer, innan man är beredd att pröva frågan mera generellt? Och är det då också fråga om en återgång till den situation där man exkluderar tjänstemännen och bara talar om de allra största jättarna på arbetsmarknaden?

Herr HYL TANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Franzén gjorde, som man har för ovana att göra från socialdemokratiskt håll i vissa diskussio-

ner, buntade ihop samtliga oppositionspartier, kallade dem för borgerliga och talade om den borgerliga omvändelsen i detta sammanhang. Jag vill då bara påpeka att folkpartiet sedan flera decennier tillbaka har arbetat med dessa frågor och att det förslag som föreligger till behandling i dag är fullt i linje med det arbetet. En omvändelse kan måhända anses vara mera önskvärd för dem som tillhör utskottsmajoriteten, eftersom de inte kunnat gå med på de följdriktiga och rimliga krav som nu reservationsvis framförts på basis av motionerna I:21 och II:25. Jag skall inte kräva någon sådan omvändelse, men jag tycker att jag som representant för dem som står bakom dessa synpunkter har anledning att påtala denna hopbuntning, som är så vanlig när man tar till litet svepande gester från det håll som herr Franzén i Motala företräder.

Herr FRANZÉN i Motala (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hovhammar ändrade sig litet och menade att det är fullt riktigt att företagarna kastar sig in i den politiska debatten kring den felaktiga ekonomiska politik som förs av den socialdemokratiska regeringen. Jag har inte påstått att de inte skulle få göra det, men det är inte den frågan vi resonerar om. I dag diskuterar vi företagsdemokrati och inte den ekonomiska politiken. Den får vi ta upp när vi har en debatt i det ämnet.

Vad jag har reagerat mot är att de företagare, som herr Hovhammar representerar och talar så väl om när de påstår att det inte finns något avstånd mellan direktionsrum och verkstadsgolv, ändå inte går ned på verkstadsgolvet och talar om för gubbarna att nu måste företaget slå igen, eftersom den socialdemokratiska regeringens ekonomiska politik är så dålig. Det är där det brister i sambandet mellan företagsledning och anställda. Företagarna får gärna anse att regeringens ekonomiska po-

Företagsdemokrati

litik är tokig — det är deras ensak — men då skall de tala om det för de anställda och inte bara låta dessa läsa det i stora annonser i dagspressen, som eiter vad det påstås i debatten kostar bortåt en miljon kronor. Den summan har småföretagarna plockat ihop av sina surt förvärvade slantar, säger herr Hovhammar. Om de kan kosta på sig en miljon kronor för en annonskampanj mot regeringspartiet kunde de väl också kosta på sig att tala om för »gubbarna» att de blir arbetslösa om några dagar. Det hade varit bättre om de fått det beskedet av företagsledningen än att de som nu fick läsa om det i tidningarna. Det är, menar jag, inget bra bevis på att man har ett fint fungerande företagsnämndsväsen inom dessa företag. Att det inte är bra torde vara uppenbart.

Herr Hyltander säger att tiden nu är inne för socialdemokraterna att byta fot och börja jobba för företagsdemokrati. Vi behöver inte byta åsikter, herr Hyltander, vi har i många år arbetat för att åstadkomma företagsdemokrati. Men vi har inte mötts av någon förståelse.

Det är orätt att gå emot arbetsmarknadens organisationer när de har kommit så långt med sitt arbete på detta område. Om de inte kan uppnå något resultat kommer de att tala om hur de vill ha det i fortsättningen.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja rekommendera herr Franzén i Motala att besöka ett antal småföretag, gärna i sin hembygd — där det finns många medlemmar i Svenska företagares riksförbund — och se hur långt avståndet är mellan det s. k. direktionsrummet och verkstadsgolvet. Sedan kan vi ha en diskussion om den frågan.

Den där miljonen som det påstås att Svenska företagares riksförbund hade lagt ut i annonskostnader är rätteligen 100 000 kronor i smärre bidrag — vi

har inte så många LO-miljoner till vårt förfogande.

Herr HYL TANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har mig veterligt inte talat om socialdemokraternas fötter — att byta fot — som herr Franzén i Motala ville göra gällande — ni får stå på vilka fötter ni vill. Jag reagerade mot att han påstod att folkpartiet hade gjort en omvändelse i denna fråga och påvisade att vårt handlande i syfte att förbättra arbetsdemokratin under flera decennier har varit konsekvent och progressivt.

Herr FRANZÉN i Motala (s) kort genmäle:

Herr talman! Det lönar sig inte att diskutera denna fråga så värst länge till. Herr Hovhammar är ju, som jag sade, inte representativ för en verkligt stor organisation, men han representerar ändå en organisation av medelstora företag. Därför är det mycket möjligt att det kanske inom hans gebit inte rörde sig om mer än något hundratusental kronor. Men det var inte bara företag anknutna till det förbund som han basar för som deltog i den annonskampanjen. Det fanns tyvärr alltför många företag som på detta sätt försökte sprida upplysning bland svenska folket, och det är inte bra.

Jag behöver inte ta uppmaningen ad notam att gå ut och besöka småföretag, eftersom jag har sysslat med facklig verksamhet i så många år. I min hembygd har jag besökt varenda litet företag, och det är inte alltid väl beställt. Det torde vara uppenbart, men det kan ha många olika orsaker. Vi måste försöka skola såväl våra egna medlemmar som företagarna, det kan vi ändå vara överens om. Det är möjligt att vi nu kommer fram till en uppgörelse som bevisar det och att vi kan flytta fram positionerna undan för undan.

Jag vill fortfarande slå fast att när

Företagsdemokrati

oppositionen försöker påstå att socialdemokratin och fackföreningsrörelsen inte skulle vara intresserade av företagsdemokrati är detta totalt oriktigt.

Herr **OLSSON** i Edane (s):

Herr talman! Jag tycker nog att herr Hovhammar blir mera hovsam ju längre debatten lider. När jag begärde ordet gjorde jag samma reflexion som herr Franzén i Motala på herr Hovhammars första inlägg.

Jag tror att herr Hovhammar tecknat en något felaktig bild av förhållandena vid de små och medelstora företagen. Efter några dagars studiebesök vid småländska privatföretag, bl.a. herr Hovhammars eget företag, fick jag en helt annan bild av hur företagsdemokrati fungerar än den som herr Hovhammar tecknat här i dag. Vid upprepade samtal med de anställda fick jag en klar uppfattning om att företagsdemokratin inte var speciellt fördjupad i dessa små och medelstora företag.

Jag är således inte lika övertygad som herr Hovhammar om att företagsnämnderna fungerar så perfekt som han gjorde gällande här i dag. Man får oftast en bättre bild av det faktiska läget när man kommer till tals med de anställda på verkstadsgolvet än när man konfronterats med företagets ägare. Det är en erfarenhet som vi ofta gjort.

Jag tror inte att det är så väl beställt med den privata företagsnämndsverksamheten som man här velat göra gällande från borgerligt håll. I herr Hovhammars inlägg har bl.a. herr Wennerfors instämt. Jag tror att det finns många brister att påtala. Om man kommer till tals med de anställda i de småländska företagen skall man nog finna att de är villiga att varifiera vad jag säger här men icke vad herr Hovhammar sagt från samma talarstol.

Herr **HOVHAMMAR** (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är viktigt att riksdagsmän gör resor i provinsen och be-

kantar sig med företagen, men tyvärr brukar det vara en alltför kort tid som står till förfogande. Jag tror inte att den senaste talaren vid ett kort studiebesök hos ett företag i Småland kan få en rätt bild av hur företagsdemokratin vid detta företag fungerar. Det skulle behövas mycket, mycket mera tid för att klara av en sådan sak.

Herr **OLHEDE** (s):

Herr talman! Fru Nettelbrandt tyckte att det var skralt beställt med företagsdemokratin i de statliga företagen. Jag vill hålla med henne om att det är skralt beställt; vi har långt ifrån uppnått det mål vi ställt upp och den ambitionsnivå vi har beträffande företagsdemokratin. Men då detta sägs tror jag att det verkar som en bumerang på de privatägda företagen. En del väsentliga saker i detta sammanhang kommer vi nämligen inte ifrån. Vi var sålunda inom den statliga sektorn trots allt först med företagsnämnder. Vi har där för länge sedan uppfyllt någonting som står som ett önskemål i folkpartiets program; vi har styrelserepresentation för de fackliga organisationerna i de flesta statliga företagen, och det har vi haft länge. Under den tid som Statsföretag funnits har man tagit ett steg till; i många företag har det förutom fackförbundsrepresentation i styrelsen införts direktrepresentation vid bolagsstämmorna från verkstadsgolvet och kontorsgolvet. I NJA, som vi i andra sammanhang talat om i riksdagen — det är ett välbekant företag — har man, t. o. m. inom den grupp som arbetar med investeringsutveckling och investeringsplanläggning, en representation för arbetstagarna.

Jag skall omedelbart slå fast att det är riktigt, som det har sagts, att det på ett sätt är svårare med företagsdemokrati ju större ett företag blir. Det är en naturlig sak att avståndet mellan företagsledningen och de anställda växer både med företagets yta och an-

Företagsdemokrati

talet anställda i företaget. Med den ambitionsnivå vi har tar det tid att i just de stora företagen finna en organisationsform som kan ge oss den grad av företagsdemokrati som vi önskar. Men alla vet ju att man i det stora företaget LKAB i mycket stor utsträckning har inlett ett samrådsförfarande som syftar till att tillgodose högt ställda krav. Bland de statliga affärsdrivande verken har t.ex. Vattenfall byggt upp en organisation med en särskild ombudsman som skall handlägga de företagsdemokratiska problemen. Även vid televerkets verkstäder pågår en utveckling på det företagsdemokratiska området.

Jag har förhoppningar om att vi skall komma vidare på denna väg. Jag tror att de statliga företagen även i detta fall kommer att vara ledande.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag tycker att detta inlägg av herr Olhede var av stort intresse. Den nyanserade bild han skisserade av företagare av olika typ tycker jag är värdefull. Men jag hoppas att herr Olhede samtidigt ger mig det erkännandet att jag inte har målat företarna på den ena delen av arbetsmarknaden helt i vitt och dem på andra delen helt i svart; det är faktiskt något blandat.

Vad jag ville ha sagt med mitt anförande är att man på den statliga sektorn inte har någon rätt att slå sig för sitt bröst och rikta alla angreppen mot den privata sidan. Man har inte rätt att göra detta när det finns så väsentliga brister på det offentliga området, där man ändå har möjlighet att besluta att gå vidare på ett sätt som man egentligen inte i samma utsträckning haft på den privata sidan. Om vi är ense på den punkten behöver vi inte fortsätta denna diskussion.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hyltander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. A i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 av herr Strandberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom appresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hyltander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 113 ja och 91 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hyltander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. B i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Företagsdemokrati

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2 av herr Annerås m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hyltander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 136 ja och 64 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. C i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 3 av herr Strandberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång upp-

läst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Regnéll begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 167 ja och 27 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. D

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hyltander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. D i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4 av herrar Annerås och Hyltander.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hyltander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 168 ja och 33 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Företagsdemokrati

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. E

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. F

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. F i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 5 av herrar Börjesson i Glömminge och Stridsman.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom appresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 164 ja och 34 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. G

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hyltander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. G i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6 av herr Annerås m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom appresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hyltander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 137 ja och 66 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. H

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 7; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hyltander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. H i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Förbud mot bestämmelser av typen § 32 i SAF:s stadgar — Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 7 av herrar Annerås och Hyltander.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hyltander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 172 ja och 32 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14

Förbud mot bestämmelser av typen § 32 i SAF:s stadgar

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 89, i anledning av motioner om förbud mot bestämmelser av typen § 32 i SAF:s stadgar. (Detta utlåtande hade debatterats i samband med behandlingen av bankoutskottets utlåtande nr 70.)

Andra lagutskottet hade behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 35 av herr *Werner* samt II: 35 av herr *Hermansson m. fl.*

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts,

»att riksdagen i skrivelse till regeringen anhåller om utredning och förslag om lag, som enligt i motionen anförda synpunkter förhindrar giltigheten av bestämmelser av typen paragraf

32 i Svenska arbetsgivareföreningens stadgar».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 35 och II: 35 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HERMANSSON** (vpk):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen nr I:35 och II:35.

Herr **FREDRIKSSON** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 35 och II: 35; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i statstjänstemannalagen (1965:274), m. m., jämte motioner.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 164, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i statstjänstemannalagen (1965:274),

2) lag om ändring i kommunaltjänstemannalagen (1965:275).

I propositionen föreslogs vissa ändringar i stats- och kommunaltjänstemannalagarna, innebärande att an-

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

ställningsvillkoren för de offentliga tjänstemännen i ökad omfattning skulle kunna bli föremål för avtal.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande motioner:

1) de vid riksdagens början väckta likalydande motionerna I: 61 av herr *Werner* och II: 74 av herr *Hermansson m. fl.* om upphävande i statstjänstemannalagen av motsvarigheten till § 32 i SAF:s stadgar;

2) de i anledning av propositionen väckta likalydande motionerna I: 1321 av herr *Eric Peterson* samt II: 1538 av herrarna *Mundebo* och *Sjöholm*; samt

3) den i anledning av propositionen väckta motionen II: 1539 av herr *Åkerlind*.

I motionerna I: 61 och II: 74 hade yrkats, »att riksdagen måtte besluta att ur statstjänstemannalagen av den 3 juni 1965 stryka lagens paragraf 3, varvid vederbörande utskott förutsättes företa härav betingade omnumreringar av lagens övriga paragrafer».

I motionerna I: 1321 och II: 1538 hade yrkats, att § 3 i statstjänstemannalagen och § 2 i kommunaltjänstemannalagen gäves i motionerna angivna lydelse.

I motionen II: 1539 hade yrkats,

»att riksdagen i anledning av Kongl. Maj:ts proposition nr 164 beslutar att orden 'eller rätt till annan ledighet än semester' skall utgå ur statstjänstemannalagens 3 § och kommunaltjänstemannalagens 2 §».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 61 och II: 74, samt

B. att riksdagen måtte med avslag på motionerna

1) I: 1321 och II: 1538 samt

2) II: 1539,

bifalla propositionen 1970: 164.

Reservation hade avgivits av fru *Hamrin-Thorell* (fp) samt herrarna *Österdahl* (fp), *Andreasson* (cp), *Blomquist* (m), *Gustavsson* i Alvesta (cp),

Åkerlind (m) och *Romanus* (fp), vilka ansett att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 1321 och II: 1538 samt motionen II: 1539 ävensom med förklaring att viss ändring borde vidtas i lagförslagen — anta dessa i av reservanterna angiven lydelse, innebärande att det avtalsbara området skulle utsträckas utöver propositionens förslag till att omfatta frågan om rätt till annan ledighet än semester.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! I debatten om arbetsdemokratien har paragraf 32 i Arbetsgivarföreningens stadgar spelat en stor roll. Det har den också gjort här i dag under föregående punkt. Men så an diskuterar paragraf 3 i statstjänstemannalagen och motsvarande paragraf 2 i kommunaltjänstemannalagen, trots att de på sätt och vis innebär en ännu starkare begränsning av arbetstagarnas rättigheter.

Inom det parti som har regeringsansvaret skriar man ofta om paragraf 32 i Arbetsgivarföreningens stadgar, men paragraf 3 i statstjänstemannalagen, som man genom sitt politiska inflytande har haft möjlighet att göra någonting åt, har man varit mera tyst om.

Redan när den nya lagen om statstjänstemännens förhandlingsrätt antogs 1965, förelåg förslag från bl. a. folkpartihåll om utvidgning av det avtalsbara området för de anställda.

Majoriteten i det sammansatta konstitutions- och andra lagutskott som behandlade ärendet tillstyrkte motionerna. Dvs. man föreslog att till det avtalsbara området också skulle föras frågan om arbetstidens förläggning och om rätt till annan ledighet än semester. Men utskottsminoriteten ville ha kvar begränsningarna, och riksdagen följde i det

fallet den socialdemokratiska utskottsminoriteten.

Även därefter har man från folkparti-håll försökt få ändringar i paragraf 3 för att ge de anställda vidgad förhandlingsrätt. Så sent som i våras fördes här i kammaren en debatt i den frågan mellan fru Nettelbrandt och statsrådet Löfberg.

Enligt vår syn på arbetsdemokratin, som här tidigare utvecklats av talare från folkpartiet, är paragraf 3 i statstjänstemannalagen, liksom paragraf 32 i Arbetsgivareföreningens stadgar, förlagd och bör omarbetas. Ett sådant arbete pågår nu.

I våras, i samband med behandlingen av arbetstidslagstiftningen, uttalade sig riksdagen för en delreform som just gällde arbetstiden. Nu har riksdagen fått ett sådant delförslag, vilket i och för sig är bra.

I ett par motioner vill man emellertid gå ännu längre och medge förhandlingsrätt inte bara beträffande arbetstidens förläggning utan också när det gäller annan ledighet än semester.

I en reservation till andra lagutskottets utlåtande föreslås att riksdagen redan nu beslutar i enlighet med motionerna. Jag tror inte att vare sig motionärerna eller reservanterna vill påstå att detta är någon stor fråga, men det är en ytterligare förbättring som kan genomföras redan nu utan att avvakta den vidare utredning som kanske är nödvändig när det gäller övriga delar av paragraf 3.

Redan nu har man rätt att förhandla om ersättningen vid annan ledighet än semester. Därmed avses ledighet vid utbildning, vid barnsörd, för att utöva politiska eller fackliga uppdrag och för enskilda angelägenheter som t. ex. flyttning, anhörigs dop eller begravning. Man får alltså förhandla om ersättningen vid dessa tillfällen, men man får inte träffa avtal om rätten till ledighet. Där emot får man överlägga.

Skillnaden mellan utskottets och re-

servanternas förslag är alltså inte av genomgripande art, men den är inte heller obetydlig. En förhandlingsrätt skulle innebära en förbättring av de anställdas ställning. Bland annat skulle naturligtvis skapas ett ändrat psykologiskt klimat, vilket kan vara nog så väsentligt. Avtalsverket har inte precis gjort sig känt som världsmästare i psykologi.

Jag vet att de som förhandlar respektive överlägger om dessa frågor nå tjänstemannasidan skulle uppfatta en utvidgning av förhandlingsrätten som en klar förbättring. Det finns ingen anledning att anta att inte detsamma skulle gälla övriga arbetstagarorganisationer. Det är föga förvånande, eftersom t. ex. TCO redan i sitt remissyttrande 1965 krävde förhandlingsrätt på detta område.

För staten bör ett sådant tillmötesgående vara naturligt och möjligt att genomföra utan vidare utredning. För ett beslut nu talar också att de två frågorna om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester hittills behandlats som sammanhängande; det var majoriteten och minoriteten i utskottet ense om 1965.

I den socialdemokratiska reservationen, som vann riksdagens bifall, säger man i fråga om rätt till annan ledighet än semester: »Vad utskottet sålunda anfört gäller i huvudsak även rätten till annan ledighet än semester. Förbudet mot avtal i detta avseende är närmast att se som en konsekvens av avtalsförbudet rörande arbetstidens förläggning.» Man ser alltså frågorna som ett paket.

I linje med detta uttalande borde man kunna enas om att nu göra den ytterligare utvidgning av avtalsrätten som föreslås i motionerna och reservationen. Jag skulle vilja fråga utskottets majoritet: Varför vill ni inte gå med på detta nu? Vilka komplikationer eller svårigheter är det som har gjort att utskottet avstyrker ändringsförslaget?

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

Det har tvistats här tidigare en del om vem som driver på när det gäller företagsdemokratins utveckling. Det ärende vi nu behandlar rör naturligtvis inte någon huvudfråga. Men även ställningstaganden i detaljfrågor kan vara symtom på en allmän inställning.

Vad man än vill säga om socialdemokratins insatser för företagsdemokrati, kan väl ingen gärna påstå att andra lagutskottets behandling av ändringsförslagen till paragraf 3 tyder på att man vill driva på och så snabbt som möjligt utvidga de anställdas medbestämmanderätt. I så fall hade man ju kunnat tillstyrka motionerna, trots att de kommer från oppositionen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 164, som behandlas i andra lagutskottets förevarande utlåtande nr 88, föreslås att stats- och kommunaltjänstemännen skall få avtalsrätt när det gäller arbetstidens förläggning. Där emot skall enligt propositionen rätt till annan ledighet än semester fortfarande vara en fråga, som stats- och kommunaltjänstemän inte får sluta avtal om.

Jag har reagerat mot den begränsningen och motionerat om att den skall tas bort. Sammanlagt har tre motioner väckts i anslutning till propositionen, och i samtliga har föreslagits en vidgning av det avtalsbara området, så att detta skall omfatta inte bara arbetstidens förläggning utan även rätt till annan ledighet än semester. Motionernas förslag biträdades i den till utskottets utlåtande fogade reservationen, men utskottets socialdemokratiska ledamöter har inte velat gå så långt utan vill vänta på att förhandlingsutredningen eventuellt skall framlägga förslag i samma riktning, något som vi i dag inte vet någonting om.

Jag kan inte förstå denna rädsla för

en liten vidgning av det avtalsbara området. Det kommer helt säkert inte att hända något allvarligt, om stats- och kommunaltjänstemännen får denna vidgade avtalsrätt. Sådan rätt har man redan på den privata sektorn, och det forde vara omöjligt att påvisa några negativa konsekvenser av det. Tvärtom tror jag det kan vara bra att ha denna förhandlingsmöjlighet även i de frågorna, särskilt som frågan om rätt till annan ledighet än semester kan aktualiseras i samband med diskussionen om arbetstidens förläggning.

Med hänsyn till att dessa frågor är avtalsbara inom den privata sektorn har jag svårt att förstå varför man på det offentliga området har en så negativ intällning när det gäller stats- och kommunalanställda i detta avseende. Jag tror inte att det finns någon anledning att misstro de stats- och kommunalanställda tjänstemännens förhandlare. De kan nog bära det ansvar som den vidgade avtalsrätten medför.

Det har ju gått så långt att man på statligt håll nu förhandlar med personer, som avtjänar fängelsestraff, angående förmåner vid fängelsevistelse. Mot denna bakgrund tycker jag verkligen inte att det finns anledning att vägra skötsamma stats- och kommunalanställda avtalsrätt i en så relativt liten fråga som spörsmålet om rätt till ledighet från arbetet, i synnerhet som avtalsrätt nu medges beträffande arbetstidens förläggning.

Jag vill understryka uttalandet i reservationen, att den föreslagna utvidgningen av förhandlingsrätten i praktiken endast innebär en mindre justering, som bör kunna viddas utan att förhandlingsutredningens arbete avvaktas. Jag tycker verkligen att man bör kunna göra denna mindre justering och därmed ge stats- och kommunalanställda tjänstemän förhandlingsrätt även i de i reservationen angivna frågorna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till re-

servationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna väckte under den allmänna motionstiden i år några motioner som berör frågan om makt för de anställda. Den ena avsåg § 32 i SAF:s stadgar, som herr Hermansson nyss berört i debatten om bl. a. föregående ärende, och den andra gäller 3 § statstjänstemannalagen, som behandlas i andra lagutskottets utlåtande nr 88.

Frågan om makt för de anställda har givetvis i högsta grad aktualitet också för de i statlig tjänst verksamma.

I nämnda utskottsutlåtande behandlas också proposition nr 164. Med denna proposition har man via förhandlingsutredningens promemoria av den 25 juni i år föreslagit viss prövning av frågan om avtalsbarhet beträffande arbetstidens förläggning. Det står klart utsagt i propositionen vad förhandlingsutredningen har framhållit, att förslaget inte innebär någon ändring i gällande ordning avseende den fördelning av arbetet mellan olika arbetstagare som sker genom upprättande av tjänstgöringslistor eller dylikt. Så tillägger man: »Eftersom dessa frågor ingår i arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet, säger sig utredningen ha anledning återkomma till dem vid sin fortsatta prövning av innehållet i 3 § statstjänstemannalagen och 2 § kommunaltjänstemannalagen.»

På detta hänger utskottet upp sitt avslagsyrkande till vår motion och finner att det i dag är tillräckligt med den lilla justering eller skall vi säga ansiktslyftning som föreslagits i proposition nr 164. Vi är inte överens i denna bedömning utan fasthåller vid vårt yrkande i motionen. Beträffande försöksverksamheten i de statliga aktiebolagen om en fördjupad företagsdemokrati skriver vi i motionen att det är en lovvärd föresats att de statliga aktiebola-

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

gen bör utgöra föredömen för näringslivet som helhet. Därför vore det, herr talman, verkligen en god början att utan uppskov avlägsna ur statstjänstemannalagen just 3 §, alltså motsvarigheten till § 32 i SAF:s stadgar. Skillnaden är att när det gäller statstjänstemannalagen kan ändringen göras av riksdagen och med omedelbar verkan. Detta vore föredömligt från samhällets sida, och orimligheten av att längre bibehålla denna paragraf framstår i dag helt klar.

Den samlade borgerliga reservationen i utskottets utlåtande är enligt vår uppfattning en halvmesyr. Om man är välvillig kan man kanske i sin karakteristik säga att det är en litet mindre halvmesyr än propositionen 164. Man trycker också i reservationens skrivning mycket starkt på att man inte är beredd att tillstyrka vår motion, dvs. att helt slopa 3 § och verkligen ge de anställda den makt som borde tillkomma dem.

Herr talman! Med vad jag anført ber jag att få yrka bifall till motionsparet I: 61 och II: 74.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Den fråga som behandlas i detta utlåtande är ingen nyhet för kammarens ledamöter. Herr Romanus har redan sagt att när lagen om de offentligtanställda tjänstemännens förhandlingsrätt behandlades 1965 fördes en ingående debatt om avtalsbarhet eller icke avtalsbarhet beträffande arbetstidens förläggning. Anledningen till att kammarens ledamöter då inte ville vara med om förhandlingsrätten var helt enkelt att man ville vinna viss erfarenhet av den nya lagstiftning som det faktiskt rörde sig om.

I samband med propositionen om ny arbetstidslag som behandlades i början av detta år väcktes också motioner, vari föreslogs förhandlingsrätt i denna fråga för stats- och kommunalanställda tjänstemän. Motionerna behandlades även

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

då i andra lagutskottet, och utskottet ställde sig positivt till dem. Man räknade emellertid med att förhandlingsutredningen som fått i uppdrag att behandla denna fråga skulle kunna lägga fram förslag ganska snart, och så har ju även skett.

Förhandlingsutredningen har utarbetat ett förslag som lagts till grund för Kungl. Maj:ts proposition och som andra lagutskottets majoritet tillstyrkt. Förslaget innebär, som redan har framhållits, att avtal får träffas om sådana allmänna spörsmål som arbets- och viloperiodernas längd, antalet arbetspass under en arbetsperiod och antalet fridagar per år. Den individuella fördelning av arbetet mellan olika arbetstagarer som sker genom upprättande av tjänstgöringslistor e. d. får man där emot inte träffa avtal om och inte heller om sådan ledighet som anges i reservationen.

Nu ingår det i förhandlingsutredningens arbete att fortsätta att penetrera dessa problem; frågan om avtalsbara och icke avtalsbara områden kommer utredningen alltså att ta upp. Det är också med hänsyn till ett väntat utredningsförslag som vi inom utskottsmajoriteten har avstyrkt motionerna. I detta hus är det ju vanligt att man avvaktar resultatet av en pågående utredning — man springer inte i förväg och fattar beslut i frågor som är under utredning.

Jag tror inte att denna fråga är så brådskande att vi inte kan avvakta utredningens förslag. Herr Romanus har redan sagt att detta är en liten fråga, och jag instämmer gärna i det. Jag anser att problemet inte skall överskattas, ty de frågor som man inte får träffa avtal om, ifall riksdagen följer utskottsmajoritetens förslag, kommer man liksom hittills att ha överläggningar om. Personalen saknar ingalunda inflytande utan kan påverka också dessa frågor, och min erfarenhet säger mig att i regel kommer man överens, även om det inte sker i kollektivavtalets form. Man

har överlagt i frågorna och tagit hänsyn till varandras synpunkter, som man brukar göra. Man har fastlagt arbetstider och timlistor i bästa samförstånd. Detsamma torde också gälla tjänstledighet i olika sammanhang.

Herr Åkerlind har givit sken av att det kanske skulle vara åtskilligt bättre i de privata företagen. Jag är inte så säker på det. Jag tror att det är lika lätt att få tjänstledighet i de statliga företagen som det kan vara i de privata.

Herr Åkerlind påstod också att det inte skulle uppstå några svårigheter om motionärerna nu fick som de önskar. Jag vill gärna tro det, därför att de fackliga organisationerna har en sådan inställning att de inte önskar träffa sådana avtal som skulle förhindra att man ger en effektiv sjukvård, driver ett trafikföretag eller lämnar annan kommunal service ungefär så som man nu gör. Verksamheten skulle med andra ord fungera på ett normalt sätt även i fortsättningen. Men det kanske kan erinras om att en del myndigheter som hörts i ärendet varit en smula tveksamma inför detta förslag, även om det i stort sett har godtagits i remissyttrandena.

Jag tror inte att vi behöver ha så särskilt dåligt samvete, om vi nu avvaktar utredningens förslag i denna fråga. Därmed omyndigförklarar man nog inte de fackliga organisationerna. Andra lagutskottet har inte tagit ställning i själva sakfrågan. Vi har bara sagt att vi bör avvakta utredningens förslag. Kanske saken inte är så okomplicerad som man här velat göra gällande.

I motionen från vänsterpartiet kommunisterna som väcktes vid riksdagens början vill man gå litet längre än som sker i reservationen. Man vill slopa hela 3 § i tjänstemannalagen. Men då kommer man in på frågor som berör andra viktiga områden, t. ex. tjänstemännens ämbetsmannaansvar. Jag tror inte att det är praktiskt möjligt att avskaffa hela denna paragraf och införa

fullständig avtalsfrihet. Här är det nog absolut nödvändigt att avvakta förslag från utredningen, som ju sysslar med statstjänstemannalagen i dess helhet. Med hänvisning till detta har utskottet inte velat ta ställning i just denna fråga.

Jag vill till slut påpeka att det viktigaste kravet i vpk-motionen är tillgodosett genom vad som föreslås i Kungl. Maj:ts proposition, och det är, fru Ryding, i alla fall en god början.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Den reservation till det gemensamma utlåtandet från konstitutionsutskottet och andra lagutskottet år 1965, som jag nysst citerade, hade också herr Fredriksson satt sitt namn under. I den påpekades just att dessa två frågor om arbetstidens förläggning och om rätt till annan ledighet än semester hör ihop och bör behandlas tillsammans.

I dag följer herr Fredriksson en annan linje, nämligen att man skall ta frågan om arbetstidens förläggning nu, men vänta med att föra in frågan om rätt till annan ledighet än semester i avtalsområdet. Vad är det då för något nytt som har hänt? Varför kan man inte också nu betrakta dessa frågor som sammanhängande?

Den enda tillkommande omständighet jag kunde uppfatta i herr Fredrikssons anförande var att det ena har föreslagits i propositionen medan det andra förslaget har lagts fram i motionerna. Men om utskottet anser att dessa frågor bör lösas tillsammans, har man ju möjlighet att tillstyrka motionerna.

Att det är vanligt att man avvaktar när en utredning arbetar kan vem som helst intyga, men är det nödvändigt i detta sammanhang?

Jag ställde frågan: Finns det någon nackdel med att i dag besluta om förhandlingsrätt när det gäller annan le-

Andring i statstjänstemannalagen, m. m.

dighet än semester? Jag kunde inte uppfatta att herr Fredriksson hade något som helst att säga om någon nackdel med ett sådant beslut. Förhandlingsutredningen kommer att ha nog att göra även om den slipper bekymren på denna punkt. Det är obestridligt att man på den enskilda sektorn har förhandlingsrätt beträffande annan ledighet än semester. Det har man inte på den offentliga sektorn.

Herr Fredriksson säger då: Men man får ju ändå överlägga. Och så talar han som om det inte vore någon skillnad mellan att överlägga och att förhandla. Varför framläggs då denna proposition, om det inte är någon skillnad mellan att överlägga och att förhandla? Då behövs väl inte den ändring som regeringen föreslår?

Slutsatsen är naturligtvis att det är en väsentlig skillnad. Att man bara har rätt att överlägga gör ingenting så länge man blir ense. Däremot uppstår problem om man inte blir ense.

Herr Fredriksson säger att han inte anser att han behöver ha dåligt samvete. Nej, det är naturligtvis ändå en förbättring som sker. Men ändå står sig väl vad jag sade i mitt förra anförande, att vill man driva på utvecklingen bör motionen bifallas nu. Det måste vara mer pådrivande än att avvakta ytterligare utredning när det gäller denna delfråga.

Jag tror att fru Ryding har missuppfattat reservationen på en väsentlig punkt. Hon sade att man där starkt trycker på att paragraf 3 inte kan avskaffas helt och hållet. Men det gör vi inte. Jag tryckte tvärtom mycket starkt på att vår syn inom folkpartiet är att paragraf 3, liksom paragraf 32, är förlegad och bör omarbetas och att en sådan omarbetning pågår. Sedan kan det vara riktigt att för en justering av övriga delar av paragraf 3 behövs ytterligare material, vilket inte gäller den justering som föreslås i reservationen.

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Under en tidigare frågas behandling här i kammaren i dag sades det från socialdemokratiskt håll att de borgerliga ville ha så många utredningar. Då har ni väl möjligheten att avlyfta en börda från en utredning genom att rösta på den borgerliga reservationen, som går ut på att utesluta frågan om rätt till ledighet från arbete från förhandlingsutredningen. Vi anser inte att den frågan är så invecklad att den speciellt behöver utredas. Inom den privata sektorn finns ju redan möjligheten till förhandlingsrätt för de anställda.

Herr Fredriksson sade att han inte tror att det är så mycket bättre ordnat där. Men han kan väl ändå inte förneka att denna avtalsrätt finns på den privata sektorn och att den utnyttjas mycket flitigt genom de bestämmelser som är införda i avtalet.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Det är nog inte särskilt fruktbart att fortsätta sakdebatten i denna fråga; det är inte så mycket som skiljer reservanternas från majoritetens i utskottet. Vi vill att utredningen skall få slutföra sitt arbete — jag förmodar att man är ett gott stycke på väg.

Herr Åkerlind sade att de borgerliga i debatten tidigare i dag hade kritiserats för att vilja ha så mycket utredningar. Om herr Åkerlind inte har observerat det, vill jag tala om att det nu inte är fråga om någon ny utredning, det finns redan en utredning, och den håller på med sitt arbete och bör få fortsätta med det.

Det har sagts att man inom det privata näringslivet har denna förhandlingsrätt, och det är naturligtvis riktigt. Men i verkligheten är det nog så att frågor som uppkommer i samband med att turlistor upprättas och tjänstledighet beviljas alltid avgörs av arbetsgivaren själv, även om överlägg-

ningar tas upp med representanter för personalen i likhet med vad som sker inom den offentliga sektorn.

Herr Romanus efterlyste skillnaden mellan avtalsförhandlingar och överläggningar. Skall jag verkligen behöva upplysa herr Romanus om dessa skillnader? Vid avtalsförhandlingar träffas centrala avtal och man uppgör vissa regler som vidare skall tolkas, ofta av de lokala parterna. Överläggningar innebär att man resonerar och så långt möjligt tar hänsyn till varandras synpunkter. Men allt detta innebär till syvende och sist att det är arbetsgivaren som beslutar.

Jag tror inte att denna fråga är av sådan betydelse att det spelar någon större roll om vi avvaktar utredningsresultatet. Jag upprepar mitt tidigare yrkande om bifall till utskottets hemställan, som överensstämmer med Kungl. Maj:ts proposition i ärendet.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Herr Fredriksson talar om »överläggningar» inom den privata sektorn, men om han studerar avtalen finner han att de flesta innehåller bestämmelser om rätt till annan ledighet än semester just inom den privata sektorn.

Herr Fredriksson sade också att den socialdemokratiska majoriteten i utskottet inte vill ha en ny utredning, och det är alldeles riktigt. Men de borgerliga reservanternas vill gå ännu längre och lätta bördan för den utredning som redan arbetar med dessa frågor.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det var bara ett litet missförstånd som jag är angelägen att få rätta till. Det var inte så, herr Fredriksson, att jag efterlyste skillnaden mellan avtal och överläggningar. Vad jag sade var, att herr Fredriksson talar som om det inte funnes någon skillnad, när han säger att det är till-

Ändring i statstjänstemannalagen, m. m.

räckligt med överläggningar på denna punkt. Jag anser däremot att det föreligger en skillnad och att detta är ett skäl att bifalla reservationen, vars förslag skulle ge de anställda en vidgad avtalsrätt.

För övrigt måste jag notera att herr Fredriksson inte heller i sitt senaste inlägg gav något enda skäl i sak för att man inte skulle kunna bifalla reservationen. Han påstod inte heller att bifall till reservationen skulle medföra någon särskild nackdel; han sade bara åter att saken är under utredning.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 61 och II: 74; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. B

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Romanus begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. B i utskottets utlåtande nr 88, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Romanus begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 79 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 16

På hemställan av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att bankoutskottets utlåtande nr 75, första lagutskottets utlåtanden nr 65, 79 och 80 samt tredje lagutskottets utlåtanden nr 80, 81 och 82 i nu nämnd ordning skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 17

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde,

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde,

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på till-

läggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde,

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner,

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser civildepartementets verksamhetsområde,

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde,

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner,

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner,

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan jämte motioner, såvitt propositionen

och motionerna hänvisats till statsutskottet,

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning, jämte motioner,

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa ändringar i överenskommelsen angående upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning,

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till kommuner för bidrag till investeringar i primärflygplatser, och

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Posthus m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 64, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1922:260) om automobilskatt jämte motioner, och

nr 65, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1951:763) angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst, m. m. jämte motioner;

andra lagutskottets utlåtande nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motion; samt

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 79, i anledning av motioner om skärpt ansvar för researrangör gentemot deltagare i sällskapsresa till utlandet, och

nr 90, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822) m. m., dels motioner i ämnet, dels ock motioner angående tillståndstvång för anordnande av skrotbilsupplag samt angående åtgärder mot olja (i viss del).

§ 18

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 419, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa organisationsfrågor rörande försvaret jämte motioner;

nr 420, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nytt planerings- och budgeteringssystem för försvaret jämte motion;

nr 421, i anledning av motioner angående vissa frågor rörande forskning och forskningsplanering; och

nr 422, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa domartjänster i tingsrätter jämte motioner;

från bevillningsutskottet:

nr 410, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte motioner;

från bankoutskottet:

nr 446, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om lokaliseringssamråd, m. m.;

nr 447, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i fondreglerna för stadshypoteks- och landshypoteksinstitutionerna, m. m.; och

nr 448, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i banklagstiftningen; samt

från första lagutskottet:

nr 399, i anledning av motioner angående barnavårdsmannainstitutionen;

nr 400, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kyrkomötesförordningen (1949:174), m. m., såvitt propositionen

hänvisats till lagutskottet;

nr 401, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1946:722) med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för försvaret;

nr 402, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål;

nr 403, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i sjölagen m. m.;

nr 404, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1963:158) om ersättning för skada i följd av atomfartygs drift;

nr 405, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1909:38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 406, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om särskild kontroll på flygplats;

nr 407, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1969:232) om vissa sanktioner mot Rhodesia;

nr 408, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.; och

nr 409, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i religionsfrihetslagen (1951:680).

§ 19

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.27.

In fidem
Sune K. Johansson